

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE BEZPEČNÁ SPOLEČNOST 2020

České Budějovice, 14. – 15. října 2020

SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ

České Budějovice 2020

Vysoká škola evropských a regionálních studií
Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

INTERNATIONAL CONFERENCE SAFE AND SECURE SOCIETY 2020

Ceske Budejovice, October 14. – 15. 2020

CONFERENCE PROCEEDINGS

Ceske Budejovice 2020

College of European and Regional Studies
Department of Law and Security Studies

Vydavatel / Publisher:

Vysoká škola evropských a regionálních studií / College of European and Regional Studies
Czech Republic

Editor / Edited by:

Mgr. Štěpán Kavan, Ph.D.

Recenzent sborníku / Reviewed by:

doc. Ing. Jiří Pokorný, Ph.D.

Fakulta bezpečnostního inženýrství TU Ostrava / Faculty of Safety Engineering TU of Ostrava, Czech Republic

doc. Ing. Alena Oulehlová, Ph.D.

Fakulta vojenského leadershipu, Univerzita obrany / Faculty of Military Leadership University of Defence, Czech Republic

Jednotlivé příspěvky byly recenzovány externími recenzenty. / Individual papers were reviewed by external reviewers.

Vzor citace / Citation example:

AUTOR, A. Název článku. In Kavan, Š. (eds.) *Mezinárodní konference Bezpečná společnost 2020. Sborník příspěvků*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2020. s. 15 – 23. ISBN 978-80-7556-074-2, ISSN 2533-6223. DOI: 10.36682/ssc_2020/1

AUTHOR, A. Title of paper. In Kavan, Š. (eds.) *International Conference Safe and Secure Society 2020. Conference proceeding*. Ceske Budějovice: College of European and Regional Studies Czech Republic, 2020. pp. 15 – 23. ISBN 978-80-7556-074-2, ISSN 2533-6223. DOI: 10.36682/ssc_2020/1

Publikace neprošla jazykovou úpravou. / Publication is not a subject of language check. Za správnost obsahu a originalitu výzkumu zodpovídají autoři. / Authors are fully responsible for the content and originality of the articles.

© 2020 Vysoká škola evropských a regionálních studií

ISBN 978-80-7556-074-2

ISSN 2533-6223 (online: www.icsss.eu)

DOI: 10.36682/ssc_2020/1

PROGRAMOVÝ A VĚDECKÝ VÝBOR KONFERENCE PROGRAMME AND SCIENTIFIC COMMITTEE

Denis K. Alexeev

Russian State Hydrometeorological University, Saint Petersburg
Russian Federation

Tom Børsen

Center for Applied Ethics and Philosophy of Science, Aalborg
Denmark

George Boustras

European University Cyprus, Nicosia
Cyprus

Lenka Brumarová

Faculty of Safety Engineering, VŠB – Technical University of Ostrava
Czech Republic

Lubomír Bureš

Fire Rescue Service of South Bohemia
Czech Republic

Andrea Čajková

Faculty of Social Sciences, University of Saints Cyril and Methodius
Slovak Republic

Leonor Calvo

Department of Biodiversity and Environment Management
University of Leon
Spain

Jiří Dušek

College of European and Regional Studies
Czech Republic

Benoît Flamant

Fire Rescue Service of Savoy Department
France

Igor Goncharenko

University of Civil Protection, Ministry for Emergency Situations of the Republic of Belarus

Zdeněk Hon

Faculty of Biomedical Engineering, Czech Technical University
Czech Republic

Barbara Juen

Faculty of Psychology and Sports Science, University of Innsbruck
Austrian Red Cross
Austria

Katharina Anna Kaltenbrunner

Department of Strategic Management and Organization, Faculty of Law, Paris Lodron University of Salzburg
Austria

Štěpán Kavan (předseda / chairman)

Fire Rescue Service of South Bohemia
Faculty of Health and Social Sciences, University of South Bohemia
Czech Republic

Rastislav Kazanský
Faculty of Political Science and International Relations
Slovak Republic

Želimir Kešetović
Faculty of Security Studies, Belgrade University, Beograd
Republic of Serbia

Gaston Meskens
Science and Technology Studies Unit, Nuclear Researching Centre
Belgium

Lenka Michalcová
Faculty of Transportation Sciences, Czech Technical University in Prague
Czech Republic

Jana Müllerová
Academy of the Police Force in Bratislava
Slovak Republic

Marijana Musladin
University of Dubrovnik, Dubrovnik
Republic of Croatia

Alena Oulehlová
Faculty of Military Leadership University of Defence
Czech Republic

Juliusz Piwowarski
University of Public and Individual Security „Apeiron“ in Cracow
Poland

Jiří Pokorný
Faculty of Safety Engineering VŠB – Technical University of Ostrava
Czech Republic

Peter Smeriga
University of Mostar, Mostar
Republic of Bosnia and Hercegovina

Marek Smetana
Faculty of Safety Engineering VŠB – Technical University of Ostrava
Czech Republic

Marta Spálenková
South Bohemia Regional Authority
Czech Republic

Roman Svatoš
College of European and Regional Studies
Czech Republic

Jana Šimonová
Academy of the Police Force in Bratislava
Slovak Republic

Jarmil Valášek
Population Protection Institute in Lázně Bohdaneč
Czech Republic

Romeu Vicente

University of Aveiro
Portugal

Ivan Vuković

Faculty of Political Sciences University of Montenegro, Podgorica
Republic of Montenegro

Vasyl Zaplatynskiy

National University of Physical Education and Sport of Ukraine
Academy of Safety and Bases of Health,
Ukraine

OBSAH

Historický prierez problematiky podpaľáčstva	
Felcan Miroslav.....	12
Analýza bezpečnostných požadavkú území v kontextu hrozby výpadku elektrické energie	
Fröhlich Tomáš, Slabý Jiří, Hon Zdeněk.....	28
Bezpečnosť spoločnosti z pohľadu trendov vývoja výdavkov na rozvoj a modernizáciu vojenských spôsobilostí	
Ivančík Radoslav.....	35
Vzdělávání, bezpečnosť a bezpečnostná politika štátu	
Ivančík Radoslav, Kazanský Rastislav.....	44
Výsluhové nároky príslušníku bezpečnostných sborů v České republice	
Kavan Štěpán.....	52
Základy moderného hasičstva v správnych reformách cisára Augusta	
Klokner Tomáš, Čajková Andrea.....	61
Příprava a vzdělávání žáků a pedagogů v oblasti bezpečnostních témat v Jihočeském kraji	
Kosáčková Jitka, Havránková Renata.....	70
Zvýšenie právnej istoty poskytovaním jazykovej pomoci migrantom	
Kupferschmidtová Nikolajová Elena.....	79
Zlepšení kognitivních funkcí jako základ bezpečného řešení rizikových situací	
Muknšnáblova Martina.....	86

Fotovoltaické systémy na střechách rodinných domů v kontextu požární bezpečnosti

Zamrazilová Michaela..... 92

Metoda stanovení bezpečnosti jako požadovaná charakteristika objektu

Zaplatynskiy Vasyl 99

CONTENT

Historical cross-section of arson	
Felcan Miroslav.....	12
An analysis of the security requirements of a selected area during a power outage and determination of objects of the utmost importance	
Fröhlich Tomáš, Slabý Jiří, Hon Zdeněk.....	28
Security of society from the view of trends in the development of expenditure on the development and modernization of military capabilities	
Ivančík Radoslav.....	35
Education, Security and State Security Policy	
Ivančík Radoslav, Kazanský Rastislav.....	44
Retirement claims of members of the security forces in the Czech Republic	
Kavan Štěpán.....	52
Foundations of modern firefighting in the reforms of Emperor Augustus	
Klokner Tomáš, Čajková Andrea.....	61
Preparation and Education of Pupils and Teachers in the Field of Safety Topics in the South Bohemian Region	
Kosáčková Jitka, Havránková Renata.....	70
Guaranteeing Legal Security by Providing Language Assistance to Immigrants	
Kupferschmidtová Nikolajová Elena.....	79
Improving cognitive functions as a basis for safe solutions to risky situations	
Muknšnáblová Martina.....	86

Photovoltaic systems on the roofs of houses in the context of fire safety

Zamrazilová Michaela..... 92

Method for determining safety as the desired characteristic of the object

Zaplatynskiy Vasyl 99

ÚVOD

Vážení příznivci bezpečnostních věd, opět máme příležitost představit vám sborník příspěvků z mezinárodní konference o bezpečnostních tématech. Navazujeme na tradici předchozích sborníků s příspěvky, které jsou tematicky zaměřené na problematiku bezpečnosti. I proto jsme museli některé autory odmítnout. Zároveň jsme zpřísnili podmínky recenzního řízení, což dle našeho přesvědčení vedlo k dalšímu zvýšení kvality publikovaných článků. Věříme, že v předložených příspěvcích naleznete odborné pohledy a informace k tématu bezpečné společnosti v celé její komplexnosti.

Zároveň vám sborník předkládáme jako platformu pro navázání nových pracovních kontaktů, které jsou nezbytné pro další rozvoj bezpečnostní problematiky. Jsme rádi, že publikace z předchozích ročníků konferencí se těší širokému zájmu. Stejně důležitá je pro nás i míra osobní účasti, která je každoročně vysoká. Bohužel v letošním roce jsme museli prezenční část konference zrušit z důvodu epidemiologických opatření v souvislosti s COVID-19.

Budeme rádi, pokud sborník příspěvků bude pro vás vzpomínkou na letošní ročník a zároveň pozvánkou na další akce a semináře z oblasti bezpečnosti.

www.icsss.eu

INTRODUCTION

Dear supporters of security sciences, We are pleased to introduce you the proceedings from the conference on security and safety issues. We follow up the previous proceedings focused on the topic of security and safety. Therefore we had to refuse some authors. We also made the conditions of review process stricter, which led to increasing quality of published articles, in our opinion. We believe that you will find different views of the topic on safe society in all its complexity, and useful information on it as well.

We also submit the proceedings as a platform for establishing new work contacts which are inevitable for future development of the security issue. We are pleased that the publications from previous conferences attract general interest. The number of participants, which is high every year, is important to us as well. Unfortunately, this year we had to cancel the full-time part of the conference due to epidemiological measures in connection with COVID-19.

We will be glad if the proceedings is for you a memory of this year's colloquium and also an invitation to other events and seminars on the security issue.

www.icsss.eu/en/

Štěpán Kavan
editor

Historický prierez problematiky podpaľáctva

Historical cross-section of arson

plk. doc. JUDr. Miroslav Felcan, PhD., LL.M.

*Akadémia Policajného zboru v Bratislave Department of Administrative Law
Katedra správneho práva Academy of the Police Force in Bratislava
✉ Sklabinská 1, 835 17 Bratislava, Slovak Republic
E-mail: miroslav.felcan@minv.sk*

Anotace

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-17-0217. Požiare každoročne spôsobujú veľké spoločenské škody, škody na majetku, životnom prostredí, zničených stavbách, infraštruktúre a znamenajú ohrozenie zdravia a života osôb nachádzajúcich sa v ohrozenom priestore. Vo väčšine prípadov podpaľáctvo slúži ako poistný podvod, alebo zakrytie nejakého trestného činu (napr. lúpeže, sprenevery). Môžu byť však aj iné dôvody, napr. závisť, nenávisť, vyhrážanie, vydieranie, konkurenčný boj, alebo sociálna, politická, či etnická odlišnosť. V niekoľkých prípadoch bolo podpaľáctvo použité ako tzv. falošná vlajka, teda podpaľáč požiar využil k obvineniu svojho nepriateľa a využil vlnu nevôle, ktorá sa proti nemu následne vzniesla. Okolnosti príčin a vzniku požiaru sú predmetom vyšetrovania. Po zlikvidovaní požiaru je štandardným postupom hľadať a následne buď potvrdiť, vyvrátiť alebo ďalej skúmať možnosť úmyselného založenia. Vo väčšine krajín sveta je podpaľáctvo posudzované ako trestný čin a chápané ako poškodzovanie cudzej veci alebo ohrozenie na živote.

Klíčová slova

Požiar, podpaľáctvo, úmyselne založený požiar, zločin.

Annotation

This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-17-0217. Every year fires cause big damage to society, property, environment, buildings and infrastructure and pose a threat to life and health of persons in endangered areas. In most cases arson serves as insurance fraud or cover up any crime (e.g. robbery, embezzlement). However, there may be other reasons, e.g. in the case of the commission of the European Union, the use of the product in envy, hatred, threats, blackmail, competitive struggle. Or social, political, or ethnic differences. In several cases, arson was used as a so-called 'arson attack'. the false flag, that is, the arsonist used the fire to accuse his enemy and took advantage of the wave of recourse that subsequently was raised against him. The circumstances of the cause and the fire are under investigation. After extinguishing a fire, it is standard procedure to seek and then either confirm, refute or further examine the possibility of intentional formation. In most countries of the world, arson is treated as a crime and seen as harming a stranger or a threat to life.

Key words

Fire, Fireraising, Deliberately Set Fire, Crime.

Úvod

História požiarnej ochrany je tak stará ako samotné objavenie ohňa ľuďmi. Ľudia veľmi rýchlo prišli na to, že keď sa oheň vymkne kontrole alebo sa s ním zaobchádza neopatrne, dokáže ohroziť ich vlastné životy alebo majetok. Postupne ako sa spoločnosť rozvíjala, vyvíjala sa aj požiarne ochrana. Právne

predpisy a slovenské technické normy (STN) každé nežiaduce horenie, pri ktorom sú bezprostredne ohrozené životy alebo zdravie fyzických osôb alebo zvierat, majetok alebo životné prostredie, pri ktorom vznikajú škody na majetku, životnom prostredí alebo ktorého následkom je zranená alebo usmrtená fyzická osoba alebo zviera, označujú pojmom „požiar“. Vo všeobecnosti hovoríme, že požiar je horenie, ku ktorému dochádza mimo určený priestor, teda horenie, ktoré spôsobuje spoločnosti materiálne škody a straty na životoch ľudí a zvierat. Kto úmyselne vydá ľudí do nebezpečenstva smrti alebo ťažkej ujmy na zdraví alebo cudzí majetok do nebezpečenstva škody veľkého rozsahu tým, že spôsobí požiar bude potrestaný v zmysle zákonných ustanovení Slovenskej republiky (ďalej len „SR“). Úmyselne založený požiar (ďalej len „podpaľáčstvo“) je z celosvetového aspektu jednou z hlavných príčin požiarov a výbuchov, ako aj s tým súvisiacich úmrtí. Existuje stará fráza, avšak pravdivá, že úmyselný požiar je zločin, ktorý sa dá ľahko spáchať, ale už ťažšie vyriešiť. V redukcii tohto počtu bude hrať kľúčovú úlohu pokrok v oblasti vyšetovania podpaľáčstva. Požiariská sú ako zuhoľnatené a sčernené skladačky puzzle, kde nikto nezačína s kompletným obrázkom, ale každý kto sa podieľa na odhaľovaní podpaľáčstva môže mať jeho podstatné časti. Hoci každý môže mať rôzne úlohy, povinnosti a zodpovednosť, pre úspech je nevyhnutné, aby si všetci od samého začiatku uvedomovali potenciálnu hodnotu príspevku ostatných členov a spolupracovali ako tím, aby tak mohli spoločne presne poskladať celý obraz. Polícia má štatutárnu povinnosť vyšetovať zločiny a hasičský a záchranný zbor (ďalej len „HaZZ“) má v súčasnosti štatutárnu právomoc rutinne zisťovať pôvod a príčinu vzniku požiarov. HaZZ má dostatok skúsených odborníkov a profesionálne tímy zisťovateľov príčin vzniku požiarov, ktorí sú trénovaní na to, aby pomáhali pri vyšetovaní miesta vzniku požiaru a jeho príčinu. V iných prípadoch sa spoliehajú na odbornú a profesionálnu skúsenosť veliacich dôstojníkov, ktorí majú okrem iného aj iné povinnosti, ako je, napr. požiarne bezpečnosť. Motiváciou pre podpaľáčstvo je niekoľko a sú rôzne. Pri plánovaní protipatrení voči podpaľáčom je potrebné vedieť, aké príčiny vedú ľudí k úmyselnému založeniu požiarov, aby tieto príčiny poznala vláda, hasiči, polícia a iné organizácie a management podnikov pri plánovaní ochrany. Tieto informácie sa najlepšie získajú z rozboru úmyselne založených požiarov a z analýzy motívov podpaľáčov, ktorí boli zatknutí a uväznení.

Nedá sa úplne porozumieť skutočnosti, prečo sa ľudia dopúšťajú podpaľáčstva. Motív nie je podstatnou zložkou dôkazu podpaľáčstva, ale nemalo by sa naň zabúdať, pretože je kľúčom, ktorý otvára dvere k určaniu podozrivého a pomáha spoločnosti analyzovať prečo sa určité druhy požiarov stávajú pre ňu hrozbou. Motív by mohol poskytnúť určitý hlbší obraz o tom, prečo gangy, skupiny a jednotlivci páchajú tento druh zločinov. V opačnom chápaní motív pomôže tým, ktorí vytvárajú preventívne a upravujúce nariadenia. V prípade, že sa motivácia zakladá na viacerých skutočnostiach, alebo je viazaná na širokú skupinu jednotlivcov, významnosť alebo závažnosť jej dôkazovej sily je oslabená. (Fire Prevention, 1993).

1.1 História podpaľáčstva

Delikty proti majetku tvorili najpočetnejšiu skupinu prípadov súdnej agendy mestských rád v období raného novoveku, mestá Košice, Levoča, Bardejov, Prešov. (Szeghyová, 2016) Menšie prehrešky proti mestskému majetku, ekonomickým privilégiám a nariadeniam mesta postihovala mestská rada zvyčajne pokutami. Delikty proti súkromnému majetku riešili poškodení v rámci súkromno-právnych sporov. Okrem krádeží k trestným činom proti majetku patrilo aj lúpežníctvo, falšovanie listín a peňazí ale aj podpaľáčstvo. Podpaľáčstvo bolo trestané upálením, čo je príklad tzv. zrkadlového trestu, t. j. oheň za oheň. Najznámejším prípadom podpaľáčstva zo skúmaných miest je veľký požiar v Levoči kde kvôli dostihnutiu a potrestaniu páchatel'a bola dokonca nevyhnutná zahraničná spolupráca mesta Levoče s Krakovom. Požiar vypukol v sobotu 7. júna roku 1550. S výnimkou 118 domov zhorelo celé mesto vrátane radnice a jej archívu, kostola s vežou i brán a veží mestského opevnenia. (Suchý, 1974) Oheň vraj úmyselne založil Hans Veger z Norimbergu pomocou pušného prachu v stodole, odkiaľ sa pre silný vietor požiar rozšíril za hodinu a pol na celé mesto. Pri požiaroch sa okrem toho zadusilo asi 60 ľudí, ktorí sa skrýli v pivniciach. Podpaľáč Hans z mesta utiekol do Krakova, kde sa ho však podarilo chytiť a uväzniť. Levočania vyslali do Krakova dvoch ľudí, ktorí ho obžalovali a usvedčili a nakoniec po najťažšom mučení sa aj sám priznal. Ešte toho istého roku ho v Krakove upálili. Veľmi prísne sa posudzovalo nielen uskutočnené podpaľáčstvo a jeho následky, ale aj podpaľáčsky úmysel. V roku 1583 súdili v Bardejove za podpaľáčsky úmysel remenára Jozefa a jeho ženu. Údajne boli spriahnutí s Jozefovým svokrom, ktorý v Spišskom Podhradí podpálil niekoľko domov. Svokra za podpaľáčstvo

upálili v Spišskom Podhradí, kým Jozefa a jeho ženu, odsúdili na smrť upálením za živa v Bardejove. (Bal et al.)

Podobne sa na ľahkú váhu nebrali ani vyhrážky podpálením. Podľa zápisu z roku 1558 mladú ženu desiatnika Gáspara Nagya v Košiciach zachránil pred trestom smrti svojím príhovorom kapitán jej manžela Joannes Pethew. Obvinená sa vyhrážala podpálením domu žene, ktorá jej nechcela predať ovocie. Podpáliť vlastný dom, v ktorom sa zdržiavali aj jeho žena a deti, sa pokúsil v záchvate zúrivosti v roku 1582 mešťan Beer z Levoče a svoje konanie vysvetľoval tým, že vraj zapredal telo aj dušu diablu. Služke sa síce podarilo zabrániť mu v tomto pokuse, ale pre jeho zúrivé správanie a vyhrážky ho uvrhli do väzenia. Je možné, že mu hrozil aj prísnejší trest, v zápise sa však uvádza len požiadavka, aby sa zaňho zaručilo 13 čestných mešťanov. To údajne kvôli jeho pochybnému životu nebolo ľahké, no nakoniec sa mu podarilo získať viacerých ručiteľov, medzi inými aj farára, kazateľa a troch susedov. V sprievode troch ručiteľov mal nakoniec za trest do štyroch hodín opustiť mesto s odporúčaním, aby sa vyhýbal zlej spoločnosti a snažil sa o poriadny život. Jeho žena a deti mali ešte rok a deň ostať v meste a až potom ho mali nasledovať. (Malefitz Buch) Prípady neúmyselného požiaru sa riešili individuálne a za istých okolností mohol jeho pôvodca vyviaznuť s náhradou škody. V Košiciach v roku 1562 zavinením Jakuba Sattlera zhorelo asi 20 domov a mestská rada mu na žiadosť postihnutých obyvateľov skonfiškovala v ich prospech všetok jeho majetok a uväznila ho. Keďže však poškodení nežiadali jeho smrť, zostalo len pri treste prepadnutia majetku. Väčší požiar spôsobil v Levoči aj garbiar Stephanus alias Schneyder v roku 1572. Odsedel si vo väzení 12 týždňov a prepustili ho až po zaplatení 500 zlatých.

1.2 Vymedzenie základných pojmov

Podpaľáčstvo môžeme definovať ako zločin, pri ktorom páchatel' (podpaľáč) úmyselne a vedome (priamo alebo nepriamo) založí požiar. Odlišuje sa od neúmyselných spôsobených požiarov z nechalosti, samovoľného vzplanutia, požiarov vzniknutých, napr.: poruchou elektroinštalácie alebo prírodných požiarov spôsobených bleskom atď. v páchatel'ovi, jeho úmysle požiar založiť a nechať ho spôsobiť škody alebo obeť. Podpaľáčstvo nie je ani založenie ohňa, ktorý jeho pôvodca dokáže ovládnuť (napr. pálenie lístia na záhrade). Okolnosti príčin a vzniku požiaru sú predmetom vyšetrovania. Po zlikvidovaní požiaru je štandardným postupom hľadať a následne buď potvrdiť, vyvrátiť alebo ďalej skúmať možnosť jeho úmyselného založenia. Vo väčšine krajín sveta je podpaľáčstvo posudzované ako trestný čin a chápané ako poškodzovanie cudzej veci alebo ohrozenie na živote. Obsesia ohňom a závislosť na podpaľáčstve sa nazýva pyrománia. V krajných prípadoch môže ísť o patologický prejav nejakej duševnej choroby. V niektorých vyriešených prípadoch podpaľáčstva sa pôvodcovia požiarov prekvapivo regrutovali zo samotných hasičov. Vo väčšine prípadov podpaľáčstvo slúži ako poistný podvod, alebo zakrytie nejakého trestného činu (napr.: lúpeže, sprenevery). Môžu byť však aj iné dôvody, napr.: závisť, nenávisť, vyhrážanie, vydieranie, konkurenčný boj alebo sociálna, politická, či etnická odlišnosť.

Ku kriminológii ako samostatnej vede, ktorá sa zaoberá zločinom, páchatel'mi trestného činu, obeťami trestného činu, sociálnych následkoch a dôsledkoch spáchaného činu, je blízka kriminalistika, t. j. veda ktorá skúma kriminalistické stopy vlastnými metódami. Znalec sa zaoberá zisťovaním príčin požiarov, výbuchov a priemyselných havárií. K tomu využíva teoretické poznatky aplikovaných vedných odvetví (fyzikálna a analytická chémia, chemická technológia, biochémia, slaboprúdová a silnoprúdová elektrotechnika, technická diagnostika, defektoskopia, metalografia a pod.). Predmetom kriminalistického zisťovania príčin požiarov je miesto udalosti, na ktorej sa technickou obhliadkou skúmajú všetky objekty (budovy, technologické zariadenia, motorové vozidlá a pod.) a ich okolie súvisiace s uvedenou udalosťou. Ide o viacodborové komplexné skúmanie, analýzu faktov a vyhodnotenie dôkazových materiálov, ktoré súvisia s okolnosťami vzniku predmetnej udalosti. Ich účelom je objektívne vyhodnotenie všetkých zistených skutočností súvisiacich so vznikom danej udalosti pričom výsledkom je určenie kriminalistického ohniska vzniku požiaru a príčiny jeho vzniku. Na miestach uvedených udalostí sa predovšetkým na základe charakteristických znakov určuje poloha kriminalistického ohniska požiaru, vyhodnotením konkrétnych okolností a podmienok objasňujú procesy, ktoré predchádzali vzniku udalosti, určuje sa jej príčina a účinky na okolie, ak ku udalosti došlo v priebehu technologického procesu, skúma sa vzťah udalosti k tomuto procesu, prípadné porušenie technických noriem a prevádzkových predpisov, ktoré je v príčinnej súvislosti s touto udalosťou, zisťuje

prítomnosť horľavých a výbušných látok, lokalizuje sa ich zdroj a skúma ich vzťah ku konkrétnej udalosti, skúmajú elektrické rozvody, elektroinštalácia, elektrospotrebiče a elektrické časti technologických zariadení. Skúma sa ich poškodenie a vzťah ku konkrétnej udalosti, skúmajú potrubné rozvody, regulačné systémy, tlakové aj mechanické časti technologických zariadení. Skúma sa ich poškodenie a vzťah ku konkrétnej udalosti. Určenie polohy kriminalistického ohniska a zistenie príčiny udalosti sú základnými otázkami pre znalcov. Z toho dôvodu je na zodpovedanie týchto otázok nevyhnutná účasť znalcov priamo na mieste udalosti. Dôležitá je tiež účasť znalcov pri príprave spisového materiálu (prítomnosť pri vypočutí svedkov, usmernenie pri zhromažďovaní technických podkladov do spisového materiálu a iné). Skúmanými materiálmi sú časti poškodených konštrukcií a zariadení, ktoré boli poškodené následkom explózie, resp. požiaru, horľavé kvapaliny, tuhé horľavé látky a materiály, elektrické vodiče ...).

1.3 Kriminologické aspekty trestných činov evidovaných v systéme kriminality ako požiare a výbuchy z pohľadu legislatívy

Damnuminiuriadatum, t. j. bezprávne poškodenie cudzej veci, v rímskom práve je označovaný ako civilný delikt. Dnes je poškodenie cudzej veci trestný čin (v zmysle § 245 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona a taktiež Trestného zákona ČR) a radíme ho do trestného práva, ktoré spadá do verejného práva. Právo verejné sa vzťahuje na úžitok rímskeho štátu, právo súkromné na záujem jednotlivca (*Publicumius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem*). (Ulpianus)

Zločiny verejného práva boli také činy, ktoré ohrozovali priamo existenciu Ríma. Patrila sem hlavne vlastizrada, vražda slobodného človeka, podpaľačstvo, krádež úrody a činy proti bohom. Spísanie Zákonov XII tabúl si vymohli plebejci po prvej secesii. Zákon má dva pramene, t. j. rímsku tradíciu, právo patricijov a pontifikov a grécke kodifikácie práva. Ustanovenia Zákonov XII tabúl boli prísne kauzálne. Presne určovali okolnosti za akých sa poškodenému priznáva škoda, za akých je škodca povinný zaplatiť pokutu, a za akých má byť popravený. Na každý prípad sa vzťahovala zvláštna žaloba. Actio de lege Aquiliae nahradila väčšinu žalôb z poškodzovania cudzieho majetku vďaka svojej všeobecnosti a jednoduchosti.

Actio aedium incensarum, t. j. žaloba z podpálenia domu. „Kto podpáli stavenie, alebo hromadu obilia, ležiacu vedľa domu, má byť spútaný, zbičovaný a upálený, ak to spáchal vedome a s rozvahou; ak náhodou, to je z nebalosti, má nahradiť škodu, alebo, ak je menej zámožný, nech ho stihne ľahší trest.“ (Skřejpek, 2004)

Pri podpaľačstve je dobre viditeľný rozdiel medzi úmyslom a neúmyselným činom. Za úmysel bol trest smrti, za nebalosť iba náhrada škody a aj tú bolo možné znížiť. Úmyselné podpaľačstvo skoro prestalo byť deliktom a zaradilo sa medzi crimen. Nebalostné podpálenie spadalo pod náhradu škody podľa lex Aquilia. Z náhodného vznietenie ohňa nebola žiadna žaloba. Ak mal vlastník dôvod obávať sa, že jeho sused môže nešikovnosťou spôsobiť požiar, mohol preventívne žiadať kauciu z hroziacej škody.

V zmysle súčasnej platnej legislatívy SR sa podpaľačstvo v trestnoprávnej rovine posudzuje ako poškodzovanie cudzej veci a to podľa § 245 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. „Kto zničí, poškodí alebo urobí neupotrebitelnou cudziu vec a spôsobí tak na cudzom majetku škodu.“ Iné posúdenie podpaľačstva môže predstavovať Všeobecné ohrozenie podľa § 284. „Kto úmyselne vydá ľudí do nebezpečenstva smrti alebo ťažkej ujmy na zdraví alebo cudzí majetok do nebezpečenstva škody veľkého rozsahu tým, že spôsobí požiar alebo povodeň, alebo poruchu, či haváriu prostriedku hromadnej prepravy, alebo škodlivý účinok výbušnín, plynu, elektriny, rádioaktivity alebo iných podobne nebezpečných látok alebo síl, alebo sa dopustí iného podobného nebezpečného konania (všeobecné nebezpečenstvo), alebo všeobecné nebezpečenstvo zvýši alebo sťažuje jeho odvrátenie alebo zmiernenie, potrestá sa odňatím slobody na štyri roky až desať rokov. Odňatím slobody na desať rokov až pätnásť rokov sa páchatel potrestá, ak spácha uvedený trestný čin závažnejším spôsobom konania, na chránenej osobe, z osobitného motívu, alebo preto, aby inému zmaril alebo sťažil uplatnenie jeho základných práv a slobôd. Odňatím slobody na pätnásť rokov až dvadsať rokov sa páchatel potrestá,

ak spácha uvedený čin a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť, alebo ako člen nebezpečného zoskupenia. Odňatím slobody na dvadsať rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie sa páchatel potrestá, ak spácha uvedený čin a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví viacerým osobám alebo smrť viacerých osôb, alebo za krízovej situácie.“

1.4 Charakterizovanie kriminalistických, psychologických a sociálnych parametrov u podpaľačov

Sledované parametre súvisia s kriminálnym správaním, sociálno - demografickými aspektmi a s psychologickými a trestnoprávnymi otázkami. Najdôležitejšie otázky sú spojené s definíciou kriminalistických profilov podpaľačov. Pomocou týchto profilov chceme definovať parametre, ktoré vysvetľujú správanie podpaľačov a získať nejaké vodiace línie na zostavenie sociálnych a justičných stratégií na intervenciu a prevenciu javu tohto typu. Získané výsledky poukazujú na identifikáciu štyroch typov kriminalistického profilu podpaľačov:

- profil inštrumentálny - motivovaný pomstou;
- profil inštrumentálny - motivovaný prospechom;
- profil expresívny, s klinickou históriou; a
- profil expresívny, fascinovaný požiarom.

Profil inštrumentálny, motivovaný pomstou

Tento profil zahŕňa jedincov, ktorí sa dopustili trestného činu podpaľačstva na základe motivácie hnevom, pomstou alebo rodinných problémov (napr. spory o dedičstvo). Medzi páchatelmi s týmto profilom môžeme nájsť aj jedincov, ktorých motiváciou je osamelosť. Naozaj, títo jedinci sa dopúšťajú uvedeného typu kriminálneho správania ako vyjadrenie svojich emócií namierených na jednu alebo viaceré obeť, ktorými sú obvykle ich príbuzní alebo ľudia z ich sociálneho prostredia. Často sú to ľudia, ktorí majú klinickú históriu problémov ako je epilepsia a konzumácia alkoholu. Najreprezentatívnejšou vekovou skupinou je 46 rokov a viac. Títo jedinci majú všeobecne nízku úroveň vzdelania. Z informácií o ich kriminálnom pozadí vyplýva, že niektorí z nich majú trestné záznamy v súvislosti s násilnosťami. Zločinu podpaľačstva sa dopúšťajú pomocou jednoduchých zápalných zdrojov ako sú zápalky, zapalovače alebo sviečky. K týmto trestným činom obvykle dochádza v čase od 12.00 hodiny do 16.00 hodiny a od 16.00 hodiny do 20.00 hodiny. Územia zničené požiarom predstavovali lesy a neobrábané polia. Tieto osoby obvykle po spáchaní trestného činu opúšťajú miesto činu. Počas policajného vyšetrovania uvádzajú títo podpaľači ako hlavnú motiváciu svojho správania nepriateľský postoj proti majiteľovi/obeti a osamelosť. Policajní vyšetrovatelia -kriminalisti uvádzajú ako hlavný zdroj motivácie tohto typu správania alkohol. Túto skupinu páchatel'ov tvoria muži aj ženy.

Profil inštrumentálny, motivovaný prospechom

Tento profil zahŕňa podpaľačov, ktorých na spáchanie trestného činu motivoval nejaký zisk alebo prospech, ako je dosiahnutie materiálneho alebo finančného zisku alebo iných výhod súvisiacich s ich životným štýlom. Títo páchatelia sú väčšinou muži a niektorí z nich majú záznam o spáchaní trestného činu iného typu (napr. jazda bez vodičského oprávnenia). Úmyselný požiar môže súvisieť s inou trestnou činnosťou, napr. s vlámaním alebo krádežou. Táto skupina podpaľačov môže používať sofistikovanejšie zápalné zdroje na založenie požiaru (napr. zápalné bomby). Títo páchatelia nemajú v čase spáchania trestného činu žiadne známky psychiatrickej histórie alebo konzumácie alkoholu. Títo jedinci zvyknú opustiť miesto činu po spáchaní trestného činu. Pokiaľ ide o ich motiváciu, ako najdôležitejšie vysvetlenie svojho počínania uvádzajú ekonomické faktory a nedbalosť. Policajní vyšetrovatelia -kriminalisti nevidia žiadny očividný dôvod pre takéto správanie.

Profil expresívny, s klinickou históriou

Tento profil zahŕňa skupinu jedincov s psychiatrickými problémami ako je schizofrénia, demencia na základe konzumácie alkoholu a mentálna retardácia. Tieto osoby majú chabé schopnosti pokiaľ ide o ich zaradenie do spoločnosti a pokiaľ ide o rodinný stav, sú väčšinou slobodní. Najreprezentatívnejšie vekové skupiny sú od 36 do 45 rokov a od 46 do 55 rokov. Často sú negramotní (nemajú dokončené základné vzdelanie). Toto ovplyvňuje aj ich profesionálny život, ktorý je obvykle slabý. Majú tendenciu dopustiť sa trestného činu neďaleko miesta svojho bydliska, častejšie počas pracovných dní. Používajú jednoduché zápalné zdroje ako sú zápalky, zapalovač alebo sviečky. Trestného činu podpaľačstva sa

väčšinou dopúšťajú v čase od 24.00 hodiny do 04.00 hodiny a od 20.00 hodiny do 24.00 hodiny. Typ územia zničeného požiarom boli lesy. Motivácia sa zakladá na reakciách vyplývajúcich z ich duševných porúch. V čase spáchania trestného činu vykazujú príznaky konzumácie alkoholu.

Profil expresívny, fascinovaný požiarom

Do tejto skupiny boli zahrnutí jedinci, ktorých priťahujú požiare a prejavy, ako je pomoc pri hasení požiarov. Predstaviteľmi tejto skupiny sú slobodní muži, univerzitní študenti a prestávajú najmladšiu vekovú skupinu skúmanej vzorky ľudí. Patria do vekových skupín do 20 rokov a od 20 do 35 rokov. Motiváciou ich kriminálneho správania je neodolateľný impulz založiť požiar. Podľa kriminalistického vyšetrovania je hlavným dôvodom kriminálneho správania týchto jedincov nedostatok sebakontroly (t. j. impulzivnosť). V čase spáchania trestného činu sa u nich nezaznamenal žiadny príznak psychiatrickej histórie alebo konzumácie alkoholu. Trestných činov sa obvykle dopúšťajú v čase od 20.00 hodiny do 24.00 hodiny. Títo ľudia obvykle založia požiar blízko svojho pracoviska a často sa po zapálení vrátia na miesto činu a pomáhajú hasičom. Všetky údaje získané o tomto profile naznačujú možnosť, že tento typ páchatel'ov trpí chorobným stavom definovaným ako pyrománia. Na lepšie definovanie tohto kriminalistického profilu je potrebné podrobnejšie preskúmať väčší počet prípadov. Záujem o oheň je niečo, čo sa môže u ľudí objaviť veľmi skoro.

Výskumy ľudského správania v súvislosti s reakciou na oheň ukázali prirodzený záujem o oheň už u veľmi malých detí. Nurcombe (pozri Barker, 1994) uviedol, že deti vo veku 2 a 3 roky prejavujú prirodzený záujem o oheň. Aj Block a kolektív (pozri Barker, 1994) je presvedčený, že záujem o oheň sa objavuje vo veku od troch do piatich rokov. Nezávisle od veku, kedy sa objavuje tento špeciálny záujem o oheň, (Lowenstein, 2001) tvrdí, že existuje veľa dôvodov spojených s realitou podpaľačstva, ako sú okrem iného aj rodinné problémy, poruchy osobnosti alebo neurologické pre dispozície, čím sa vysvetľuje, prečo sa daná osoba rozhodne použiť oheň so zlým úmyslom. Aby sme porozumeli psychologickým procesom správania sa podpaľačov ktoré používajú na svoju interakciu s ohňom (Canter, 1990), je dôležité obsiahle poznanie psychologických, motivačných, uvedomovacích a sociálnych aspektov jedincov, ktorí páchajú zločiny tohto typu. Výskum, ktorý vykonal Geller (pozri Lowenstein, 2001), rozdeľoval podpaľačov do štyroch kategórií: podpaľači bez poruchy akéhokoľvek druhu, podpaľači s mentálnymi poruchami, podpaľači so zdravotnými alebo neurologickými poruchami a mladiství podpaľači. Aj Fineman (1995) tvrdil, že správanie podpaľača je ovplyvnené individuálnymi, rodinnými sociálnymi a environmentálnymi faktormi (faktormi prostredia). Na získanie jasného pochopenia tohto fenoménu sú dôležité výskumné projekty o dopade týchto faktorov.

Úmyselné požiare a kriminalistické profily

Ako už bolo uvedené, dá sa identifikovať niekoľko vysvetlení na podpaľačstvo ako kriminálne správanie, čo vedie k presvedčeniu, že existujú rôzne typy podpaľačov. Viaceré štúdie prezentujú toto správanie ako majetkový trestný čin, lebo najdôležitejším cieľom podpaľačov je zničenie majetku. (Canter & Frizton, 1998) Iné štúdie definujú podpaľačstvo ako zločin proti ľuďom, lebo v niektorých prípadoch majú podpaľači za špecifický cieľ konkrétnu osobu alebo skupinu. (Canter & Frizton, 1998) Geller (pozri Canter & Frizton, 1998) charakterizuje toto správanie ako formu emocionálneho vyjadrenia, použitého ako spôsob komunikácie želania alebo potreby a obvykle ho prezentujú jedinci, ktorí trpia poruchami rôzneho typu. Podľa Cantera a Fritzona, (1998) treba podpaľačov považovať za jedincov, ktorí nedokážu dosiahnuť svoje zámery pomocou prostriedkov, považovaných za normálne. Požiar je jednou zo stratégií, ktoré používajú podpaľači na dosiahnutie svojich cieľov. Tento typ správania sa vysvetľuje problematickým riešením medziludských konfliktov a nedostatočnou odolnosťou na frustrácie v sociálnom kontexte. Na podpaľačstvo sa z tejto perspektívy môžeme pozeráť ako na proces deštruktívnych interakcií s vonkajším svetom. V tomto type kriminálneho správania je možné identifikovať v správaní podpaľačov ciele dvoch rôznych typov:

1. **interný zdroj**, keď je cieľ požiaru spojený s osobnou alebo sociálnou identitou; a
2. **externý zdroj**, kde je cieľ požiaru spojený s externým objektom.

Pri tomto trestnom čine je tiež možné rozlišovať medzi činmi na základe motivačných aspektov:

- **expresívna motivácia** je založená na emóciách a za tejto situácie môže úmyselný požiar vzniknúť na základe potreby vyjadriť osobitný typ emócií;
- **inštrumentálna motivácia** sa zakladá na externých dôvodoch a týka sa aktivít, ktoré majú priamy cieľ dosiahnuť určité zámery. (Canter & Fritzon, 1998)

1.5 Rôzne druhy podpaľáčstva

Úmyselné požiare a pyrománia

Tieto požiare sú založené obyčajne bez motívu. Tento typ útoku sa ťažko odhaľuje. Pyromaniaci preukazujú výrazné odchýlky od normálneho správania. Žijú zvyčajne osamelo, sú psychicky nevyrovnaní, alebo trpiaci mentálnymi chorobami. Ich výpady nemajú známky premyslených činov a ako podpaľáči zriedkakedy používajú horľavú kvapalinu ako je benzín. Vo všeobecnosti zapalujú horľavé látky, ktorá sa nachádzajú na mieste a zakladajú oheň konzistentného charakteru. (Fire Prevention, 1993) Správanie podpaľáčov sa veľmi často zamieňa s pyromániou. Z psychologického hľadiska je dôležité objasniť, že pyrománia vysvetľuje len malý počet prípadov podpaľáčstva. Koncepcia pyrománia sa objavuje v prvom vydaní Diagnostického a štatistického manuálu mentálnych porúch (DSM), čo sa zdôraznilo len ako dodatočný termín, ktorý úplne zmizol v druhom vydaní klasifikácie duševných chorôb. Avšak neskoršie vydania DSM-II-R a DSM-IV (Doley, 2003) predstavujú koncepciu pyrománia v spojitosti s kategóriou impulzívnej poruchy kontroly. Pyrománia je kategorizovaná impulzom úmyselne založiť požiar ako prostriedok na zníženie napätia a obvykle zahŕňa následné uspokojenie alebo úľavu. Pyromaniaci prežívajú fascináciu, záujem, príťahovanie a zvedavosť v spojení s požiarom a jeho následkami, a po založení požiaru zažívajú potešenie a uspokojenie. Napriek impulzívnemu správaniu pyromaniaci prezentujú určitú prípravu predtým, ako vykonajú trestný čin. Títo jedinci majú odlišné správanie od tých, ktorí zapalujú požiare ako prejav psychózy, kvôli osobnému, finančnému alebo politickému zisku alebo ako akt pomsty (APA, 2002). Teda hlavný rozdiel medzi pyromaniakmi a podpaľáčmi súvisí s prítomnosťou druhej skupiny inštrumentálnej motivácie, v spojení s konkrétnymi krokmi ako sú finančné aspekty, zamaskovanie trestnej činnosti alebo prejav ideológie, pomsty, hnevu, či dokonca halucinácií (APA, 2002). Jedinci s poruchou tohto typu sú známi ako pravidelní pozorovatelia situácií s požiarom, často spúšťajú planý poplach a prejavujú záujem o mechanizmus hasenia požiarov. (Barker, 1994) Ich správanie preto vykazuje určitú rozporupnosť. Na jednej strane ich vzrušenie z požiaru vedie k tomu, aby sa uchádzali o zamestnanie v hasičskej službe alebo v organizáciách dobrovoľných hasičov, ale na druhej strane sú ľahostajní k následkom požiarov na životoch alebo majetku, a dokonca môžu prežívať pocity šťastia tvárou v tvár devastujúcim následkom požiaru. (Barker, 1994)

Úmyselné požiare a pyrofilia

Človek prichádza na tento svet ako tvor sexuálny a sexualita ho do prevádza v podstate po celý jeho život. Sexualita predstavuje jeden zo základných individuálnych aj interpersonálnych motívov v živote každého jedinca. Žiadna spoločnosť nemôže fungovať bez minima sexuálnych zákonných noriem a to, aby:

- chránili obeť pred násilím,
- bránili sexuálnym prejavom na verejnosti,
- varovali pred správaním, ktoré spoločnosť netoleruje.

Ľudia sa v sexuálnej oblasti líšia v 4 rôznych aspektoch:

- v tom, akého partnera považujú za sexuálne príťažlivého,
- aké aktivity považujú za sexuálne vzrušujúce,
- v intenzite sexuálnej potreby,
- v postojoch k tomu, či majú alebo nemajú pokušenie odolávať.

Deviácie k aktivite - poruchy v spôsobe dosahovania sexuálneho vzrušenia a uspokojenia.

Deviácie k objektu - poruchy sexuálnej motivácie charakterizované neadekvátnym zameraním erotickej túžby. Do tejto skupiny deviácií patrí aj **pyrofilia** - sexuálne vzrušenie vyvolávané ohňom, pričom je často spojená i so zakladaním požiarov.

Podpaľáčstvo kvôli zisku

Tento druh podpaľáčstva sa týka všetkých typov majetkov, napr. tovární a iných priemyselných budov, obytných domov, bytov, hotelov, maloobchodných budov a reštaurácií. Môže byť výsledkom plánovaného poškodenia z dôvodu financovania obnovy alebo prebudovania zariadení, odstránenia nových stavieb alebo vytvorenia nového urbanistického členenia v priestore. Tajná dohoda medzi hypotekárnym dlžníkom a veriteľom nie je nezistiteľná a často ide o sľuovaný pokus, ktorý má naznačovať, že ide o prácu vandalov alebo zlodejov, napr. dvere sú vylomené zvnútra. Stretli sme sa s podpaľáčstvom spáchaným kvôli zrušeniu nájomnej zmluvy, najmä v priestoroch, ktoré boli chátrané alebo boli objektom finančného tlaku a podnik išiel dolu vodou. Vlastník podniku môže byť neregistrovaným ručiteľom renty. V slabých podnikateľských vyhlídkach môže požiar zmierniť finančný tlak alebo utešiť vlastníka v osobnom krachu. (Fire Prevention, 1993) Oklamať poisťovateľov. Obísť stavebný zákon (t. j. zničiť „chránenú“ budovu tak, že sa musí postaviť nová). Zaisťiť zlepšenie niekoho osobných podmienok (t. j. zapáliť niekoho dom, aby sa mohol presťahovať). Každý z predchádzajúcich typov podpaľáčstva môže spáchať jednotlivec, ktorý sám z toho získa, alebo môže byť spojený s druhou osobou - syndróm "najatý podpaľáč". Podpaľáčstvo spojené s inými kriminálnymi činmi. Ukryť alebo zakryť vlámanie alebo lúpež. Zamaskovať sabotáž. Podpaľáčstvo ako súčasť pokusu o vydieranie, zamaskovanie vraždy alebo vandalizmus. Panuje presvedčenie, že podstatný počet prípadov podpaľáčstva je spojený s vandalizmom a vlámaním.

Podpaľáčstvo spojené s politickou alebo ekonomickou motiváciou

Túžba destabilizovať (podnik alebo organizáciu). Odstránenie alebo oslabenie konkurencie, vydieranie, zastrašovanie, manipulácia s davom. Nátlakové skupiny, priemyselná sabotáž, boj robotníkov a v neposlednej miere terorizmus.

Podpaľáčstvo spojené so sťažnosťami

Pomsta kolegovi alebo vedúcemu (alebo učiteľovi atď.). Závisť (povýšenie alebo úspech kolegu). Osobné konflikty v spoločnosti alebo organizácii. Krivda kvôli platu, iné krivdy voči organizácii. Strata postupu v zamestnaní, pocit nedocenenia. Strach z nezamestnanosti alebo preradenia. Neúspech pri adaptovaní sa na novú prácu, poníženie pred spolupracovníkmi.

Pri tejto kategórii platí, že management a vyšetrovatelia požiaru pátrajú v prvom rade po fakte, či je príčinou požiaru podpaľáčstvo. V niektorých takýchto prípadoch sú podpaľáči identifikovaní a usvedčení. Ak nie sú podpaľáči zistení, môže to viesť k zhoršeniu medzilidských vzťahov a pracovnej atmosféry, spoločne s povestou spoločnosti a jej rešpektom pred zákazníkmi, dodávateľmi, bankármi atď.

Podpaľáčstvo spojené s mentálnou zaostalosťou alebo nestabilitou

Do tejto skupiny môžeme zaradiť pomstu, nenávisť, závisť, nudu, túžbu vyvolať pozornosť, frustráciu, sexuálnu úchylku (pyrofiliu), pyromániu, vandalizmus (často spojený s alkoholizmom a závislosťou na drogách). V týchto prípadoch ventilujú podpaľáči svoje vnútorné impulzy zámerným založením požiaru. Psychiatri veria, že takáto osoba zakladá požiar ako spôsob vyriešenia osobných problémov a redukovanie psychického napätia. Pyromana vábi veľký požiar a pretože sa neobáva, že bude usvedčený, neváha spáchať trestný čin. V tejto skupine prichádzajú po vzrušení „hľadači“, kvôli vyvolaniu pozornosti, takzvaní hrdinovia, ktorých impulzy môžu viesť k tomu, že vykonávajú prácu hasičov alebo bezpečnosti služby - niekedy s nešťastnými výsledkami. Do tejto kategórie patria ďalšie tri formy podpaľáčstva:

- volanie o pomoc - keď okolie zdanlivo ignoruje vinníkové problémy,
- túžba „uniknúť“ - napr. pacient na psychiatrickej klinike by chcel byť niekam premiestnený,
- sebazničenie (pokus o sebe vraždu).

Deti hrajúce sa s ohňom

Podpaľáčstvo znamená zámerné založenie požiaru s cieľom ničieť. Ak sa malé dieťa hrá so zápalkami (ako hračkou) a náhodou vznikne požiar samozrejme to nie je podpaľáčstvo. A však štúdie ukazujú, že už malé deti vo veku 3-4 rokov zakladajú požiare vo svojich príbytkoch aby sa pomstili svojim rodičom, alebo zo žiarlivosti k starším súrodencom. Čo sa týka požiarnej jednotky, polície a managementu,

existuje niekoľko prípadov, kde deti prišli do obchodných zariadení a založili požiar. Pri odhade rizika v niektorých zariadeniach, treba vziať do úvahy prítomnosť nepomerne veľkého množstva detí.

Podpaľáčstvo z dôvodu rozkrádania inventára

Ďalší bežný motív, využívaný spoločnosťou riaditeľov, ktorí sa dopustili spreneverenia podielov, alebo zamestnancami, ktorí rozkrádali spoločnosť. Zvyčajne sa vyskytuje, keď sa približuje kontrola skladu a deficit by sa mal zverejniť.

Podpaľáčstvo z pomsty a zlo prajnosti

V tejto skupine sa vyskytuje množstvo prípadov v širokom rozmedzí od požiarov majetku neverného manžela alebo milenca až po požiare, ktoré sú následkami konfliktov medzi mladšou a staršou generáciou.

Nespokojní zamestnanci

Zistilo sa, že zamestnanci, ktorí boli v podniku nadbytoční založili z pomsty požiar. Podobný typ požiaru, aj keď nepatrí striktno do tejto skupiny, súvisí s aktivitou zamestnancov - exhibicionistov, alebo slabo platených strážnikov, ktorí spôsobujú požiar v nádeji, že keď oni sami objavia oheň, alebo pomôžu pri jeho vyšetrovaní, získajú uznanie alebo povýšenie.

Podpaľáčstvo na zahladzovanie dôkazov

Podpaľáčstvo sa dá použiť ako dôkaz iného zločinu, ako je vražda, vlámanie, alebo príbuzné zločiny, ale nie je natoľko rozšírené ako podpaľáčstvo pre zisk. Máme skúsenosť s veľkým množstvom prípadov, kedy sa knihy so záznamami o podniku, ktoré poukazovali na problémy, našli v ohnisku, alebo v pracovnej miestnosti, alebo dokonca pod schodmi. (Fire Prevention, 1993)

Podpaľáčstvo hasičov

Niekoľko vedeckých štúdií poukazujú na skutočnosť, že hasič- podpaľáč je rozlíšiteľný od ostatných druhov podpaľáčov, a to svojím profilom a motiváciou. Iné štúdie tvrdia, že väčšina prípadov podpaľáčstva je spojených s dobrovoľnými hasičmi. Pri skúmaní problému vo vzťahu k Hasičskej službe sa pristúpilo k podrobným rozhovorom s členmi jednotiek, ktorí pracovali s prichytenými podpaľáčmi. Tieto rozhovory poskytli podrobný náhľad do vlastností a motivácií hasiča-podpaľáča, a súčasne poskytli vedúcim pracovníkom pomoc pri znižovaní tohoto rizika v budúcnosti.

Takmer všetky hasičské jednotky majú presne stanovené a obsiahle testovanie pri vstupe do profesionálnych hasičských jednotiek. Výberové centrá vykonávajú, psychologicko-inteligenčné testovanie, fyzické testy a bezpečnostné overovanie ako štandardné procedúry. Avšak na druhej strane je toto v kontraste s častými základnými požiadavkami na dobrovoľných hasičov. Nepochybne prijímať dobrovoľníkov je zložitejšie a má za následok vzrast rizika nevedomého prijatia osoby, ktorá môže mať skratové konanie alebo nestabilné zázemie.

Pred vstupové testovanie by malo obsahovať:

- bezpečnostné overenie predchádzajúcich usvedčení;
- posúdenie uchádzačovej motivácie, prečo sa uchádza o prácu v hasičskej jednotke;
- určenie uchádzačovej stálosti (pracovná história, väzba k miestnej spoločnosti, atď.) a
- vyhodnotenie uchádzačovej vhodnosti začleniť sa do kolektívu.

Väčšia časť hasičských jednotiek má odmeňovacie systémy, ktoré sú závislé na počte výjazdov. Finančná motivácia, založená na odmenách je obvyklá. Existuje evidencia, ktorá ako systém môže nevedomky prispieť k podpaľáčstvu hasičov. Výnimočnosť alebo prílišný dôraz na počet volaní môže vyslať signály jednotkám s nízkym alebo zanedbateľným počtom volaní, že sú menej hodnotné. V pomýlenom myslení hasičov-podpaľáčov platí: nízky alebo zanedbateľný počet volaní môže byť motiváciou pre zakladanie požiarov, aby zvýšili pomer aktivity ich jednotiek.

Inou motiváciou môže byť rozšírenie úlohy a imidžu dobrovoľných hasičov. Nepochybne je to nebezpečenstvo pri zásahoch, ktoré motivuje väčšinu mladých uchádzačov byť dobrovoľným hasičom. Sú očarení romantickou alebo ideálnou predstavou, že hasič je charakteristický zasahovaním pri

požiaroch a iných mimoriadnych udalostiach. V mnohých prípadoch sa táto predstava odlišuje od reality. Frekvencia volaní je v mnohých dobrovoľných hasičských jednotkách sklamaním pre tých, čo očakávali zvýšený adrenalín z uskutočnených poplachov. Realita pravidelných nočných tréningov a rutinných povinností, často sklamá ich očakávania. Pre nevypelého a nestabilného nového regrúta, pokúšenie vytvoriť si vlastný zdroj vzrušenia alebo zážitku môže byť neodolateľné. Profil podpaľáča-hasiča poukazuje na to, že podpaľáčstvo sa väčšinou prejaví v prvých dvoch rokoch pôsobnosti. Práve počas tejto doby by mali byť jednotky zvlášť ostražité. Členovia jednotiek by mali spozornieť ak hasič:

- vykazuje abnormálnu (vzrušenú) reakciu na vyhlásenie poplachu,
- je prevažne prvý kto objavil požiar,
- je často prvý, kto príde ohlásiť na stanicu poplach alebo pred vyhlásením poplachu,
- vykazuje zvláštne, mimoriadne poznatky o mieste požiaru a jeho vzniku. (Fire International, 2001)

Podpaľáčstvo mladistvých

Analytici požiarneho výskumu v USA odhadli, že požiare spôsobené mladými podpaľáčmi spôsobujú každoročne približne 760 úmrtí a 900 miliónov USD materiálnych škôd. Tieto čísla znamenajú, že mladiství podpaľáči patria medzi tri najčastejšie príčiny požiarov a úmrtí pri požiaroch v USA. V roku 1990 štatistika Veľkej Británie zaznamenala, že 49 % úmyselne založených požiarov bolo v školách. To viedlo k priamym škodám prevyšujúcim 100 mil. GBP. Hoci mnohé požiare v školách zakladajú deti staršie ako 10 rokov, ktoré spadajú pod ochranný systém mladistvých, mnoho závažných požiarov je založených mladšími deťmi. Donedávna požiarne jednotky v Británii zaznamenávali ako príčinu týchto požiarov hru detí so zápalkami, namiesto toho, aby zisťovali, či sa niektoré deti nestávajú podpaľáčmi a táto ich vlastnosť ich bude sprevádzať celý život. Štúdium mnohých prípadov umožnilo americkým výskumníkom rozdeliť mladistvých podpaľáčov do dvoch skupín:

- zvedaví podpaľáči,
- patologickí podpaľáči.

Fineman hovorí, že zvedaví podpaľáči (prevládajúca skupina) sú obyčajne chlapci 5 až 10 roční, pochádzajúci z rodín s dobrým zázemím. Príčinou je zvedavosť, experimentovanie a niekedy nedostatočný rodičovský dozor. Dieťa obyčajne založí len jeden požiar, sám, doma alebo v jeho blízkosti, bojí sa ohňa a privolá pomoc. Problémy sa obyčajne vyriešia výchovou k požiarnej bezpečnosti. Patologickí podpaľáči predstavujú asi 40 % prípadov. Majú významné emocionálne ťažkosti a problémy doma, v škole a so svojimi rovesníkmi. Potrebujú odborné psychologické poradenstvo. Na základe týchto predpokladov pomohol Fineman a jeho spolupracovníci vyvinúť trojbodový program vysporiadania sa s týmto problémom:

- preventívny výchovný program pre zvedavých podpaľáčov,
- schéma, podľa ktorej môžu byť deti rozdelené do skupín podpaľáčov,
- ochranný model pre problémových podpaľáčov.

Fineman verí, že hasiči sú najpovolanejší na posúdenie a výchovu mladistvých podpaľáčov. Zorganizoval stovky seminárov v USA, aby ukázal hasičom ako hodnotiť deti a ich rodičov pomocou jednoduchého dotazníka. Hasič je potom schopný odporučiť dieťa pre psychologické poradenstvo, alebo pre požiaro-bezpečnostnú výchovu.

Kriminalistické profily podpaľáčov a súvisiace preventívne a intervenčné stratégie

Kriminalistický profil je forenzný nástroj, ktorý môže pomôcť policajným kriminalistickým vyšetrovateľom ako vodiaci nástroj pri intervencii s páchatelmi tohto typu. Preto je u nástroja tohto druhu jedným z najdôležitejších príspevkov definovanie vyšetrovacích stratégií. Je to tiež dôležitý nástroj v kontexte procesu vyšetrovania trestného činu, ktorý pomáha definovať lepší typ prístupu zo strany justičného systému k tomuto druhu trestnej činnosti (t. j. typ sankcií, kontrolné opatrenia, opatrenia na reintegráciu v rámci komunity). (Conference, 2008)

1.6 Nebezpečenstvá podpaľačstva

Potenciálne nebezpečenstvo vyhorenia budovy vždy existuje. Podpaľačstvo je len iný zdroj vznietenia, hoci veľmi dôležitý. Pri odhade nebezpečenstva podpaľačstva, musíme vziať do úvahy možnosť takéhoto útoku. Do úvahy treba vziať množstvo faktorov. Žiadne miesto sa nedá považovať za úplne bezpečné pred podpaľačstvom, ale niektorí obyvatelia sú ohrozenejší ako iní: izolované usadlosti, vo vnútorných častiach mesta, napr.: kde sú nepokoje, vandalizmus a výtržnosti; budovy v susedstve futbalových štadiónov, reštaurácií a iné podobné oblasti, kde sa schádzajú davy ľudí. Malo by byť známe, že požiare vznikajú v takomto susedstve. Je to pomoc pre ľudí pri nadviazaní spojenia s políciou kvôli zisteniu, či podpaľáč zakladá požiare v určitej oblasti. Tiež získavať informácie na vzájomnej výmennej báze alebo získané z masmédií či pri čítaní miestnych novín. Bezpečnosť budov by sa mala stanoviť s ohľadom na politické a rasové problémy. Mali by sa odhadnúť aj postoje susedov. Je prospešné, aby sa v obyvateľoch pestoval záujem o existenciu susedných zariadení. Ak je tu hnev, vznikajúci z hlučného prostredia alebo zápachu, ktorý vzniká pri výrobe, môže to vyústiť do problémov. Nevôľu môže vyvolať aj skupovanie priláhlých pozemkov. Všeobecne, činnosť podpaľáča nie je tak dokonalá, aby ju nebolo možné pomerne jednoduchým spôsobom zmariť.

Bezpečnosť ako súčasť zodpovednosti managementu

Management podniku, či ide o továreň, sklad, obchod, administratívnu budovu, hotel alebo budovu pre verejnosť, je zodpovedný za nepretržitú bezpečnosť zákazníkov, klientov alebo návštevníkov. Prerušenie úspešného chodu môže spôsobiť viacero faktorov, napr. prerušenie elektrického prúdu, štrajk alebo požiar. Nieкто povedal, že požiar môže byť jedným z najrýchlejších a najničivejších spôsobov ako zastaviť chod obchodu. V dnešných časoch je väčší počet vznikajúcich požiarov vo všetkých druhoch podnikov, či priemyselných budovách alebo budovách určených pre verejnosť, z podpaľáčstva - požiare, ktoré sú úmyselne založené z akejkoľvek príčiny. Tieto zámerne založené požiare sú často spojené s násilným vniknutím a zamaskovaním lúpeže. Aby sa zabránilo zastaveniu činnosti podniku z týchto, alebo iných príčin, musí management rátať, ako s integrálnou súčasťou plánovania činnosti, s každým druhom rizika a musí prijať také opatrenia, aby zamedzil ich vzniku, prípadne znížil ich účinok. Plánovanie opatrení proti úmyselným požiarom musí byť súčasťou bezpečnostnej politiky managementu, aby sa ochránili ľudia a majetok pred požiarimi. Zodpovednosť managementu je zameraná na analýzu rizika podpaľáčstva (t. j. zraniteľnosť podniku pred podpaľáčstvom zvonka a zvnútra), zreteľ na efektívnosť rôznych pomocných meraní a ich cenu, vzťah analýzy rizika a pomocných meraní k celkovej požiarnej bezpečnosti a bezpečnostný program v podniku.

Mimoriadnu pozornosť venovať nasledujúcim opatreniam:

- poverenie osoby zodpovednej za požiarne bezpečnosť a bezpečnosť zahŕňajúcu podpaľáčstvo,
- inštrukcie a výcvik personálu, aby si bol vedomý nebezpečenstva, ktoré mu hrozí a ktoré hrozí zariadeniu pri požiaroch,
- inštalácie vhodných, cenovo prístupných protipožiarnych a bezpečnostných zariadení (poplachov, detektorov, sprinklerov atď.),
- dozorné postupy (hliadky, strážcovia, dozorcovia),
- spojenie s políciou a požiarou jednotkou aby sa zabezpečili vhodné preventívne opatrenia pred a efektívne protiopatrenia po akcii podpaľáča,
- vlastný podnikový systém na vyšetrowanie požiarov,
- plán nepredvídaných udalostí.

Podpaľáčstvo - následky pre organizáciu

Následky podpaľáčstva pre organizáciu sa môžu rozdeliť do troch hlavných kategórií:

- 1) **Materiálne dôsledky:** priama materiálna škoda, tieto dôsledky sú známe a môžu sa priamo ohodnotiť a vypočítať (ak existuje nové ocenenie). Táto kategória obsahuje: zničenie budov, zničenie strojov a trvanlivého zboží, zničenie alebo zhoršenie podmienok skladovania surovín a finálnych výrobkov, zničenie plánov a archívov.
- 2) **Nehmotné dôsledky:** sem zahrňame nehmotné škody, ktoré sa dajú ľahko definovať, napr.: finančné straty, straty v činnosti, prekážky v termínoch dodania (vedúce k penalizácii), strata

trhových podielov alebo tiež strata dôvery u časti zákazníkov, bankárov, dodávateľov, poškvrnenie imidžu organizácie a poškodenie jej reputácie.

- 3) **Dôsledky na ľudí:** nehľadiac na nezamestnanosť, ktorá môže nastať dôsledkom podpaľáčstva v organizácii, dôsledky na ľudí nie sú všeobecne známe a nepriťahujú takú pozornosť akú si zasluhujú. Prečo je to? Jednoducho preto, lebo nie sú za krátky čas viditeľné a merateľné. Účinok podpaľáčstva na ľudí, najmä ak podpaľáč nebol identifikovaný, môže byť katastrofálny a dlhotrvajúci. Vyšetrovanie, ktoré robí polícia po požiari, ak je samozrejme nutné, vedie k zvýšeniu neistoty ľudí v postihnutej organizácii. Toto môže viesť k zhoršeniu medziľudských vzťahov, k strate dôvery k managementu a dozornému personálu a môže rozsiať pochybnosti a podozrenie v mysliach zamestnancov.

Kroky k riešeniu

Riziko podpaľáčstva v organizáciách sa líši od iných druhov rizika. Prijatá preventívna stratégia musí byť originálna a obrazotvorná a musí byť zameraná na zlepšenie medziľudských vzťahov a výmenu informácií v organizácii, pretože tieto dva aspekty sú základom úspechu stratégie. Tento prístup je zvlášť dôležitý v jednaní pracovníkov s potenciálnym podpaľáčom, alebo s podpaľáčom, ktorý pracuje v organizácii, či je jeho motivácia osobná, alebo ju ovplyvňujú faktory mimo organizácie, napr. ak je zamestnanec využitý len ako nástroj podpaľáča. Prevencia v tejto oblasti musí byť zameraná na ľudské vzťahy a musí sa týkať všetkých stupňov organizácie, napr. musia sa na nej podieľať všetci rozliční partneri. Je tiež vhodné skontaktovať sa s rodinou, rodinným lekárom a priateľmi osoby, ktorá bola identifikovaná ako vinná z podpaľáčstva, aby sa pochopila jej motivácia, aby sa jej poskytlo najlepšie možné liečenie a aby sa jej pomohlo vrátiť sa do normálneho stavu. Nanešťastie neexistuje žiadna absolútna metóda alebo recept na vykonanie tohto typu prevencie. Každá situácia je unikátna a špecifická čo sa týka profilu podpaľáča (alebo radšej chorej osoby, pretože vo väčšine prípadov je podpaľáč chorá osoba) a profilu organizácie. Dá sa však prijať a aplikovať určitý počet spôsobov a postupov. Týkajú sa výlučne úlohy a správania sa rôznych partnerov v organizácii, pretože veľa záleží na pracovných vzťahoch, medziľudských vzťahoch, pochopení, informovanosti a komunikácii.

Úloha prevencie rôznych ľudí obsiahnutá v probléme podpaľáčstva v organizáciách

Management: Okrem základnej úlohy managementu organizácie, má tiež úlohu určiť pracovnú politiku organizácie, výšku plátov, bonusy, atď., všetky oblasti, v ktorých môže vzniknúť nespokojnosť a sklamanie. Dobrou preventívnou taktikou sa javí správne informovanie o vývoji v organizácii a vysvetľovanie prijatej stratégie.

Dozorný personál: Táto kategória má najnevďačnejšiu úlohu v organizácii, pretože jej pozícia je medzi managementom, ostatnými zamestnaneckými kategóriami a odbormi a zamestnaneckými organizáciami. Jej práca spočíva v odovzdávaní informácií a pretože tieto nie sú vždy správne podané, alebo je nesprávna argumentácia, môžu vzniknúť zbytočné konflikty. Aj keď sa im nedostane náležitého uznania, má dozorný personál základnú úlohu v prevencii podpaľáčstva z nasledovných dôvodov:

- v praxi, ich pracovná doba trvá do neskorého večera a začínajú pracovať skoro ráno, čo je užitočné kvôli dozoru nad organizáciou. Sú oboznámení s rôznymi druhmi činnosti a strategickými bodmi firmy a teda môžu popísať nenormálnu situáciu a oboznámiť s ňou zodpovedné osoby.
- z ľudského hľadiska, poznajú zamestnancov organizácie a vytvárajú pokojnú atmosféru. Vedúci napr. žije s členmi jeho obchodu a individuálne ich pozná nielen v práci, ale aj v súkromnom živote. V praxi, je prvý, ktorý pozná, že sa deje niečo zlé, a môže, ak je to nutné, konať skôr, než sa niečo udeje.

Šéf bezpečnosti: Má kľúčové postavenie v bezpečnosti organizácie, pretože je (alebo mal by byť) v kontakte so všetkými, a musí zabezpečiť, že cez všetky stupne organizácie ľahko prúdia informácie. Je osobou, ktorá sa najviac zúčastňuje na informáciách v oblasti podpaľáčstva. Musí byť nepretržite k dispozícii, pripravený počúvať a konať. Bude často prvý, kto objaví nenormálnu situáciu a neobvyklé alebo zvláštne správanie sa. Hrá teda základnú úlohu v prevencii v boji proti podpaľáčstvu v organizácii. Jeho úlohou je informovať management organizácie bez zbytočného dramatizovania a prílišného pesimizmu.

Zamestnanci: Robotníci a administratívni pracovníci sa navzájom poznajú, pretože spolu pracujú. Majú ideálne postavenie aby zaznamenali neobvyklé správanie sa svojich kolegov a informovali správnych ľudí. Často sa vnášajú falošné argumenty aby sa zabránilo odovzdať informácie, t. j., že ľudia sa zdráhajú ohovárať kolegu, vťahovať niekoho do cudzích záležitostí alebo tárať.

Oddelenie personálnych a pracovných vzťahov: Úlohou tohto oddelenia je personálna politika ale tiež všímanie si motivácie a požiadaviek zamestnancov. Má nespornú úlohu pri prevencii ale musí sa vyhnúť nedostatkom v zamestnaneckej politike. Efektívne by mohlo pôsobiť pri ochrane práv, slobody a osobnosti jednotlivca a jeho rodiny. Zoznam zamestnancov, v ktorom sú uvedené podrobnosti o profesionálnom živote osoby, vstupné testy a informácie o rodine sa musí používať s najväčšou diskretnosťou.

Odborné organizácie a zamestnanecké zväzy: Je samozrejmé, že odborová organizácia a zamestnanecké zväzy, ktoré by sa mali považovať za užitočných partnerov v obrane záujmov organizácie v obchode, ako i zamestnancov, by mali byť informované o týchto problémoch. Zohrávajú dôležitú úlohu v bezpečnosti organizácie a najmä pri prevencii pred podpaľáčstvom, pretože ich stála motivácia je ochrana nástrojov pracovníkov a tým aj zamestnancov. Žiaden delegát odborov si neželá vidieť svoju organizáciu v dyme, dokonca aj v prípade, že nesúhlasí s jednotlivými plánmi alebo stratégiou organizácie.

Ľudia úzko spojení s organizáciou: Odvolávame sa na lekárov, inšpektorov továrne, ošetrovateľov, sociálnych pracovníkov atď. Úloha týchto ľudí v oblasti prevencie, lekárskej starostlivosti a starostlivosti o rodinu je všeobecne známa. Nie je potrebné obširne vysvetľovať pomoc, ktorú môžu poskytovať ale majú byť informovaní a pozývaní na diskusné stretnutia o predmete. (Dossier, 1994)

Bezpečnostné opatrenia na zabránenie podpaľáčstva

Program praktických opatrení na ochranu budov pred podpaľáčstvom zahŕňajú bezpečnostné zariadenia a systémy (oplotenie a iné bezpečnostné opatrenia budov, osvetlenie, dozor, poplachy; všeobecné protipožiarné opatrenia vrátane domácností; organizačné opatrenia (stráženie, kontrola prístupov a kontrola a údržba zariadenia).

Obrázek 1: Protipožiarny sprinklerový systém

Zdroj: Alexander Páldy, 2016

Všeobecné protipožiarne opatrenia

Vyšetrovania ukázali, že pri veľkých požiaroch sa vyskytli závažné chyby v koncepcii bezpečnosti, ktoré zapríčinili zvýšenie škody. Efektívne protipožiarne opatrenia sú najbezpečnejšou a najefektívnejšou ochranou proti podpaľáčstvu a jeho účinkom. Pretože v prípade podpaľáčstva sa požiar často objaví na nepredvídateľných miestach alebo na viacerých miestach súčasne, plánovanie protipožiarnych bezpečnostných opatrení by malo takéto okolnosti vziať do úvahy. Najdôležitejšie bezpečnostné opatrenia sú:

- preventívne bezpečnostné opatrenia, ktoré zabránia vzniku a šíreniu požiarov, napr. rozdelenie výrobných a skladovacích plôch požiarovými múrmi a priestorovými bariérami do menších celkov, u ktorých je menšia pravdepodobnosť požiarneho rizika.
- obranné požiarne bezpečnostné opatrenia, ktoré zistia a uhasia požiar pri vzniku, napr. inštalovanie automatických hasiacich zariadení.

Zariadenia požiarnej ochrany na kontrolu podpaľáčstva

Vo všetkých typoch budov, plánovanie managementu proti požiaru zahŕňa najvhodnejšie a cenovo najefektívnejšie zariadenie požiarnej ochrany. Takéto zariadenie je potrebné pri hasení náhodných ale i úmyselných požiarov. Taktiež pretože väčšina podpaľáčstva vzniká zvonka budovy, je nevyhnutné, aby management rátal s bezpečnostnými opatreniami tak, ako s požiarovým zariadením.

Záver

V porovnaní s ostatnými druhmi kriminálnej činnosti (napr. krádeže/vlámnia do automobilu) je rozsah podpaľáčstva nízky. Z toho dôvodu nie je podpaľáčstvo umiestnené na popredných miestach, čo sa týka možností rizika. Najviac publicity je podpaľáčstvu venovanej v čase útoku - alebo pri jeho bezprostredných následkoch, formou tlače a televízie, často ako drámy alebo senzácia. Existuje pomerne rozšírený názor, že takáto publicita podnecuje ďalšie zakladanie požiarov a že z tohto dôvodu je písať o podpaľáčstve nebezpečné. Dá sa však akceptovať, že informácie, ktoré sú zamerané na obeť podpaľáčstva zvlášť managementy budov, ktoré sú náchylné na útok sú základnou súčasťou kampane proti podpaľáčstvu. Pri zostavovaní a publikovaní informácií tohto druhu je dôležité nezveličovať hrozbu, ktorá môže spôsobiť, že ľuďom sa zdá, že v tejto oblasti sa nedá dosiahnuť nič pozitívne. Zodpovednosť a faktické informácie sú jediným správnym prístupom k zodpovednosti managementu v priemysle, obchodných a verejných budovách (napr. školách). Avšak práve týmto kategóriám ľudí, majúci na pamäti, že niektorí z nich ešte ignorujú aké veľké nebezpečenstvo podpaľáčstvo predstavuje, treba príležitostne pripomínať toto riziko dramatickejším opisom. Jeden z najefektívnejších aspektov publicity je uviesť v médiách do popredia fakt, že podpaľáči sú dolapení. V správe má značnú hodnotu aj fakt, že podpaľáč bol usvedčený a odsúdený na súde. Vlády, polícia, HaZZ a poisťovatelia by mali všetkými spôsobmi podporovať vhodné informácie a publicitu o podpaľáčstve. Je užitočné najmä, keďže v niektorých prípadoch požiarov z podpaľáčstva boli iniciátori deti a mladiství, vychovávať deti na školách nielen o dôležitosti požiarnej bezpečnosti všeobecne, ale zamerať sa i na také fakty, ako sú zlé dôsledky požiaru, strata na životoch a zničenie majetkových hodnôt (napr. ich školy). Jedným zo spôsobov ako toto realizovať, je aby HaZZ na mieste požiaru oboznámil verejnosť s finančnou škodou, ktorú spôsobil požiar a ilustroval na príkladoch, ako má táto škoda dopad na niektorých ľuďoch. Dôrazne sa odporúča, aby boli zdôrazňované bolestné sociálne dôsledky týchto požiarov, aby bol tento predmet rozčlenený na inštruktáž a vzdelávanie požiarneho zboru a bezpečnostného managementu v priemysle.

Školské vzdelávacie programy by mali rozvíjať sociálnu zodpovednosť a rešpekt k okoliu. Tieto informácie by mali byť súčasťou študijných plánov vedných odborov, ekonomických odborov a návrhy o vedení domácnosti. Podpaľáčstvo, nie zriedka, sa predstavuje fikciou - najmä v televízii a je užitočné pre zodpovedné zariadenia aby upútali pozornosť na nebezpečenstvo tejto imitovanej akcie a presvedčili TV producentov spisovateľov atď., aby nedramatizovali týmto spôsobom požiar. Podpaľáčstvo je problém, ktorý sa rozrástol do veľkých rozmerov a je nereálne očakávať, že bude v krátkom čase vyrobený zázračný liek, ktorý tento problém odstráni. Najlepším predpokladom úspechu v ktorejkoľvek krajine je zaviesť anti-podpaľáčský program, ktorý obsahuje celý balík opatrení, ktoré majú byť postupne prijaté a sledované. Berúc do úvahy, že proti podpaľáčstvu sa v mnohých krajinách robí veľa, bolo by žiadúce, aby všetky krajiny mali svoje vlastné bulletiny o podpaľáčstve, ktoré by uvádzali správy o týchto aktivitách a následne by sa mohol vytvoriť Európsky bulletin, ktorý by vydával

informácie uverejnené v štátnych bulletinoch. (Dokumenty o podpaľáctve, Úloha vzdelávania a publicity).

Problém podpaľáctva nebol dostatočne pochopený, hoci podpaľáctvo nie je tak bežné ako iné trestné činy, ako je napr. lúpež, následky sú nepomerne ťažšie, a to rovnako pokiaľ ide o ľudské životy a zdravie, ako aj vo finančnom vyčíslení. Pokiaľ ide o rozhranie „HaZZ a Polícia“ v legislatívnom zmysle tu medzi štádiami zisťovania príčin požiarov a kriminalistickým vyšetrowaním občas existuje územie nikoho. Pretože podpaľáctvo sa dá vnímať ako problematický trestný čin z hľadiska získavania dôkazov, u polície sa môže vyskytnúť isté zdráhanie, pokiaľ ide o pridelenie významnejších zdrojov na jeho vyšetrowanie. Vzhľadom na to je pravdepodobné, že významný počet prípadov, ktoré hasiči klasifikovali ako pochybné, úmyselné neboli a zrejme ani nie sú predmetom kriminalistického vyšetrowania. Je zrejme, že HaZZ by chcela, aby sa polícia zaangažovala do problematiky podpaľáctva v oveľa vyššej miere. Povedané celkom jednoducho, všetky požiare začínajú ako malé a majú potenciál zničiť majetok, spôsobiť zranenia a zabíjať. Trendy menších požiarov, ak zostanú nekontrolované, budú nakoniec viesť k oveľa závažnejším prípadom.

V rôznych priemyselných krajinách sa podpaľáctvo stalo hlavným problémom týchto čias. Kým vo väčšine krajín sú všeobecné požiarne štatistiky a štatistiky o podpaľáctve viac alebo menej nedostatočné, čo sa týka sumy škôd pri podpaľáctve, bolo jasne určené, že predstavujú 15% z celkových škôd pri požiaroch. Vyšetrowatelia z celého sveta uvádzajú, že škody z podpaľáctva predstavujú štvrtinu všetkých škôd. Ako sa uvádza v kriminalistických štatistikách, vo všetkých priemyselných krajinách je zaznamenaný alarmujúci vzrast počtu úmyselne založených požiarov. Dôležitým zistením pri úmyselne založených požiaroch je fakt, že nielenže prudko vzrástol ich počet, ale taktiež škoda pri týchto požiaroch je omnoho vyššia. Existuje niekoľko rôznych motívov podpaľáctva, hoci vo väčšine európskych krajín sa zdá, že podpaľáctvo kvôli zisku je len malým percentom z celkových škôd. Najväčšie množstvo úmyselne založených požiarov je spojených s vandalizmom a krádežami vlámaním. Podstatné množstvo vinníkov sú mladí ľudia vo veku 14-18, dokonca vinné sú často mladšie deti.

Literatúra

ARSON DOSSIER: 1994. *Dokumenty o podpaľáctve*, preklad júl 1994 P - 4 9 2, preložila: Daniela Uramová, Požiarnotechnický a expertízny ústav MV SR. -9.

ARSON DOSSIER: *Podpaľáctvo*, London: Fire Protection Association Sig. A-200.

BAL, J., FÖRSTER, J., KAUFFMANN, A. (eds.) DANIELI TURCI DIARIUM, zápisy zo 7. júna a 16. augusta 1550.

BERTSCH WOLFGANG – HOLZER GUNTHER – SELLERS CLARA SUZANNE: 1993. *Chemical Analysis for the Arson Investigator and Attorney* (Chemická analýza pre vyšetrowateľov odpaľáctva), Heidelberg: Buch Verlag, 1993. ISBN 3-7785-1890-9.

COOKE, ROY A. – IDE, RODGERS H.: 1992. *Principles of fire investigation* (Princípy požiarneho výskumu) New Walk The Institution of fireengineers, 1992. ISBN 0 903345072.

HOLZMANN WOLFGANG: 1995. *Brandschutz* č.8/199, Skrátený preklad článku, str. 540-544.

Prevention and Control of Arson in Industrial and Commercial Premises (Prevenia a kontrola podpaľáctva v priemyselných a obchodných objektoch) Londýn. Arson Prevention Bureau, 1992 Sig. A - 238.

SKŘEJPEK MICHAL: 2004. *Prameny římského práva*, Praha: Lexis Nexis CZ, 2004. ISBN. 80-86199-89-4.

SUCHÝ, MICHAL: 1974. *Dejiny Levoče I*. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1974, s. 266.

SZEGHYOVÁ BLANKA: 2016. *Súdnictvo a súdna prax v mestách Pentapolitany v 16. storočí*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN: 978-80-224-1499

WAGNER, C.: 1774: *LEIBITZERIANIS CHRONICA 1241 – 1623*, zápis z 13. októbra 1572. *Analecta Scepusiisacri et profani II*. Viennae, 1774.

ART WINSTON - UNA HUTTON NEWMAN: *Florida, metropolitný okres Dade*.

BEALE R.: 1991. *Arson – the problem of proof* (úmyselný požiar – problém dôkazu) *Fire Prevention* 1991. č. 244, str. 30 - 31 MFN05993.

MYERS K.: 1991. *Outsmarting the arsonist* (predvídanie podpaľáčstva). *Fire Prevention* 1991. č. 242, str. 17-20 MFN 05929.

ZALVIN A: 1991. *Kokda pozar prestuplenie* (Keď je požiar zločinom), *Požarnou delo* 1991. č. 6, str. 42 - 43 MFN 05686.

WOODWARD C. D.: 1991. *Continuing the fight against arson* (Pokračovanie boja proti podpaľáčstvu) *Fire Prevention* 1991. č. 242, str. 12.

MARCINEK, M. - MORONG, S.: 2013. *Štruktúra krízového manažmentu v Hasičskom a záchrannom zbore*. Manažment - teória, výučba a prax 2013 [elektronický zdroj]: zborník príspevkov z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie: 25. - 27. septembra 2013: Liptovský Mikuláš. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2013., ISBN 978-80-8040-477-2., CD ROM, s. 240 - 249.

MARCINEK, M.: 2011. *Stres ako rizikový faktor pri riešení krízovej situácie*. Metodológia a metodika analýzy zdrojov ohrozenia vnútornej bezpečnosti SR: zborník z vedeckej konferencie, ktorý slúži ako priebežná správa z riešenia integrovanej vedeckovýskumnej úlohy č. 112 Transfer vedeckých poznatkov krízového manažmentu do praxe pracovísk verejnej správy, konanej 25. novembra 2010 na Akadémii Policajného zboru v Bratislave., Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2011. ISBN 978-80-8054-517-8., s. 152 - 155.

Podpaľáčstvo hasičov, Vývoj na Novom Zélande. (*Fire International*, October 2001).

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v platnom znení.

Zákon č. 315/2001 Z. z. o Hasičskom a záchrannom zbore v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 314/2001 Z. z. o ochrane pred požiarimi v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 37/2014 Z. z. o dobrovoľnej požiarnej ochrane Slovenskej republiky a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

AURNHAMMER THOMAS W.: 1989. *Fire Command*, august 1989, str. 30 – 46.

Detské podpaľáčstvo, (Kinderbrandstiftung Brandwacht 4/1997).

Požiarne inžinierstvo, 1. Medzinárodná vedecká konferencia, 30. 9. – 3. 10. 2002, Technická univerzita vo Zvolene, Fakulta drevárska a technologická, odbor protipožiarnej ochrany.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-17-0217.

This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-17-0217.

Analýza bezpečnostních požadavků území v kontextu hrozby výpadku elektrické energie

An analysis of the security requirements of a selected area during a power outage and determination of objects of the utmost importance

PhDr. Tomáš Fröhlich, DiS.

SECURU s.r.o. SECURU s.r.o.
Bezpečnostní poradenství Security Consulting
✉ Vrbova 19, 147 00, Praha 4 – Braník, Česká republika
E-mail: tomas.frohlich@securu.cz

Ing. Jiří Slabý, Ph.D.

SECURU s.r.o. SECURU s.r.o.
Bezpečnostní poradenství Security Consulting
✉ Vrbova 19, 147 00, Praha 4 – Braník, Česká republika
E-mail: jiri.slaby@securu.cz

doc. Mgr. Zdeněk Hon, Ph.D.

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva *Department of Health Care and Population Protection*
Fakulta biomedicínského inženýrství *Faculty of Biomedical Engineering*
České vysoké učení technické v Praze *Czech Technical University in Prague*
✉ nám. Sítná 3105, Kladno, Česká republika
E-mail: zdenek.hon@fbmi.cvut.cz

Anotace

Rozsáhlý výpadek elektrické energie patří mezi aktuální a reálné hrozby pro každou moderní společnost, mezi které Česká republika jednoznačně patří. Spolehlivé a bezpečné dodávky této strategické komodity představují klíčový prvek, na kterém jsou přímo závislé veškeré obory lidské činnosti a v mnoha případech i samotné lidské životy. Otázkou zabezpečení kontinuální dodávky elektrické energie při jejím narušení za využití principu ostrovního provozu se detailně zabývá výzkumný projekt „Zvýšení odolnosti regionu před hrozbou plošného výpadku elektrické energie s využitím nových technologií a postupů krizového řízení“. Příspěvek se zaměřuje na způsob identifikace požadavků území z hlediska bezpečnosti v kontextu uvedeného ohrožení. Cílem těchto požadavků je zajištění elementární funkčnosti teritoria a především životních potřeb obyvatelstva, které se na něm nachází. Proces stanovení těchto požadavků je jedním ze stěžejních předpokladů pro budoucí dosažení jednoho z hlavních výstupů tohoto projektu.

Klíčová slova

Elektrická energie, blackout, bezpečnost, území, obyvatelstvo, bezpečnostně významné objekty.

Annotation

Excessive long-term power outage (also referred to as a power blackout) is nowadays a real threat to any contemporary modern society, the Czech Republic undoubtedly belongs to. The reliable and secure power supply is the key element on which all human activities and, in many cases, human lives are directly dependent. This article determines the way of how to deal with the consequences of a power blackout occurring at the regional level. It sets the necessary prerequisites to meet the basic needs of the

residents while ensuring the continuity of operation of the most important infrastructure in the affected territory. The main contribution of this article is the development of the methodological procedure for evaluating the area of interest in case of a power blackout while preserving the basic life values and interests of the affected population. The developed methodology establishes rules for identifying the most important processes and determines the level of importance of the infrastructure to provide the necessary level of protection of the population and sustainable development in the affected area.

Key words

Power Outage, Blackout, Security, Area, Population, Security Important Object.

Úvod

Dnešní vyspělá civilizace a její neustálý technický a technologický pokrok je čím dál tím více závislý na spolehlivosti dodávek elektrické energie, a to doslova v nepřetržitém režimu. V případě, že z jakékoli příčiny dojde k omezení, dočasnému přerušení či dokonce úplnému zastavení této dodávky, okamžitě dochází nejen ke snížení námi očekávaného a požadovaného komfortu, ale především k rozsáhlým omezením, ohrožením a v konečném důsledku výrazným škodám v celé společnosti (Hromada, Fröhlich, 2019). Naprosto katastrofický scénář představuje plošný výpadek elektrické energie dlouhodobého charakteru neboli blackout. Při iniciaci tohoto scénáře nastává na postiženém území totální tma a postupně avšak nezadržitelně (úměrně s narůstajícím časem bez dostupné elektrické energie) dochází ke kolapsu její společnosti (Castillo, 2014). Tuto skutečnost jednoznačně potvrzují a velice přesně dokládají nejen reálné historické zkušenosti z již proběhlých blackoutů (Bo et al., 2015), ale i bohaté poznatky vycházející z provedených „simulovaných“ cvičení tohoto zaměření. Vzhledem ke specifickému postavení a vlastnostem elektrické energie, je třeba směřovat úsilí v této oblasti ke zvýšení odolnosti její dodávky koncovým spotřebitelům, a to nejen za běžných „mírových“ podmínek, ale zejména v době kritických stavů v elektroenergetice (Fröhlich, 2019). Nicméně je potřeba si uvědomit, že v kritickém období nebude možné uspokojit potřeby všech koncových spotřebitelů. V těchto případech musí být dodávky disponibilní elektrické energie směřovány primárně k infrastruktuře (tzv. bezpečnostně významným objektům), která je důležitá pro zajištění životních potřeb obyvatelstva a souvisejících funkcí na daném teritoriu.

Problematikou stanovení bezpečnostně významných objektů v území se, vedle celé řady dalších aspektů elektroenergetické bezpečnosti, zabývá projekt „Zvýšení odolnosti regionu před hrozbou plošného výpadku elektrické energie s využitím nových technologií a postupů krizového řízení“ (VI3VS/689), který je realizován v rámci programu bezpečnostního výzkumu Ministerstva vnitra České republiky. Tento projekt se zaměřuje na komplexní analýzu a řešení plošného výpadku elektrizační soustavy, a to jak po stránce technické, tak procesní, rozvíjející stávající metody a nástroje ochrany obyvatelstva a krizového řízení. Jedná se tedy o celé spektrum oblastí, které jsou předmětem zkoumání v rámci tohoto projektu. Nicméně tento příspěvek se zaměřuje pouze na aktivity spojené s bezpečnostní přípravou území v kontextu uvedeného ohrožení. V současné době se řešení tohoto projektu nachází v rané fázi, která je orientována na analytické činnosti. Tyto činnosti představují nezbytný předpoklad pro následné formování mechanismu výběru bezpečnostně významných objektů v území, a to včetně finálního výstupu v podobě softwarového řešení.

1 Terénní šetření

Předmětem analytických prací bylo detailním způsobem zmapovat současný stav připravenosti územních celků na následky rozsáhlého výpadku elektrické energie. Celkový proces mapování byl rozdělen do několika částí, a to na:

- Rozbor a zpracování přehledu relevantních právních předpisů ve věci připravenosti územních celků na mimořádné události a krizové situace se zaměřením na narušení dodávek elektrické energie velkého rozsahu.
- Rešerši dosavadních projektových přístupů a řešení, které se dotýkají problematiky přednostního zásobování území elektrickou energií ve vazbě na určení prioritních odběrných míst a přípravu ostrovních provozů. Za účelem získání maximálního množství relevantních poznatků byla tato rešeršní činnost dále strukturována podle cílových informačních zdrojů do následujících skupin:

- Volně dostupné zdroje: v rámci této skupiny byly vyhledávány relevantní informace z veřejně dostupných zdrojů internetového prostředí.
- Vědecké a výzkumné zdroje: v rámci této skupiny byly vyhledávány relevantní informace z databáze informačního systému výzkumu, experimentálního vývoje a inovací.
- Ostatní zdroje: v rámci této skupiny byly vyhledávány relevantní informace ze specifického neveřejného prostředí.
- Rešerši zahraničního přístupu ve věci stanovení důležitých prvků pro zvládnání mimořádných událostí a krizových situací. Tato rešerše byla zpracována z volně dostupných informačních zdrojů.
- Terénní šetření analyzující typové vzorce chování vyšších územně samosprávných celků při narušení dodávek elektrické energie velkého rozsahu s důrazem na stanovení přednostních odběrových míst, způsob jejich prioritizace pro potřeby přednostního zásobování tímto médiem a možnosti přechodu do ostrovního provozu.

Vzhledem k tomu, že terénní šetření představovalo nejdůležitější a nejprínosnější aspekt celého procesu mapování, věnuje se následující text pouze této části analýzy.

Cílovou skupinu tohoto šetření představovala úroveň vyšších územně samosprávných celků, tj. krajů a hl. m. Prahy. Konkrétními respondenty byly osoby zastávající roli tajemníka bezpečnostní rady těchto územních celků. Tato role je jednoznačně zákonem stanovena (její existence je tedy nezpochybnitelná a nezaměnitelná) a její vykonavatel by měl disponovat potřebnými znalostmi ve zkoumané oblasti, případně pravomocemi potřebné informace na svém území získat. Toto zacílení vycházelo z administrativně-správního uspořádání České republiky, kapacitních možností a stanovených kompetencí souvisejících s přípravou a řešením mimořádných událostí a krizových situací se zaměřením na narušení dodávek elektrické energie velkého rozsahu. V rámci terénního šetření byly využity dvě základní a osvědčené techniky pro zajištění sběru dat, a to dotazníková forma a řízené interview.

Hlavním důvodem a zároveň elementární výzkumnou potřebou, v důsledku které bylo přistoupeno k realizaci terénního šetření, bylo získat reálné informace o aktuálním přístupu územní samosprávy k problematice rozsáhlého výpadku elektrické energie. Především se jednalo o zjištění, jaká opatření jsou v této oblasti dnes zavedena nebo plánována, jestli jsou vytipována prioritní odběrná místa z důvodu přednostního zásobování elektrickou energií, případně podle jakých pravidel či na základě jakých předpokladů výběr prioritních míst probíhá, zda jsou tato místa dále prioritizována, a to včetně případné správy těchto odběrných míst z hlediska zajištění elektroenergetické odolnosti území.

Celkem bylo osloveno všech 14 vyšších územních samosprávných celků v České republice, resp. jejich tajemníků bezpečnostních rad. Postupně se podařilo navázat kontakt a poté získat požadované informace, od všech oslovených respondentů. Provedené terénní šetření tak dosáhlo maximální možné účinnosti a lze tedy konstatovat, že jeho úspěšnost byla 100 %.

U většiny oslovených respondentů (tj. 79 % neboli 11 krajů) byl proveden sběr potřebných dat nejen prostřednictvím předem připravených a zasláných dotazníků, ale zároveň proběhlo i osobní setkání s řízeným rozhovorem k předmětnému tématu. Ostatní respondenti (tj. 21 % neboli 3 kraje) poskytli informace pouze prostřednictvím dotazníkové formy, tedy bez možnosti osobního setkání a rozhovoru. Grafické znázornění této statistiky vyjadřující úspěšnost provedeného šetření za využití zvolených technik sběru dat je uvedeno na obrázku č. 1.

Obrázek 1: Přehled využitých technik sběru dat v rámci terénního šetření

Zdroj: Vlastní zpracování

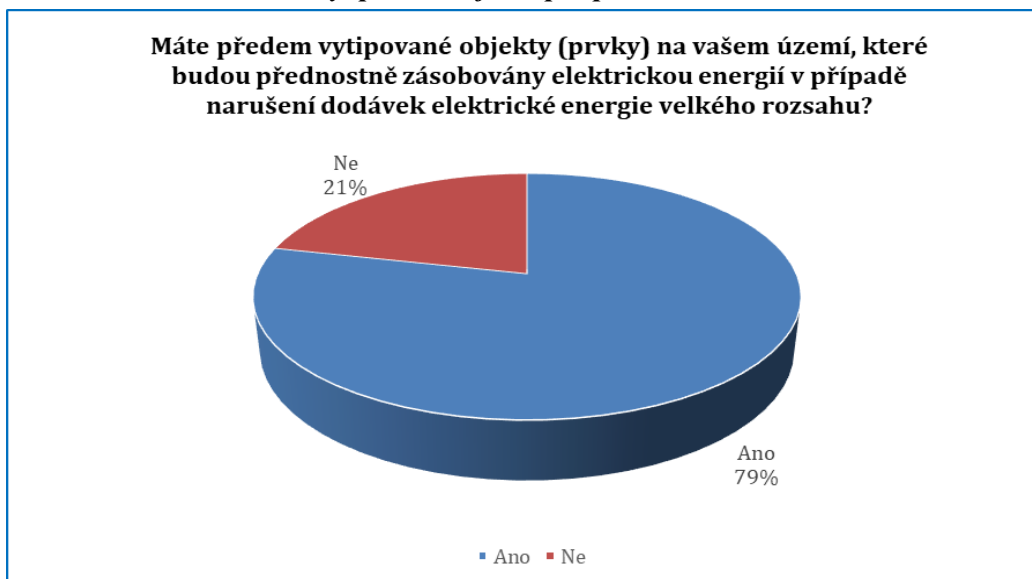
2 Vyhodnocení zjištěných poznatků terénního šetření

Provedené terénní šetření mapující současný stav připravenosti vyšších územně samosprávných celků v oblasti elektroenergetické bezpečnosti ukázalo řadu rozdílných pohledů, přístupů a skutečností. Pro potřeby tohoto příspěvku byly vybrány pouze takové poznatky, které se přímo týkají problematiky určování prioritních odběrných míst ve vztahu k přednostnímu zásobování elektrickou energií (bezpečnostně významných objektů). Výsledkem šetření tohoto zkoumaného aspektu bylo zjištění, že jednotlivá krajská zřízení provádějí výběr těchto prvků zcela subjektivním, individuálním a tedy rozdílným způsobem. Nicméně i přes toto zjištění je možné najít společného jmenovatele, kterým je potřeba zajištění základních služeb obyvatelstvu a souvisejících funkcí území. Určitý problém však nastává při interpretaci těchto společných jmenovatelů a jejich následné aplikaci do reálného prostředí. Přestože pocitově je význam těchto pojmů srozumitelný a jasný, tak v konečném výsledku je jejich konkrétní pojetí mnohdy diametrálně odlišné. Následně dochází k tomu, že každý si pod tímto pojmem představuje něco jiného a rovněž i finální výčet těchto objektů je různorodý.

Za hlavní příčinu tohoto objektivně zjištěného stavu byla identifikována především stávající absence legislativní nebo přinejmenším metodické opory, která by poskytovala jednotná pravidla pro tuto oblast. Napomoci formovat a systematizovat rámec těchto pravidel, včetně možnosti jejich automatizace za využití informačních technologií, je právě dílčím úkolem tohoto výzkumného projektu.

Ze získaných odpovědí vyplynulo, že 79 % respondentů neboli 11 krajů, disponuje souborem vytipovaných objektů pro přednostní zásobování elektrickou energií na svém území. Toto vytipování bylo ve všech případech provedeno zástupci krajského úřadu/Magistrátu hl. m. Prahy ve spolupráci se zástupci HZS daného kraje. V některých případech byl do procesu vytipování zapojen i zástupce distributora elektrické energie, popř. další pozvaný subjekt dle uvážení zpracovatele. Typová skladba těchto objektů včetně jejich rozsahu se však kraj od kraje lišila. Zbývajících 21 % respondentů neboli 3 kraje v době šetření vytipované objekty pro potřebu přednostního zásobování elektrickou energií vůbec neměly. Grafické vyjádření této statistiky je uvedeno na obrázku č. 2.

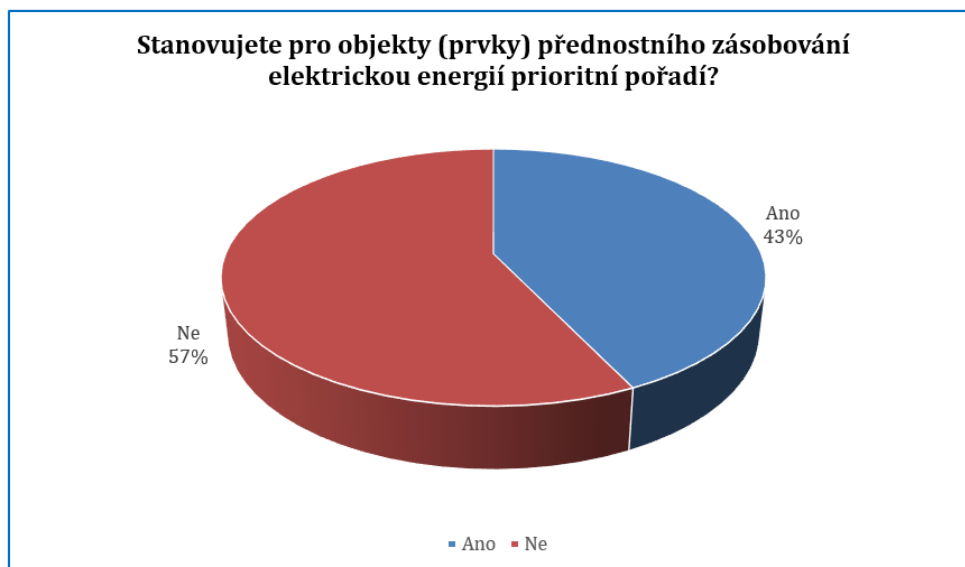
Obrázek 2: Přehled stavu vytipování objektů pro přednostní zásobování elektrickou energií

Zdroj: Vlastní zpracování

Následně méně než polovina dotázaných respondentů (tj. 43 % neboli 6 krajů) uvedla, že pro vytipované objekty přednostního zásobování elektrickou energií určuje prioritní pořadí. Rovněž i zde způsob definování priorit je zcela individuální a vzájemně často odlišný. Zbývající respondenti (tj. 57 % neboli 8 krajů) se v současné době prioritizací vůbec nezabývají. Grafické vyjádření této statistiky je uvedeno na obrázku č. 3.

Obrázek 3: Přehled stavu určování objektů pro přednostní zásobování elektrickou energií

Zdroj: Vlastní zpracování

3 Koncept procesního modelu pro stanovení bezpečnostních požadavků území

Doposud bylo nahlíženo na proces stanovení bezpečnostních požadavků území, resp. vytipování bezpečnostně významných objektů a určení jejich významového pořadí pro případ narušení dodávek elektrické energie velkého rozsahu izolovaným způsobem. Tento přístup je sice relevantní a na první pohled funkční, avšak v konečném důsledku přináší dvě zásadní nejistoty. První, zda všechny vytipované objekty jsou skutečně důležité pro zajištění životních potřeb obyvatelstva a bazálních funkcí

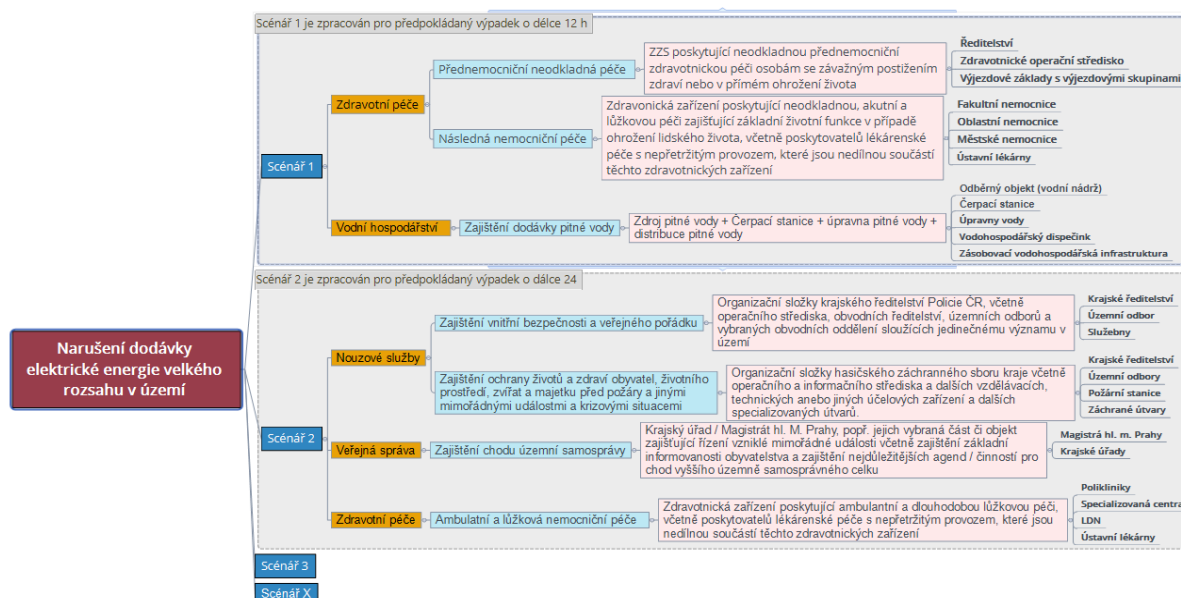
území a druhý, zda jejich rozsah je skutečně dostatečný a nezbytný. Tyto nejistoty vyplývají z omezenosti tohoto přístupu, který je dán čistě pohledem „spotřeby“ elektrické energie.

Za účelem odstranění těchto nejistot je potřeba dosavadní pohled „spotřeby“ obohatit o pohled „výpadku“ elektrické energie, který definuje předpokládanou poruchu elektrizační soustavy v podobě časového scénáře. Náznorný příklad lze nalézt v případě označení samotné hrozby „Narušení dodávek elektrické energie velkého rozsahu“. Konkrétně v uvedeném příslovečném určení způsobu „velkého rozsahu“, jehož chápání je zcela subjektivní bez jakéhokoliv bližšího výkladu, a tedy zjevné představy. Ale právě jeho konkretizace je naprosto zásadní. Jelikož rozdílná situace nastane, pokud je uvažován výpadek elektrické energie o délce např. 12 h nebo 48 h. V prvním případě je nutný rozsah pro zajištění potřeb obyvatelstva a základních funkcí území jiný než v případě druhém. Jinak řečeno 12 h bez elektrické energie nemá tak rozsáhlý negativní dopad na společnost, jako výpadek trvající dva dny. Proto je nezbytné definovat výběr bezpečnostně významných objektů včetně stanovení jejich priorit ve vztahu k předpokládané délce výpadku elektrické energie, která bude determinovat nejen jejich segmentové a funkční zaměření, ale i celkový rozsah.

Jádrem navrhovaného konceptu procesního modelu jsou jednotlivé scénáře poruch elektrizační soustavy predikující odhadovanou dobu výpadku elektrické energie pro dané území. Prostřednictvím těchto scénářů budou stanoveny nejpravděpodobnější časové odhady v délce trvání výpadků elektrické energie. Pro každý konkrétní scénář budou dále definovány sektorové kategorie a podkategorie, které bude třeba z hlediska bezpečnosti území zajistit.

V rámci sektorové a podsektorové kategorizace dále budou definovány pouze nezbytné oblasti, které bude nutné přednostně zabezpečit dodávkou elektrickou energie v rámci vybraného scénáře. Zaměření a rozsah těchto oblastí bude vycházet z přímého vztahu k zajištění základních životních potřeb obyvatel a funkcí území k nim určených. Tyto oblasti budou následně dekomponovány na funkční prvky, kterými jsou zajišťovány. Výsledná množina funkčních prvků bude představovat bezpečnostně významné objekty elektroenergetické odolnosti území, které bude třeba následně v daném území identifikovat.

Obrázek 4: Modelový příklad navrhovaného konceptu procesního modelu pro stanovení bezpečnostních požadavků území při narušení dodávek elektrické energie velkého rozsahu

Zdroj: Vlastní zpracování

Závěr

Narušení dodávek elektrické energie velkého rozsahu představuje velmi aktuální a reálnou hrozbu, která má potenciál výrazným způsobem ohrozit veškeré chráněné zájmy a hodnoty naší společnosti (Rubin, Rogers, 2019). Unikátnost tohoto fenoménu je zejména v jeho dynamickém a kaskádovitém rozsahu následků, které dokáže způsobit. Ambicí této projektové aktivity je napomoci k systematickému a jednotnému přístupu vedoucímu ke zvýšení současného stavu připravenosti České republiky v rámci elektroenergetické bezpečnosti.

Literatura

BO, Z., SHAOJIE, O., JIANHUA, Z., HUI, S., GENG, W., MING, Z. (2015). An analysis of previous blackouts in the world: Lessons for China's power industry. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, vol. 42, pp. 1151-1163. ISSN 1364-0321. DOI: 10.1016/j.rser.2014.10.069.

CASTILLO, A., (2014). Risk analysis and management in power outage and restoration: A literature survey. *Electric Power Systems Research*, vol. 107, pp. 9-15. ISSN 0378-7796. DOI: 10.1016/j.epsr.2013.09.002.

FRÖHLICH, T., (2019). Příprava území na blackout. [Rigorózní práce]. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze.

HROMADA, M., FRÖHLICH, T., (2019). Kategorizace a prioritizace objektů nezbytných při obnově dodávek elektrické energie po blackout. *The Science For Population Protection*, vol. 11, no 12, pp. 1-13. ISSN 1803-568X.

RUBIN, G.J., ROGERS, M.B. (2019). Behavioural and psychological responses of the public during a major power outage: A literature review. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, vol. 38, ISSN 2212-4209. DOI: 10.1016/j.ijdrr.2019.101226.

Příspěvek byl zpracován v rámci projektu VI3VS/689 s názvem „Zvýšení odolnosti regionu před hrozbou plošného výpadku elektrické energie s využitím nových technologií a postupů krizového řízení“. Tento projekt je realizován za finanční podpory Ministerstva vnitra, v rámci programu bezpečnostního výzkumu České republiky 2015–2022 (BV III/1-VS).

Bezpečnosť spoločnosti z pohľadu trendov vývoja výdavkov na rozvoj a modernizáciu vojenských spôsobilostí

Security of society from the view of trends in the development of expenditure on the development and modernization of military capabilities

Ing. Radoslav Ivančík, PhD. et PhD.

*Katedra informatiky a manažmentu Department of Information Science and Management
Akadémia Policajného zboru v Bratislave The Academy of the Police Force in Bratislava
✉ Sklabinská 1, 835 17, Bratislava, Slovenská republika
E-mail: radoslav.ivancik@akademiapz.sk*

Anotácia

Dynamický a turbulentný vývoj ľudskej spoločnosti pod vplyvom prehlbujúcej sa globalizácie priniesol v prvých dvoch dekádach tretieho milénia ľudstvu nielen mnoho pozitív, ale, žiaľ, aj negatív, ktoré sa prejavujú v rôznych bezpečnostných hrozbách vojenského i nevojenského charakteru. Jeden z nástrojov, ktorými sa štáty snažia eliminovať bezpečnostné hrozby, zaisťovať svoju bezpečnosť a obranu a ochranu svojich obyvateľov, predstavujú ozbrojené sily štátu. Tie disponujú viacerými spôsobilosťami, ktoré sú využiteľné nielen v bojovej činnosti, ale aj pri poskytovaní pomoci civilnému obyvateľstvu počas rôznych krízových situácií naturogénneho alebo antropogénneho charakteru, pri ktorých dochádza k ohrozeniu ľudských životov, zdravia a majetku, a tiež životného prostredia. Z toho dôvodu je nevyhnutné aj v dobe mieru tieto spôsobilosti rozvíjať, čo si však vyžaduje vyčleňovanie určitého objemu finančných prostriedkov v rámci výdavkov na obranu. Autor sa preto vo svojom príspevku, s využitím relevantných metód vedeckého výskumu, predovšetkým analyticko-syntetickej metódy a trendovej i klasifikačnej analýzy zaoberá aktuálnymi trendami vo vývoji výdavkov na modernizáciu a rozvoj vojenských spôsobilostí v rámci obranných rozpočtov členských štátov Európskej únie a v Slovenskej republike. Metodologicky vychádza primárne z teórie bezpečnosti a ekonomickej teórie verejných statkov.

Kľúčové slová

Bezpečnosť, spoločnosť, výdavky na obranu, spôsobilosti.

Annotation

The dynamic and turbulent development of human society under the influence of deepening globalisation has brought in the first two decades of the third millennium not only many positives to mankind, but also, unfortunately, negatives, which are reflected in various security threats of a military and non-military nature. One of the tools by which states respond to security threats, try to eliminate them, and ensure their security and defence, and the protection of their citizens, are the armed forces of the state. They have large scale of capabilities and capacities that can be used not only in combat operations, but also in providing assistance to the civilian population during various crisis situations of a naturogenic or anthropogenic nature, which endanger human lives, health and property, as well as the environment. For this reason, it is necessary to develop these capabilities and capacities even in peacetime, but this requires the allocation of a certain amount of funding within defence spending. Therefore, the author, in his contribution, using relevant methods of scientific research, especially analytical-synthetic method, trend and classification analysis, deals with current trends in the development of expenditure on modernization and development of military capabilities within the defence budgets of European Union member states and the Slovak Republic. Methodologically, it is based primarily on the theory of security and economic theory of public goods.

Key words

Security, society, defence spending, capabilities.

Úvod

V súčasnosti, na konci druhej dekády tretieho tisícročia, pravdepodobne ešte nikdy v histórii neboli prosperita, rozvoj a trvalo udržateľný rast ľudskej civilizácie tak výrazne závislé od úrovne bezpečnosti štátov a ich občanov, ako je tomu v súčasnom globalizovanom a previazanom svete. Výskum bezpečnosti a jej jednotlivých dimenzií¹, vrátane s tým súvisiaceho výskumu v oblasti krízového manažmentu a riešenia krízových situácií, z uvedeného dôvodu zohráva veľmi dôležitú úlohu, zvlášť v dnešných turbulentných časoch poznačených nielen zvyšovaním napätia v medzi-národných vzťahoch, zhoršovaním globálneho i regionálneho bezpečnostného prostredia a rastom bezpečnostných hrozieb, ale aj pandémiou koronavírusu.²

Aktuálny dynamický vývoj ľudskej civilizácie so sebou prináša okrem množstva pozitívnych javov (napr. rozvoj demokracie, dopravy, vývoj nových technológií, rastúca informatizácia spoločnosti, nové liečebné postupy, atď.) i celý rad negatív, ktoré sa v podmienkach prehlbujúcej sa globalizácie a z nej vyplývajúceho „zmenšovania vzdialeností“ a „zrýchľovania času“ prejavujú v podobe viacerých bezpečnostných hrozieb. Ako uvádzajú Brehovská a Kavan (2017), ide o hrozby naturogénneho aj antropogénneho charakteru, pri ktorých dochádza k ohrozeniu ľudských životov, zdravia a majetku, a tiež životného prostredia. Kým v prvom prípade ide o hrozby, ktoré sú človekom len veľmi ťažko ovplyvniteľné, pretože sú dielom prírody a vyplývajú predovšetkým z prírodných zákonov, v druhom prípade ide jednoznačne o hrozby zapríčinené človekom a jeho konaním (Ivančík, Nečas, 2019).

Hoci v posledných rokoch stále viac prevládajú názory, že človek sa svojou činnosťou podieľa aj na zvýšení počtu prírodných katastrof, na prehlbovaní klimatických zmien alebo na náraste ničivosti vyčínajúcich prírodných živlov, názory na to, aký veľký je tento podiel, alebo či vôbec je nejaký, sa rôznia. V prípade hrozieb antropogénneho charakteru žiadna takáto polemika neexistuje. Niet žiadnych pochybností o tom, že ľudský faktor je zodpovedný za nárast vojenských i nevojenských bezpečnostných hrozieb, či už v podobe medzishátntnych, príp. občianskych konfliktov, alebo v podobe medzinárodného terorizmu, cezhraničného organizovaného zločinu, nelegálnej masovej migrácie, kybernetických útokov na súkromné i verejné počítačové siete, podvratných aktivít cudzích spravodajských služieb a taktiež v podobe rôznych epidémií a pandémií.

Jeden z nástrojov, ktorými štáty reagujú na bezpečnostné hrozby, snažia sa ich eliminovať a prostredníctvom nich zaisťovať svoju bezpečnosť a obranu a ochranu svojich obyvateľov, predstavujú ozbrojené sily štátu. Tie disponujú viacerými spôsobilosťami, ktoré sú využiteľné nielen v bojovej činnosti, ale aj pri poskytovaní pomoci civilnému obyvateľstvu počas rôznych krízových situácií, pri ktorých, ako je už uvedené vyššie, dochádza k ohrozeniu ľudských životov, zdravia a majetku, a tiež životného prostredia. Z toho dôvodu je nevyhnutné aj v dobe mieru tieto spôsobilosti udržiavať, modernizovať a rozvíjať, čo si však vyžaduje vyčleňovanie určitého objemu finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu v rámci výdavkov na obranu.

Autor sa preto vo svojom príspevku, s využitím relevantných metód vedeckého výskumu, predovšetkým metódy deskripcie, analyticko-syntetickej metódy a trendovej, klasifikačnej, obsahovej a komparatívnej analýzy zaoberá aktuálnymi trendami vo vývoji výdavkov na modernizáciu a rozvoj vojenských spôsobilostí v rámci Európskej únie (ďalej len „EÚ“) ako celku a v Slovenskej republike (ďalej len

¹ Bližšie pozri napríklad: BAILIET, C. (2009). Security: A Multidisciplinary Normative Approach; NEČAS, P. – OLAK, A. (2012): Edukacja a poczucie bezpieczeństwa; PURPURA, P. P. (2011). Security: An Introduction; príp. DUŠEK, J. (2016). Ekonomická a energetická bezpečnosť regiónů Evropské unie.

² Nový koronavírus predstavuje závažný akútny respiračný syndróm koronavírus-2 (SARS-CoV-2), pričom choroba s ním spojená sa nazýva COVID-19. Patrí do známej skupiny, v ktorej sú vírusy ako SARS a MERS. Aktuálne, k 25. septembru 2020, je vo svete oficiálne potvrdených 7 787 271 ľudí infikovaných korona-vírusom SARS-CoV-2 a na následky ochorenia COVID-19 zomrelo 430 139 ľudí (COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering at Johns Hopkins University, 2020).

„SR“). Metodologicky vychádza z teórie bezpečnosti a z ekonomickej teórie verejných statkov, pričom názorovo sa stotožňuje so Samuelsonom a Nordhausom (2009), ktorí tvrdia, že nič nie je pre spoločnosť dôležitejšie ako jej bezpečnosť a obrana.

1 Zaisťovanie bezpečnosti a obrany štátu ako verejných statkov

Zaistenie bezpečnosti a obrany štátu patrí medzi typické príklady verejných statkov. Úžitok z týchto statkov je tak rozptýlený medzi obyvateľstvo štátu, že žiadna jednotlivá firma alebo spotrebiteľ nemá ekonomickú motiváciu ich komplexne a systémovo poskytovať. Práve v tejto súvislosti Samuelson a Nordhaus (2009) tvrdia, že nič nie je pre spoločnosť dôležitejšie ako jej bezpečnosť a obrana. Ako kolektívne statky (nie individuálne statky týkajúce sa zaistenia individuálnej bezpečnosti alebo ochrany jednotlivca či úzkej skupiny ľudí) ich nie je možné rozdeliť na parciálne jednotky, pretože občania štátu ich spotrebúvajú vcelku. Úžitok (prospech), ktorý z nej má jednotlivec, neznižuje úžitok (prospech) pre ostatných členov spoločnosti. Preto, podľa mnohých autorov, hraničné náklady dodatočnej spotreby pri zaistení bezpečnosti a obrany štátu sú nulové (Sivák 2007).

Z hľadiska výšky nákladov je zabezpečenie kolektívneho statku rovnaké bez ohľadu na to, či ho využíva 999 tisíc alebo 1 milión občanov štátu. Ak štát na svojom pobreží postaví maják alebo sústavu majákov na zaistenie bezpečnosti lodnej premávky pri pobreží a zabezpečuje ich prevádzku a údržbu, tak maják či majáky svietia rovnako pre všetky lode, ktoré preplávajú okolo neho bez ohľadu na to, či je ich denne 50 alebo 250 a tiež bez ohľadu na to, či majitelia lodí na jeho výstavbu prispeli. Rovnako tak je to v prípade zaistenia obrany štátu. Ozbrojené sily daného štátu zabezpečujú obranu, ktorá slúži všetkým obyvateľom štátu a nie je možné niekoho z nej vylúčiť.

V nadväznosti na úzku prepojenosť verejného sektora s plnením úloh štátu, bezpečnosť a obrana zabezpečujú výkon bezpečnostno-obrannej funkcie štátu. V rámci členenia verejného sektora, bezpečnosť a obrana, ktoré komplexne a systematicky uspokojujú potreby bezpečnosti a obrany štátu a všetkých jeho obyvateľov (nie individuálnu bezpečnosť a ochranu), sa radia do skupiny odvetví spoločenských potrieb. Z pohľadu „verejného záujmu“ sú preto bezpečnosť a obrana štátu ako celku prospešné pre všetkých obyvateľov štátu, nakoľko prospech z nej má každý jeden občan. Zabezpečenie verejných statkov predstavuje ekonomickú činnosť prinášajúcu úžitok pre spoločnosť, ktorú nemožno ponechať na súkromné podnikanie (Ivančík, 2011 a 2012a).

Vzhľadom k aspektu nevyhlúčiteľnosti a nemožnosti merania individuálnej spotreby, bezpečnosť a obrana, ako aj ostatné podobné verejné statky, sú priamo predurčené na to, aby boli predmetom verejného financovania (Sivák, 2007). Súkromná iniciatíva nie je v týchto prípadoch dostatočná. Navyše, je vysoko nepravdepodobné, aby ľudia na báze dobrovoľnosti poskytli zo svojich dôchodkov dostatok prostriedkov na zaistenie bezpečnosti a obrany alebo iných verejných statkov, a preto je nevyhnutné, aby ich zabezpečil štát z verejných zdrojov. Štát tak v rámci svojho pôsobenia a výkonu svojich funkcií podľa Sabayovej (2016) sám rozhoduje o tom, do ktorých oblastí verejného sektora, vrátane bezpečnosti a obrany, bude nasmerovaná časť disponibilných zdrojov zo štátneho rozpočtu.

Vzhľadom k tomu, že výdavky na zaistenie bezpečnosti štátu sú vo forme rozpočtových prostriedkov zo štátnych rozpočtov vyčleňované okrem ministerstiev vnútra aj v prospech ďalších ministerstiev, úradov a organizácií v pôsobnosti štátu, navyše v rámci veľkého množstva rôznych programov a podprogramov, je veľmi obtiažne štatisticky sledovať a vykazovať ich presnú výšku. Z toho dôvodu sa autor v nasledujúcej časti príspevku sústreďí na analýzu trendov výdavkov na obranu, ktoré sú oveľa ľahšie a jednoduchšie sledovateľné a štatisticky vykazovateľné, nakoľko sú vyčleňované zo štátnych rozpočtov jednotlivých krajín takmer výhradne v prospech kapitol ministerstiev obrany.

2 Teoretické vymedzenie výdavkov na obranu

Čo sa týka výdavkov na obranu, je nutné skonštatovať, že v odbornej, bezpečnostnej, vojenskej alebo ekonomickej literatúre, či už domácej alebo zahraničnej, neexistuje žiadna jednotná, unifikovaná a všeobecne akceptovaná definícia alebo presný výklad pojmu výdavky na obranu. V odborných prácach alebo v publicistike sa možno stretnúť s viacerými definíciami alebo vysvetleniami, ktoré sú však viac-menej podobné. Okrem toho sa v literatúre možno stretnúť aj s ekvivalentom obranné

výdavky, alebo s pojmami vojenské výdavky, zbrojné výdavky alebo armádne výdavky, ktoré však v podstate tiež zahŕňajú výdavky spojené s obranou štátu a záleží od konkrétneho autora, ktorý pojem vo svojej práci používa. Najčastejšie sa však možno stretnúť s pojmami výdavky na obranu a vojenské výdavky.

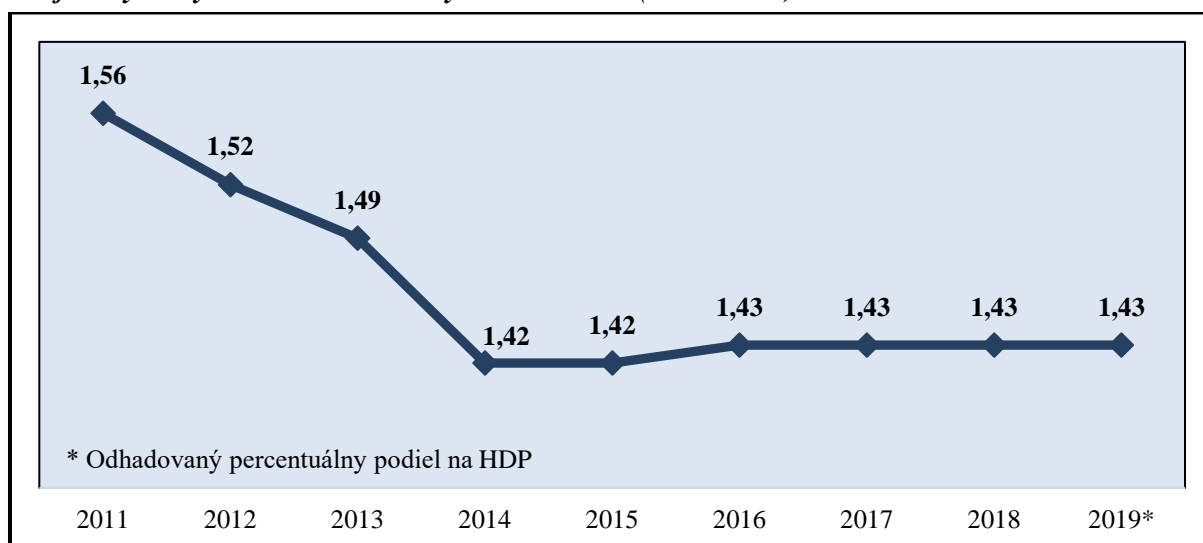
Všeobecne možno výdavky na obranu charakterizovať ako bežné a kapitálové výdavky, ktoré štáty vynakladajú na zaistenie svojej obrany, to znamená na ich ozbrojené sily, na ich údržbu a prevádzku, výcvik, nákupy a opravy vojenskej techniky a zbraní, na vedenie operácií na vlastnom území i mimo územia štátu, modernizáciu a rozvoj vojenských spôsobilostí a kapacít, vojenský výskum a vývoj, obrannú infraštruktúru, vojenskú pomoc, platy, sociálne a zdravotné zabezpečenie vojenského i civilného personálu, atď. (Ivančík 2012b). Výška obranných výdavkov odráža charakter obrannej politiky štátu a jeho bezpečnostnú, ale hlavne obrannú a vojenskú stratégiu. Zároveň poskytujú informáciu o ekonomických možnostiach štátu (Sandler and Heartly 1995).

Okrem toho, že výška výdavkov na obranu zásadným spôsobom ovplyvňuje zabezpečenie mierového života a pripravenosť ozbrojených síl na zaistenie obrany štátu a jeho občanov prostredníctvom ozbrojeného zápasu v prípade krízových situácií vojenského charakteru, ovplyvňuje aj schopnosť a pripravenosť ozbrojených síl poskytnúť pomoc civilnému obyvateľstvu a asistenciu záchraným zložkám pri riešení krízových situácií nevojenského charakteru.

3 Trendy vo výdavkoch na obranu

Výdavky na obranu predstavovali až do polovice minulého storočia hlavnú časť štátnych rozpočtov európskych štátov. V časech vojny sa z pochopiteľných dôvodov dramaticky zvýšili, nakoľko celá štátna organizácia, celé národné hospodárstvo slúžilo ako základňa pre fungovanie inej organizácie – vojenskej. V časech studenej vojny, najmä v jej počiatkoch, vojenské výdavky v krajinách Európy dosahovali úroveň zhruba 7 až 10 % hrubého domáceho produktu (ďalej len „HDP“). Koncom šesťdesiatych rokov minulého storočia začali postupne klesať a ku koncu studenej vojny, koncom osemdesiatych rokov sa pohybovali na úrovni medzi 4 až 7 %. Po páde bipolarity a skončení studenej vojny výdavky na obranu, v priamej súvislosti s uvoľnením napätia v medzinárodných vzťahoch, v európskych demokratických štátoch naďalej klesali, dostali sa pod hranicu 3 % a neskôr až na niektoré výnimky až pod hranicu 2 %. V druhej dekáde tohto storočia oscilujú zväčša na úrovni okolo 1,5 % HDP (graf 1).

Graf 1: Výdavky na obranu v členských štátoch EÚ (v % k HDP)

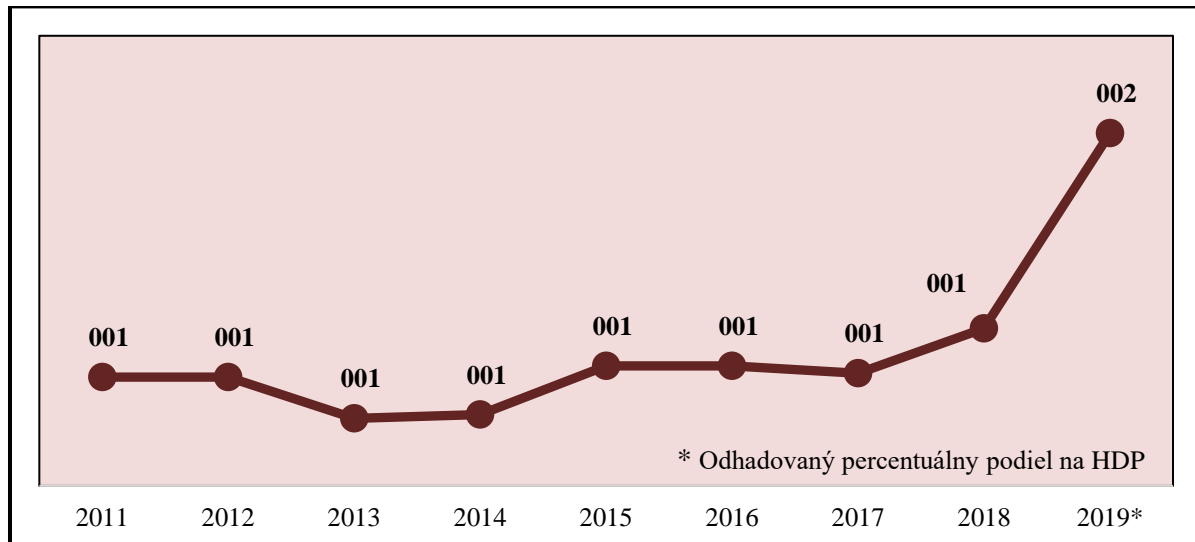

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov EDA, 2020.

V Slovenskej republike bol vývoj výdavkov na obranu odlišný. S výnimkou pomerne prudkého rastu výdavkov v roku 2019 v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi sa percentuálny podiel výdavkov na

obranu na HDP SR pohyboval na úrovni cca 1,1 %. V rokoch 2013 a 2014 dokonca klesol pod 1 % HDP, čo len potvrdilo, že obrana nebola prioritou vtedajšej vlády SR a Slovensko, podobne ako viaceré iné krajiny EÚ, možno označiť za čiernych pasažierov, ktorí sa spoliehali na výhody kolektívnej obrany v súlade s čl. 5 Washingtonskej zmluvy v rámci Severoatlantickej aliancie (ďalej len „NATO“) alebo vzájomnej obrany v súlade s čl. 42 ods. 7 Lisabonskej zmluvy v rámci EÚ.

Graf 2: Výdavky na obranu v Slovenskej republike (v % k HDP)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov EDA, 2020.

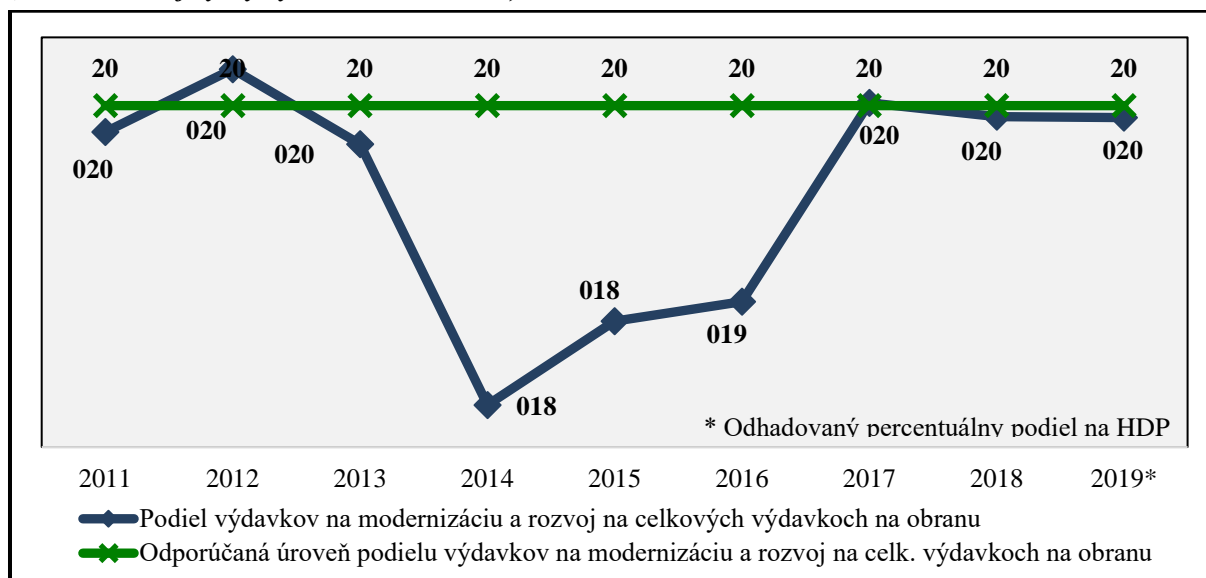
Ako už bolo uvedené vyššie, výška výdavkov na obranu poskytuje informácie o tom, aký objem verejných prostriedkov štáty vynakladajú na zaistenie svojej obrany, to znamená na ich ozbrojené sily, na ich údržbu a prevádzku, výcvik, personál, nákupy a servis vojenskej techniky a zbraní, na vedenie operácií na vlastnom území i mimo územia štátu, a zároveň aj na modernizáciu a rozvoj vojenských spôsobilostí.

Z pohľadu naplnenia cieľov príspevku sú predmetom analýzy práve výdavky na modernizáciu a rozvoj vojenských spôsobilostí, ktoré je možné využiť nielen v bojovej činnosti počas vedenia vojenských operácií, ale aj v čase mieru v rámci aktivít zameraných na pomoc civilnému obyvateľstvu a asistenciu záchraným zložkám počas rôznych krízových situácií vyvolaných naturogénnymi alebo antropogénnymi faktormi, napríklad počas povodní, snehových kalamít, priemyselných katastrof a pod.

Ide najmä o modernizáciu a rozvoj tých vojenských spôsobilostí, ktoré sú využiteľné pri odstraňovaní následkov krízových situácií a pomoci civilnému obyvateľstvu. Keďže krízové situácie nevznikajú náhodne, ale skoro na každej má človek svoj podiel, musí byť spoločnosť na riešenie kríz pripravená. Krízy síce sú určitou nevyhnutnou súčasťou života spoločnosti, avšak cieľom je ich negatívne dôsledky v čo najväčšej možnej miere minimalizovať. A to aj pomocou, resp. s využitím vojenských spôsobilostí v podobe napríklad rôznej špeciálnej ženínej, odmorovacej, vyprošťovacej, detekčnej, zdravotníckej, automobilovej, stavebnej a ďalšej vojenskej techniky využiteľnej pri budovaní hrádzi, opevnení, ciest, mostov, dočasných (provizórnych) objektov, odstraňovaní zátarasov, nánosov, závalov, zriaďovaní dopravných, presunových a zásobovacích ciest dočasného (provizórneho) alebo havarijného charakteru rýchlo vystaviteľných (napr. pontónové mosty), pri zabezpečení plavidlovej prepravy cez rozvodnené vodné toky, pri spevňovaní a ochrane objektov, vyprošťovaní techniky, zriaďovaní, oprave a údržbe ciest, zriaďovaní rôznych typov prepravísk (napr. mostov na pevných či plávajúcich podperách, podvodných či brodových prepravísk), rovnako tak aj v podobe odtáhovej a zásobovacej techniky, cisterien na vodu, PHM, špeciálnej poľnej proviantnej techniky, poľných stanov, toaliet, umyvární, poľných obvazísk, atď.

Vzhľadom na vysokú dôležitosť týchto a ďalších druhov špeciálnej viacúčelovej techniky, prostredníctvom ktorej sa vytvárajú vojenské spôsobilosti tak nesmierne dôležité a využiteľné aj v čase mieru v civilnej sfére, odporúča sa, a to tak na úrovni EÚ, ako aj NATO, aby členské štáty investovali do rozvoja a modernizácie vojenskej techniky a zbraňových systémov 20 % z celkového objemu finančných zdrojov vyčleňovaných vo forme výdavkov na obranu v rámci štátnych rozpočtov členských krajín Únie alebo Aliancie.

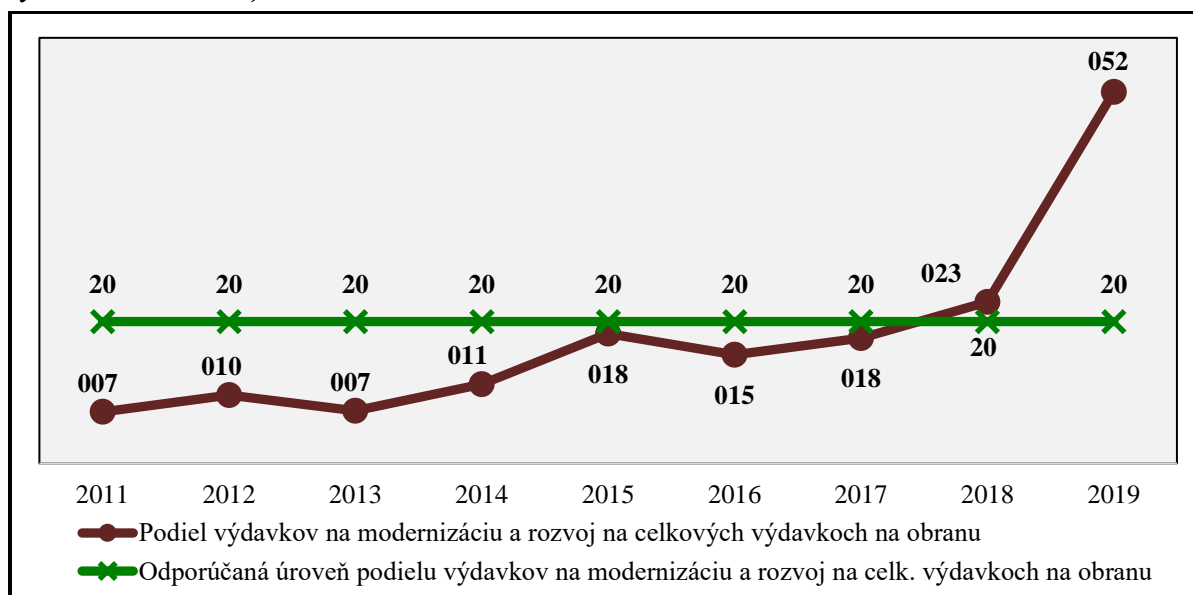
Graf 3: Výdavky na modernizáciu a rozvoj v rámci výdavkov na obranu v členských štátoch EÚ (v % z celkovej výšky výdavkov na obranu)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov EDA, 2020.

Z grafu 3 vyplýva, že na úrovni EÚ ako celku by mohla existovať určitá spokojnosť s objemom prostriedkov vyčleňovaných na modernizáciu a rozvoj vojenských spôsobilostí, keďže v priebehu druhej dekády sa výška výdavkov v tejto oblasti pohybovala zväčša okolo odporúčanej hranice 20 %. Výnimku predstavovali len roky 2014 až 2016, avšak pokles na úroveň cca 18 % v týchto rokoch nebol nijako vážny, aby zásadným spôsobom ohrozil modernizáciu a rozvoj vojenských spôsobilostí v Únii. V porovnaní s USA, kde sa tieto výdavky pohybujú medzi 25 až 30 % však Európa zaostáva.

Graf 4: Výdavky na modernizáciu a rozvoj v rámci výdavkov na obranu v SR (v % z celkovej výšky výdavkov na obranu)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov EDA, 2020.

Z analýzy trendov vo výdavkoch na modernizáciu a rozvoj vojenských spôsobilostí v SR, z grafu 4 jasne vyplýva, že spokojnosť s výškou predmetných výdavkov môže existovať len s úrovňou dosiahnutou v roku 2018 a čiastočná spokojnosť s úrovňou dosiahnutou v rokoch 2015 a 2017. Údaje z rokov 2011 a 2014 veľmi zreteľne potvrdzujú, že v rokoch nasledujúcich po globálnej hospodárskej a finančnej kríze obrana nebola prioritou ani jednej z vtedajších vlád v SR. K zlepšeniu došlo až po samitoch NATO vo Walese a v Poľsku v rokoch 2014 a 2016, na ktorých sa predstavitelia členských štátov Aliancie dohodli na zvýšení výdavkov na obranu a v rámci nich aj na zvýšení percentuálneho podielu výdavkov na modernizáciu a rozvoj na úroveň 20 %. Táto dohoda bola rešpektovaná aj na úrovni EÚ. V SR bola táto úroveň dosiahnutá až v roku 2018 a výrazne prekročená v roku 2019, kedy dosiahla až 52,35 %, čo predstavuje viac ako jednu polovicu celého obranného rozpočtu SR. V tejto súvislosti je však nutné poznamenať, že z hľadiska modernizácie a rozvoja vojenských spôsobilostí využiteľných pre pomoc civilnému obyvateľstvu počas krízových situácií v žiadnom prípade nejde o pozitívnu informáciu, nakoľko prevažnú väčšinu z tohto objemu výdavkov tvorili splátky za nákup amerických stíhačiek F-16.

Záver

Na záver je možné konštatovať, že v posledných rokoch bol síce v EÚ dosiahnutý značný pokrok v oblasti posilnenia jej schopností na poli bezpečnosti a obrany, je však potrebné urobiť viac. Jedným z dôvodov existencie Európskej únie je totiž zvyšovať schopnosť členských štátov byť efektívnymi a životaschopnými aktérmi, uskutočňovať funkčné európske politiky, naplno rozvíjať potenciál kolektívnej sily EÚ a v neposlednom rade disponovať v rámci zaistenia európskej bezpečnosti a obrany vojenskými spôsobilosťami nevyhnutne potrebnými na riešenie nielen klasických vojenských ohrození spojených s bojovou činnosťou a ozbrojeným zápasom, ale aj nevojenských ohrození úzko súvisiacich s riešením následkov prírodných alebo priemyselných katastrof. A to preto, že svet sa zmenil. Stal sa, žiaľ, oveľa nebezpečnejším a nestabilnejším miestom a Európa preto dnes podľa Baričičovej a Pajpachovej (2016) čelí hrozbám, ktoré sú veľmi rozmanité a ťažko predvídateľné. Keďže SR je neoddeliteľnou súčasťou EÚ, to isté bez akejkoľvek výnimky platí aj pre Slovensko.

EÚ, a SR už vôbec nie, sa z uvedených dôvodov nemôžu uspokojiť s dosiahnutými výsledkami, ale naďalej sa musia snažiť o ďalší rozvoj a modernizáciu vojenských spôsobilostí využiteľných tak v rámci medzinárodného, ako aj domáceho krízového manažmentu. Pokrok, ktorý bol v Únii a v SR v tejto oblasti dosiahnutý je očividný, no na druhej strane, bez akéhokoľvek spochybňovania je nevyhnutné, aby európski lídri aj napriek aktuálne prebiehajúcej koronakríze a jej dopadov na spoločnosť nepoľavili vo svojom úsilí z posledných pár rokov budovať a rozvíjať moderné vojenské spôsobilosti. Musia pritom brať do úvahy, že kvôli čoraz častejšiemu vzniku rôznych mimoriadnych udalostí väčšieho rozsahu, počas ktorých je nimi zasiahnuté civilné obyvateľstvo prinútené pod tlakom krízových situácií vykonávať činnosti, ktoré zásadným spôsobom ovplyvňujú alebo dokonca menia dovtedajší bežný spôsob ich života, a pri ktorých často vznikajú rôzne neprimerané stresové reakcie, môže podľa situácie dôjsť k zmenám bezpečnostnej, ale aj politickej a sociálno-ekonomickej situácie.

Literatúra:

BAILIET, C. (2009). *Security: A Multidisciplinary Normative Approach*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009. 383 s. ISBN 978-90-04-17296-8.

BARIČIČOVÁ, L. – PAJPACHOVÁ, M. (2016). Policajná organizácia ako garant vnútornej bezpečnosti. In *Právni a bezpečnostní prostředí Evropské unie v teritoriální optice vybraných zemí středoevropského prostoru*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2016, s. 18-26. ISBN 978-80-7556-005-6.

BREHOVSKÁ, L., KAVAN, Š. (2017). Environmentální bezpečnost a povodně. In Kavan, Š. (eds.) *Mezinárodní kolokvium Bezpečná společnost 2017. Sborník příspěvků*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2017. s. 18-23. ISBN 978-80-7556-017-9, ISSN 2533-6223.

- CSSE. (2020). *COVID-19 Dashboard*. [online] Center for Systems Science and Engineering at Johns Hopkins University. [cit. 15. 6. 2020.] Dostupné z WWW: <<https://gisanddata.maps.arcgis.com/apps/opsdashboard/index.html#/bda7594740fd40299423467b48e9ecf6>>
- DUŠEK, J. (2016). Ekonomická a energetická bezpečnosť regiónů Evropské unie. In Kavan, Š. (eds.) *IV. mezinárodní kolokvium Bezpečná společnost 2016. Sborník příspěvků*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2016. s. 49-57. ISBN 978-80-7556-012-4. ISSN 2533-6223.
- EDA. (2020). *Defence Data*. [online] European Defence Agency [cit. 26.6.2020] Dostupné z WWW: <<https://www.eda.europa.eu/info-hub/defence-data-portal>>
- IVANČÍK, R. (2011). Obrana z pohľadu ekonomickej teórie. In *Almanach – aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 2011, roč. 6, č. 2/2011, s. 64-77. ISSN 1337-0715.
- IVANČÍK, R. (2012a). Bezpečnosť z pohľadu ekonomickej teórie. In *Politické vedy*, 2012, roč. 15, č. 3, s. 100-124. ISSN 1335-2741.
- IVANČÍK, R. (2012b). *Alokačná a technická efektívnosť financovania obrany v Slovenskej republike*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2012. 146 s. ISBN 978-80-8040-444-4.
- IVANČÍK, R. – NEČAS, P. (2019). *Terorizmus: Globálna bezpečnostná hrozba*. Ostrava: Key Publishing, 2019. 163 s. ISBN 978-978-80-7418-319-5.
- JURČÁK, V. (2013). Asymetrické hrozby v bezpečnostnom prostredí 21. storočia. In *Bezpečnostné fórum 2013 – zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela, 2013. s. 614-623. ISBN 978-80-557-0497-5.
- KAVAN, Š., HAVRÁNKOVÁ, R. (2017). Výuka problematiky ochrany človeka za bežných rizik a mimořádných událostí. In Kavan, Š. (eds.) *Mezinárodní kolokvium Bezpečná společnost 2017. Sborník příspěvků*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2017. s. 24-32. ISBN 978-80-7556-017-9, ISSN 2533-6223.
- KAZANSKÝ, R. (2011). *Bezpečnostná politika – Teória konfliktov*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2011. 115 s. ISBN 978-80-557-0250-6.
- KAZANSKÝ, R. (2018). *Nové prístupy k výskumu transformácie bezpečnostného sektora*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2018. 133 s. ISBN 978-80-7556-040-7.
- KOBLEN, I. – SZABO, S. – BUČKA, P. (2011). *Obranné spôsobilosti, výskum, vyzbrojovanie a obranný priemysel v kontexte Európskej spolupráce*. Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš, 2011. 378 s. ISBN 978-80-8040-432-1.
- MAJCHÚT, I. (2018). Súčasný bezpečnostný aspekt. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2018 – zborník vedeckých a odborných prác z 9. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2017, s. 233-241. ISBN 978-80-8040-568-7.
- NEČAS, P. – KOLLÁR, D. (2018). Bezpečnostná stratégia EÚ a jej význam pre sektorovú bezpečnosť. In *Medzinárodné vzťahy 2018 : aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Bratislava : Ekonóm, 2018. s. 519-529. ISBN 978-80-225-4602-7.
- NEČAS, P. – OLAK, A. (2012): *Edukacja a poczucie bezpieczeństwa*. Rzeszów: Amelia, 2012. 353 s. ISBN 978-83-63359-12-6.
- PURPURA, P. P. (2011). *Security: An Introduction*. Boca Raton: CRC Press, 2011. 637 s. ISBN 978-1-4200-9284-4.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. (2010). *Economics*. 19 vyd. New York: McGraw-Hill Offices, 2010. 915 s. ISBN 978-0-07-070071-0.
- SANDLER, T., HEARTLY, K. (1995). *The Economics of Defense*. Cambridge: Cambridge University Press. 387 s. ISBN 978-0-52144-204-6.

SABAYOVÁ, M. (2016). *Základy ekonómie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016. 176 s. ISBN 978-80-8054-664-9.

SIVÁK, R. (2007). *Verejné financie*. Bratislava: Iura Edition, 2007. 311 s. ISBN 978-80-8078-094-4.

TOMÁŠEK, R. (2019). Aktuálne bezpečnostné hrozby. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2019 – zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2019, s. 483-492. ISBN 978-80-8040-582-3.

Ing. Radoslav Ivančík, PhD. et PhD.

*Katedra informatiky a manažmentu Department of Information Science and Management
Akadémia Policajného zboru v Bratislave The Academy of the Police Force in Bratislava
✉ Sklabinská 1, 835 17, Bratislava, Slovenská republika
E-mail: radoslav.ivancik@akademiapz.sk*

doc. PhDr. Rastislav Kazanský, PhD., MBA

*Katedra bezpečnostných štúdií Department of Security Studies
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov The Faculty of Political Science and International
Univerzita Mateja Bela Relations of the Matej Bel University
✉ Kuzmányho 1, 974 01, Banská Bystrica, Slovenská republika
E-mail: rastislav.kazansky@umb.sk*

Anotácia

Bezpečnosť predstavuje jeden z tých základných pojmov, s ktorými sa stretávame po celý život, a zároveň je to pojem, s ktorým je neoddeliteľne spätý vývoj celej ľudskej civilizácie. Ľudstvo totiž už od nepamäti vyvíjalo a stále vyvíja obrovské úsilie a vydáva enormné množstvo energie na zaistenie svojej bezpečnosti. Vďaka tomu prežilo a vďaka tomu sa ďalej vyvíja. Opatrenia na zaistenie svojej bezpečnosti prijímajú tak ľudia, ako aj štáty, či už na individuálnej alebo kolektívnej úrovni. Bezpečnostné hrozby, či už naturogénneho alebo antropogénneho charakteru, sú dnes veľmi rozmanité a patria medzi dynamické prvky bezpečnostného prostredia. Majú mnoho rôznych foriem, ktoré môžu rôznym spôsobom destabilizovať globálne i regionálne bezpečnostné prostredie. Každý štát, Slovenskú republiku nevynímajúc, preto realizuje svoju vlastnú bezpečnostnú politiku, na základe ktorej vytvára a používa bezpečnostný systém a prijíma opatrenia na zaistenie vlastnej bezpečnosti a bezpečnosti jeho občanov. Autori sa preto vo svojom príspevku, s využitím relevantných metód bezpečnostného výskumu, zaoberajú bezpečnosťou štátu a jeho bezpečnostnou politikou.

Kľúčové slová

Bezpečnosť, spoločnosť, štát, bezpečnostná politika.

Annotation

Security is one of those basic concepts that we have encountered throughout our lives, and at the same time it is a concept with which the development of the whole of human civilization is inextricably linked. Since time immemorial, mankind has made and continues to make enormous efforts and expends enormous amounts of energy to ensure its security. Thanks to that, it has survived and thanks to that, it continues to develop. Measures to ensure their security are taken by both people and states, whether on an individual or collective level. Security threats, whether of a naturogenic or anthropogenic nature, are very diverse today and belong among the dynamic elements of the security environment. They take many different forms that can destabilize the global and regional security environment in different ways. Each state, including the Slovak Republic, therefore implements its own security policy, on the basis of which it creates and uses a security system and takes measures to ensure its own security and security of its citizens. Therefore, the authors, in their contribution, using relevant methods of security research, deal with the security of the state and its security policy.

Key words

Security, society, state, security policy.

Introduction

Security is one of those basic concepts that we encounter throughout our lives, and at the same time it is a concept with which the development of the whole of human civilization is inextricably linked. Indeed, since time immemorial, mankind has made and continues to make enormous efforts and expends enormous amounts of energy to ensure its security. Thanks to that, it has survived and thanks to that, it continues to develop. Throughout historical development, people have performed and continue to perform a huge variety of activities to improve their living conditions, to make progress, but on the other hand, and, unfortunately, still perform a number of activities that have a significant adverse impact on individuals and the human community as a whole. Many of them literally threaten its existence. It could therefore be said that the history of mankind is in fact the history of the struggle for its security. In the light of the above, Andrassy et al. (2018) add that, in these intentions, it is necessary to realize that crisis phenomena and situations threatening the security of human society have been, are, and will continue to accompany individuals and communities.

The gradual development of human knowledge and scientific and technological progress, on the one hand, reveal new dimensions to man, but, on the other hand, in turn create a large number of dangers, risks and threats to his existence. This is one of the reasons why the concept of security is becoming more and more frequent and important. In essence, it can be stated that humanity has encountered the concept of security throughout its existence. Initially, people perceived mainly two aspects of security. The former perceived it as a protection against the dangers of a natural nature, which represented the natural elements, wildlife, etc., taking this factor as something natural that belongs to their world. The second aspect of security was associated with phenomena and threats of a social nature, to which greater importance was attached (Novák et al., 2010).

Not so long ago, security was associated mainly with life without wars. The horrors of war have so often entered human lives in human history, bringing fear and sacrifice, causing suffering, hunger, disease, and epidemics, that efforts to secure peace have been linked, in particular, to security. Also at a time of bipolar division of the world and the threat of a possible apocalypse as a result of a rocket-nuclear war between two antagonistic military-political groupings, the issue of security was largely linked to efforts to prevent an outbreak of military conflict between the two superpowers and their allies.

However, following the easing of tensions in post-Cold War international relations, the security environment is now deteriorating again today, under the influence of deepening globalization and insufficient solutions to humanity's global problems. Moreover, the situation has been significantly complicated in recent years by globalization, which represents a number of phenomena that generate pressures that states feel strongly (Ondria and Kollár, 2011) and which affect, among other things, their security. Globalization is a dynamic process that removes barriers and borders, connects individual states and continents, and creates a whole new framework not only in the field of political or economic, but also in international security relations. As a result of globalization, there are not only changes in stability and security, but also higher vulnerability and dependence of states (Baričičová, 2017). However, in addition to many positives, globalization brings many negatives in the forms of asymmetric security threats, such as international terrorism, cross-border organized crime, illegal migration, cyberattacks on public and private computer networks, foreign intelligence activities and even the use of weapons of mass destruction. (Ivančík, 2011).

Today, therefore, security is no longer associated only with military, but increasingly also with non-military, asymmetric threats. In addition, security is increasingly taking on a social dimension, so unemployment, poverty, inaccessibility of education or basic health care, mass illegal migration or overcrowding in certain agglomerations must be addressed in the context of guaranteeing security. At present, humanity is more concerned than possible global military conflict with risks and threats such as unstable political regimes, failing states, unstable, insecure and permeable borders that allow not only

illegal migration but also smuggling of weapons, drugs and various goods, ethnic and religious conflicts, lack of resources and crime. The solution to the problems of environmental devastation, resource depletion, industrial and natural disasters and various pandemics and epidemics cannot be left out either.

The system approach to security issues consists in the fact that all activities in ensuring security are considered as an open dynamic system with a system of internal and external links (Jurčák and Turac, 2017). At the same time, however, in today's world it is increasingly difficult to draw the line between external and internal security, as the removal of administrative and political barriers between states has allowed not only the free movement of people, money and goods but also, unfortunately, improved conditions for illegal activities of terrorist or organized crime groups. And since even natural disasters, industrial accidents or infectious diseases do not respect national borders, due to deepening globalization, no country is isolated from negative phenomena, even if their resources are very far away (Hofreiter, 2006).

1 Theoretical definition of security

The term security is automatically associated with terms such as threat, risk, or danger and, more recently, with the term challenge (Novák, 2010), which corresponds to the concept of security as a general attribute. However, when it comes to security as a functional sphere, the simple logic resulting from the phrase "where there is a threat, there is security" is no longer enough, because threats and risks are part of every action, phenomenon or process.

In addition to various books, textbooks, articles, contributions or commentaries, the term security also appears in various general or professional lexicons and interpretive or educational dictionaries, where it is mostly characterized as state, sense of security, stability, order, reliability and especially as the existence of a subject without threats. For example, the Glossary of Security Relations defines security as "*a condition in which the protection of protected interests is at such a level that the risk of harm to them is minimized*". From the point of view of this approach, security is understood as a dynamic process, as one of the stages and characteristics of development, while the basic parameter of safety is considered to be the conditions for the normal operation of the system (Marchevka and Németh, 2010).

In the Glossary of Security, the term security is characterized as "*the state of a complex system in which the action of external and internal factors does not impair or disrupt its proper functioning and progressive development*". In the Terminological Dictionary of Crisis Management, security is characterized as "*the state of a social, natural, technical, technological system or other system that in specific internal and external conditions allows the fulfilment of specified functions and their development in the interests of man and society*" (Šimák et al., 2005).

The Oxford Glossary (2018) defines security as "*a state without danger or threat*", or as "*a state in which the subject is burdened with neither danger nor fear and is secured against possible attack*." The Cambridge Glossary (2019), in turn, defines security as "*a condition in which persons, buildings, organizations, or countries are protected from threats such as crime or attacks by foreign countries*" or presents it as "*a condition in which that something is missing or lost*".

The simplest definitions of safety say that security is the opposite of danger, resp. that it is a state without a real threat of danger. Many other definitions of security can be found in the literature. For example, "*security is a situation where threats to the facility (usually the state, or even an international organization) and its interests are eliminated to the lowest possible extent, and this facility is effectively equipped and willing to cooperate in eliminating current and potential threats*" (Mareš, 2015). Another definition says that "*security is a situation where the protection of protected interests is at such a level that the risk of harm to them is minimized*" (Laml, 2008).

Of the Slovak authors, Volner (2012) says that "*security is a concrete-historical, dynamic, relative, diverse, multifaceted and multilevel phenomenon*". According to him, security is not abstract, permanent and unchanging, but it is always concrete, it concerns a specific phenomenon, process, relationship or thing, under specific conditions and circumstances, in a specific environment, time and space and in a

specific form of expression and quality. Hofreiter (2006) states that *"security is a condition in which the security risks of the facility and its interests are effectively limited, and the facility is effectively equipped to limit current and potential security risks"*.

Of the Czech authors, Porada (2003) speaks of safety as *"a system of interrelated and interacting factors and their properties, affecting the origin, development and social development, which negatively affect health, life and all other values in a particular case"*. Eichler (2006), in turn, considers security to be *"a fundamental value and the ultimate goal of any state or multi-state security community"*.

From foreign authors, Purpura (2011) defines security as *"getting rid of or resisting potential harm (or other undesirable coercive change) from external forces, with individuals and social groups, objects and institutions, ecosystems, and any other entity or phenomenon that is threatened by adverse changes in its environment"*. Bailliet (2009) characterizes security as *"a state in which individuals, groups and states do not feel threatened by serious threats, resp. they are considered to be effectively protected from them and they can shape their future according to their own ideas"*.

In general, it can be stated that security is a structured multidimensional phenomenon, which consists of a combination of political, diplomatic, economic, security, military-strategic, historical, cultural, energy, technical, technological, and environmental elements and their interrelationships. From the point of view of ensuring the security of the state, it is a synthetic category comprising all essential (vital) national interests and means by which the most favourable external and internal conditions for the security of the state and its citizens are guaranteed. We add that the modern understanding of security is based on its characteristics such as stability, certainty, order, reliability, balance, peace, integrity, independence, status and a sense of security, one of the conditions is that it must create the conditions for the development of the subject.

2 The state as the main guarantor of security policy

As the state acts as the main guarantor of the creation and implementation of its policies (economic, monetary, security, agricultural, environmental, energy, education, etc., with regard to the focus of this contribution, it is necessary to emphasize the perception of the state as the most important security actor in the environment. The state acts as a whole (system, regime, etc.) in ensuring security, but it can also act partially through individual institutions involved in fulfilling tasks in ensuring its external and internal security, as well as the security of its citizens (eg armed forces, police, intelligence services, rescue services, etc.). It is the action of components that are part of the whole, but in which they have a certain independence (Urban, 1997).

In addition to the state, other actors also act in the security environment, which we refer to as non-state security actors. These can operate both at the supranational and sub-national level, towards the interior of the state and in its international relations. The activities of these entities can have a stabilizing and destabilizing effect in terms of security, resp. positive and negative effects. International organizations in particular are considered to be supranational security actors. They can also be multinational corporations, as well as large social (anti-war, anti-globalist, environmental, religious, nationalist, racist) and other organizations and movements that operate across several states or large regions. In connection with the above-mentioned deepening of globalization, it can be assumed that the number and diversity of security actors whose activities will be of a supranational character will increase, while its effect may be very unclear or even contradictory.

At present, a larger and more diverse part of non-state security actors are entities operating at the national level. These actors include various pressure (interest, lobbying) groups, as well as political parties and movements that seek to address security issues within the state in various ways. In doing so, they prefer regional, group and other partial goals, which are conditioned by their interests. In the current conditions, a large space for operating in the field of security is created especially for non-governmental organizations and civic associations. It turns out that former members of the armed forces play an irreplaceable role in influencing and shaping the security thinking (consciousness) of the population, especially young people. The importance and scope of their activities, not only in the field of security

thinking, but also in the overall solution of security problems in society will increase, also in connection with the disappearance of mass armed forces (significant decline in their numbers), which happened after Cold War and the fall of bipolarity by international trends (Ondrejcsák, 2004).

Nevertheless, the state is the main guarantor of the implementation of the security policy. It is defined as a social activity based on a set of basic state interests and goals, as well as the main tools to achieve them, aimed at ensuring state sovereignty and territorial integrity of the state and its democratic foundations, democratic institutions, economic and social development, protection health and life of citizens, property, culture, the environment and the fulfilment of international security obligations. The security policy of the state consists of five basic components:

- foreign policy in the field of state security;
- defence policy;
- internal security policy;
- economic policy in the field of state security;
- public information policy in the field of state security (MV ČR, 2020).

Security policy can also be defined as a set of activities and measures by which a security entity ensures its protection against the effects of security risks and threats that may adversely affect the realization of its vital and important interests. The security policy of the state expresses the approach of political representation, public administration bodies and legal and natural persons in each space and time to ensure their security and their legitimate interests (Hofreiter, 2004).

In the case of the Slovak Republic, its security policy is based on the fact that the Slovak Republic is geographically and with its historical, cultural, political, economic and other ties part of the Euro-Atlantic area. It protects and defends freedom, democracy, the rule of law and human rights, individually or in cooperation with other countries and international organizations, in accordance with the principles of the UN Charter and other standards of international law. The Slovak Republic professes the values of freedom, peace, democracy, the rule of law, justice, plurality, solidarity and human rights and fundamental freedoms.

The mission of the security policy of the Slovak Republic is to actively act on the security environment so that through it protects, supports, defends, and promotes its security interests. In the realization of its security interests, the Slovak Republic is based on the sovereign right to guarantee its own security, which is based on the right to individual and collective defence according to the UN Charter.

The basic goal of the security policy of the Slovak Republic is to guarantee the security of the citizens and the state in a stable and predictable security environment. In achieving this goal, the Slovak Republic proceeds according to the following principles:

- the sovereign right to guarantee the security of citizens and the state;
- the right to individual and collective defence;
- indivisibility of security; solidarity and commitment;
- prevention of possible threats and conflicts;
- prioritizing peaceful means of resolving conflicts;
- effective functioning of the system of international standards;
- coordination of the joint action of the international community;
- a comprehensive approach to guaranteeing the security of the citizen and the state;
- use of all available national and foreign instruments and means in accordance with the law and obligations;
- the credibility of the state in the system of international relations and security;
- information and active participation of citizens (MZVaEZ SR, 2020).

Through its security policy, the Slovak Republic wants to respond flexibly to changing security threats and challenges in order to limit or even eliminate their negative impact on the security of the state and the citizen. (Nečas et al., 1018) Therefore, the Slovak Republic implements its security policy in such a

way as to guarantee the security and basic conditions for the life of an individual and his protection against violent threats directed against his rights, security, and life.

As the security interests of the Slovak Republic are based on the professed values and needs of its citizens, the efforts of the Slovak Republic through its security policy are:

- guarantee the security of citizens and protect their human rights and fundamental freedoms;
- guarantee territorial integrity, sovereignty, inviolability of borders, political independence and identity;
- develop a democratic state, the rule of law and a market economy;
- to create preconditions for sustainable economic, social, environmental and cultural development of society;
- strengthen the Transatlantic Strategic Partnership and be a co-guarantor of Allied security;
- strengthen the effectiveness of the international organizations of which it is a member and support NATO and EU enlargement;
- develop good partnerships and all forms of mutually beneficial cooperation with countries with which it has common interests;
- to contribute to the strengthening and dissemination of freedom and democracy, respect for human rights, the rule of law, international law, peace, and stability in the world.

To realize its security interests, the Slovak Republic uses membership in international and regional organizations and associations, contributes to the development of their capabilities and mutually beneficial cooperation. Through its membership in the UN, the OSCE and other regional organizations and groupings, it actively contributes to the international community's efforts to maintain peace and security in the world. By joining NATO, the Slovak Republic has become part of the system of collective defence and security as a pillar of transatlantic security and stability, and its security is guaranteed by Allied commitments. By becoming a member of the EU, the Slovak Republic gained guarantees of political and economic stability, as well as the opportunity to actively participate in the formation, implementation and strengthening of the Common Security and Defence Policy as part of the Common Foreign and Security Policy.

In accordance with its security policy, the Slovak Republic is determined, in terms of solidarity and in cooperation with the international community, to engage in guaranteeing security and stability and mitigating the consequences of crises in other states and nations. Therefore, it will participate in NATO, EU, UN, or ad-hoc coalition peacekeeping operations.

Conclusion

With changes in the security environment, security threats and challenges also change, to which every state, including Slovakia, must respond. The security of the state, that is the security of a given society and its citizens, is today, in view of the ongoing globalization processes and close interconnectedness (dependence), inextricably linked to the security of the Allies. Society in each state is therefore today exposed to similar threats and challenges to the societies of other states located in the area. In the case of the Slovak Republic in the Euro-Atlantic area. The biggest threat, which would have potentially the most serious consequences for the Slovak Republic and its allies, is the possibility of acquiring and using weapons of mass destruction and some of their carriers by terrorist organizations or extremist or ultranationalist groups, or failing states. An important tool with which the Slovak Republic within the international community strives to face this threat is the fight against the proliferation of weapons of mass destruction, arms control and disarmament, including the control of exports of military equipment and dual-use goods. Also, in the fight against global terrorism, the response only at the national or regional level would be insufficient, therefore the only effective solution that Slovakia supports is a coordinated global approach of the international community.

One of the effective and efficient tools for eliminating or minimizing security threats is the security policy of the state. In the case of the Slovak Republic, security policy represents a comprehensive set of objectives, principles, procedures, and measures to guarantee its security and its citizens in a stable and

predictable security environment. The strategic, long-term goal of the security policy of the Slovak Republic is to maintain the state of security, which enables the realization of its vital and important interests. The decisive means of the security policy of the Slovak Republic is the security system, which represents a multilateral complex, which consists of foreign policy, economic, defence, internal security, social, rescue and ecological instruments and their mutual ties. The effectiveness of the security policy of the Slovak Republic is conditioned by the degree of cooperation between public authorities, public administration bodies, non-governmental organizations, etc. The traditional instruments of the security policy of the Slovak Republic are the armed, security and rescue corps, as well as intelligence services, rescue services, subjects of economic mobilization, entities operating on the financial market, the national security office, etc. International and regional institutions and associations of which the Slovak Republic is a member (eg NATO, EU, UN, OECD, OSCE and others), non-governmental organizations, international agreements, conventions, treaties, norms and standards are also tools for the implementation of security policy.

Literature:

- ANDRASSY, V. a kol. (2018). *Krízový manažment a simulácie*. Ostrowiec Świętokrzyski: Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim, 2018. 202 s. ISBN 978-83-64557-33-0.
- BAILLIET, C. M. (2009). *Security: A Multidisciplinary Normative Approach*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009. 383 s. ISBN 978-90-04-17296-8.
- BARIČIČOVÁ, Ľ. (2017). Stratégia policajnej organizácie ako dôležitá súčasť soft security. In *Bezpečné Slovensko a Európska únia 2017*. Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažerstva v Košiciach, 2017. s. 31-47, celkový počet strán 622. ISBN 978-80-8185-025-7.
- Cambridge Dictionary. (2019). *Security*. [online]. Cambridge: Cambridge University, 2019. [cit. 2020-09-09]. Dostupné z WWW: <<https://dictionary.cambridge.org>>
- EICHLER, J. (2006). *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: MO ČR – AVIS, 2006. 303 s. ISBN 80-7278-326-2.
- EICHLER, J. (2009). *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha: Portál. 2009. 328 s. ISBN 978-80-7367-540-0.
- HOFREITER, L. (2004). *Bezpečnosť, bezpečnostné riziká a ohrozenia*. Žilina: EDIS, 2004. 146 s. ISBN 80-8070-181-4
- HOFREITER, L. (2006). *Securitológia*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2006. 138 s. ISBN 97880-804-310-2.
- JURČÁK, V. – TURAC, J. (2017). Vonkajšia bezpečnosť ako kategória. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť – zborník vedeckých a odborných prác z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2017, s. 200-206. ISBN 978-80-8040-551-9.
- KULAŠIK, P. a kol. (2002). *Slovník bezpečnostných vzťahov*. Bratislava: Smaragd, 2002. 270 s. ISBN 80-8906-308-X.
- LAML, R. (2008). *Bezpečnosť (Národná bezpečnosť)*. [online]. In *Mepofórum*, 2008. [cit. 2020-09-09]. Dostupné z WWW: <<http://mepoforum.sk/bezpecnost/terminologia/bezpecnost-narodna-bezpecnost-roman-laml/>>
- MAREŠ, M. (2015). *Bezpečnost*. Brno: Mendelova univerzita, 2015 [cit. 2020-09-09]. Dostupné z WWW: <https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=69511>
- MARCHEVKA, P., NÉMETH, Ľ. (2010). Diskusia k základným pojmom krízového riadenia. In *Krízový manažment*, roč. 9, č. 2/2010, s. 21-28. ISSN 1336-0019.

- Ministerstvo vnitra České republiky. (2020). *Bezpečnostní politika*. Praha: MV ČR, 2020 [cit. 2020-09-09]. Dostupné z WWW: <<https://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-politika-statu.aspx>>
- Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky. (2020). *Bezpečnostná politika Slovenskej republiky*. Bratislava: MZVaEZ SR, 2020 [cit. 2020-09-09]. Dostupné z WWW: <https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/bezpecnostna_politika-uvod>
- NEČAS, P., ANDRASSY, V. 2018. Diplomatic Missions' Order versus Security and Sustainability. *Journal of Security and Sustainability Issues* 8(2). 145-154. ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online. From [https://doi.org/10.9770/jssi.2018.8.2\(13\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2018.8.2(13))
- NOVÁK, L. a kol. (2010). *Plánovanie zdrojov na riešenie krízových situácií*. Bratislava: Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy. 2010. 308 s. ISBN 978-80-970272-4-7.
- ONDREJCSÁK, R. (2004). *Odporúčania pre aktualizáciu Bezpečnostnej stratégie SR*. Bratislava: Inštitút obrany a bezpečnosti Ministerstva obrany Slovenskej republiky, 2004.
- ONDRIA, P., KOLLÁR, D. (2011). Vplyv globalizácie na národnú bezpečnosť. In *Bezpečnostné fórum 2011 – zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela, 2011, s. 18-22. ISBN 978-80-557-0136-3.
- Oxford English Living Dictionary. (2018). *Security*. [online]. Oxford: Oxford University, 2018. [cit. 2020-09-09]. Dostupné z WWW: <<https://en.oxforddictionaries.com>>
- PORADA, V. (2003). Teoretický rozbor policejní informace, situace a identifikace policejní činnosti. In *Bezpečnostní teorie a praxe – sborník Policejní akademie ČR*, č. 1/2003, s. 259-271. ISBN 80-7251-124-6.
- PURPURA, P. P. (2011). *Security: An Introduction*. Boca Raton: CRC Press, 2011. 637 s. ISBN 978-1-4200-9284-4.
- ŠIMÁK, L. a kol. (2005). *Terminologický slovník krízového riadenia*. Žilina: Fakulta špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity, 2005. ISBN 80-88829-75-5.
- URBAN, L. a kol. (1997). *Hospodářská politika*. Praha: Victoria Publishing, 1997. ISBN 80-85865-01-7.
- VOLNER, Š. (2012). *Bezpečnosť v 21. storočí*. Bratislava: Vydavateľstvo Iris, 2012. 384 s. ISBN 978-80-89256-74-7.

Mgr. Štěpán Kavan, Ph.D.

*Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje Fire Rescue Service of South Bohemia
České Budějovice České Budějovice*

✉ Pražská 52b, 370 04 České Budějovice, Czech Republic

E-mail: stepan.kavan@email.cz

*Ústav radiologie, toxikologie a ochrany obyvatelstva Institute of Radiology, Toxicology and Civil Protection
Zdravotně sociální fakulta Faculty of Health and Social Science*

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích University of South Bohemia in České Budějovice

✉ J. Boreckého 1167/27, 370 11, České Budějovice, Czech Republic

Annotation

The thesis deals with the retirement claims of members of the security forces in the Czech Republic in accordance with the legislative definition of Act No. 361/2003 Coll., On the employment of members of the security forces, as amended and compared with previous legislation by Act No. 186/1992 Coll., on the employment of members of the Police of the Czech Republic, as amended. The goal of the state is to maintain the stability of the security forces, to which the issue of retirement claims is tied. Due to the nature and complexity of the profession of the security corps, its conditions, activities, risks and demands, the state has an obligation to motivate members of the security forces in a certain way to remain in the employment relationship for as long as possible. One of the motivations is the provision of retirement entitlements.

Key words

Security forces, retirement claims, severance pay, member.

Anotace

Práce se zabývá výsluhovými nároky příslušníků bezpečnostních sborů v České republice v souladu s legislativním vymezením dle zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, v platném znění a komparací s předchozí právní úpravou zákonem č. 186/1992 Sb., o služebním poměru příslušníků Policie České republiky, v platném znění. Cílem státu je zachování stability bezpečnostních složek, na které je problematika výsluhových nároků vázána. Vzhledem k charakteru a náročnosti povolání u bezpečnostního sboru, jeho podmínkám, činnostem, rizikům i náročnosti vzniká na straně státu povinnost určitým způsobem motivovat příslušníky bezpečnostních sborů v co nejdelším setrvání ve služebním poměru. Jednou z motivací je poskytování výsluhových nároků.

Klíčová slova

Bezpečnostní sbory, výsluhové nároky, odchodné, příslušník.

Introduction

The issue of retirement claims is a current topic. For security reasons, the goal of the state is to maintain the stability of the security forces, to which the issue of retirement claims is tied. These are special pecuniary claims related to the termination of employment, depending on the length of employment. These are specific services from the security forces. Due to the nature and complexity of the profession of the security corps, its conditions, activities, risks and demands, the state has an obligation to motivate members of the security forces in a certain way to remain in the employment relationship for as long as possible. Retirement entitlements include severance pay, retirement allowance and death benefits. One

of the motivations for service in the security corps is the provision of retirement entitlements. The existence undoubtedly makes this service more attractive in the security forces and at the same time contributes to stabilizing the number of members in the security forces.

1 Characteristics of security forces

From the point of view of the division of state power, the security forces are part of the executive power and as such are limited in their activities, when the manner and conditions of its exercise is absolutely essential for them from the point of view of characteristics, limited by Article 2 para. 3 of Constitutional Act No. 1/1993 Coll. The Constitution of the Czech Republic (hereinafter the "Constitution") and Article 2, paragraph 2 of the Resolution of the Presidency of the Czech National Council No. 2/1993 on the promulgation of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms as part of the Constitutional Order of the Czech Republic (the "Charter"), which stipulates that state power may be exercised only in cases and within the limits set by law, in the manner provided by law (Sládeček, 2016). The duties, activities, authorizations, but also the organization of the above-mentioned corps is always defined by law of the individual security corps. Each of these churches has defined competencies, powers and competencies. The security forces are (Vokuš, 2010):

- a) The Police of the Czech Republic (hereinafter referred to as the "Police"),
- b) the Fire and Rescue Service of the Czech Republic (hereinafter referred to as the "Fire and Rescue Service"),
- c) Customs Administration of the Czech Republic (hereinafter referred to as the "Customs Administration"),
- d) The Prison Service of the Czech Republic (hereinafter referred to as the "Prison Service"),
- e) General Inspection of Security Forces (hereinafter referred to as "GIBS"),
- f) Security Information Service (hereinafter referred to as "BIS"),
- g) Office for Foreign Relations and Information (hereinafter referred to as "ÚZSI").

Pursuant to Section 2 of Act No. 273/2008 Coll., On the Police of the Czech Republic, the police serve the public. Its task is to protect the security of persons and property and public order, to prevent crime, to perform tasks under the Criminal Procedure Code and other tasks in the field of internal order and security entrusted to it by laws, directly applicable European Union regulations or international treaties that are part of the rule of law. The individual organizational parts of the police have their own specifics, according to which the riot police, traffic police, foreign police, pyrotechnic police, air police, protection police, criminal police and investigation and others are distinguished (Vokuš, 2010).

The basic task of the fire brigade is, according to § 1 of Act No. 320/2015 Coll., On the Fire and Rescue Service of the Czech Republic, to protect the lives and health of the population, the environment, animals and property from fires and other emergencies and crisis situations. It participates in ensuring the safety of the Czech Republic by fulfilling and organizing tasks of fire protection, protection of the population, civil emergency planning, integrated rescue system, crisis management and other tasks, to the extent and under the conditions stipulated by this Act and other legal regulations (Act No. 320/2015 Coll.).

The competence of the customs administration is defined in § 1 of Act No. 242/2016 Coll., The Customs Act. Following directly applicable European Union rules and directly applicable international treaties, the exercise of supervision over the European Union's international trade and goods entering or leaving the customs territory of the European Union includes customs administration and tax administration, if the law governing value added tax provides values or the law governing excise duties, that the provisions on customs administration apply to their administration (Competences, 2020).

Pursuant to Act No. 555/1992 Coll., On the Prison Service and Judicial Guard, the Prison Service is a security corps, which in particular manages and guards remand prisons and prisons and is responsible for compliance with the statutory conditions for the execution of detention and imprisonment, administers and guards institutions for the performance of security detention, ensures order and security in the buildings of courts, prosecutors and ministries and in other places of their activities and to the extent provided by law (Act No. 555/1992 Coll.).

The task of the General Inspectorate is, according to § 2 of Act No. 341/2011 Coll., On the General Inspectorate of Security Forces, to search for, detect and verify facts indicating that a crime has been committed, the perpetrator of which is service of the Czech Republic or a member of the Inspectorate (hereinafter referred to as a “member”), an employee of the Czech Republic assigned to perform work in the Police of the Czech Republic or inspected, or an employee of the Czech Republic assigned to perform work in the Customs Administration of the Czech Republic or the Prison Service of the Czech Republic the act was committed in connection with the performance of his work tasks (Act No. 341/2011 Coll.).

The Security Information Service and the Office for Foreign Relations and Information perform intelligence activities pursuant to Act No. 153/1994 Coll., On Intelligence Services of the Czech Republic. It obtains and evaluates information in order to ensure the security and protection of the political and economic interests of our republic.

In the above-mentioned security forces, the service is performed by members of individual security forces, in accordance with Act No. 361/2003 Coll., On the employment of members of security forces (hereinafter referred to as the “Service Relations Act”). The Act on Employment in §1 uses the term member, which means a natural person who performs service in the security force and who is employed by the Czech Republic. The rights and obligations of the Czech Republic towards the member are fulfilled by the relevant security corps.

Unlike other professions and activities in the private or state sector, except for the Army of the Czech Republic, members are placed an increased demand for strong personal integrity, dedication, impartiality and discipline, which is reflected in the requirement to take the oath of office, which according to § 17 Paragraph 3 of the Employment Act reads: “I promise to my honor and conscience that I will be impartial in the performance of my duties and will strictly comply with legal and official regulations, follow the orders of my superiors and never abuse my position. I will always and everywhere behave in such a way that my actions do not endanger the good reputation of the security forces. I will perform my duties properly and conscientiously and I will not hesitate to use my own life to protect the interests of the Czech Republic.”(Tomek, 2019).

In the beginning, it was necessary to provide this basic information for a possible better orientation in the following text and thus an understanding of the chosen topic. However, aspects of the work of the security forces that are common to each of them are important. The most important aspect is security. Security, which at this time is inflected in almost every area of human life, and ensuring it for the benefit of all citizens is an interest whose fulfillment is one of the fundamental tasks of every state, regardless of the political system prevailing in it. The willingness to commit one's own life for the needs of protecting the interests of the Czech Republic is one of the most important elements characterizing an employment relationship. As follows from the context of the promise itself, the member performs a service that is not strictly limited in time, in a regime of rigid service discipline and strong subordination and superiority, a service that carries risks to life and health, and often physically and mentally demanding. Therefore, increased demands are placed on members for medical, physical and personal fitness to perform the service (Tomek, 2019).

2 Nature of retirement entitlements

Retirement entitlements are special pecuniary claims related to the termination of employment depending on the length of employment. These are specific services from the security forces, and therefore the state, as the employer. Retirement entitlements may include severance pay, retirement allowance and death allowance, and in previous legal regulations also salary compensation.

The severance pay is a one-time compensation for the demanding performance of the service as well as for certain restrictions resulting from the rigid legal regulation of the employment relationship. The purpose of the severance pay is to help bridge the period when a member must, after a longer period of employment, adapt to a new situation and obtain a new job in an employment relationship or other legal relationship. At the same time, it should motivate members to stay in the employment relationship for

as long as possible, because the employment relationship is conceived as a lifelong profession (Blažek, Černý, 2018).

The basic philosophy of the retirement allowance is to bridge the difficult employability of a former member on the labor market due to the loss of the originally acquired qualification and a certain compensation for work both physically and mentally demanding and dangerous. For this reason, the retirement allowance, previously the service allowance, is associated only with the performance of the service in the security corps. The retirement allowance cannot be described as a social benefit, even though in the case law of courts, including the Constitutional Court, the retirement allowance is referred to as a social benefit. For example, in the judgment of the Supreme Administrative Court of 3 October 2013 No. 3 Ans 4 / 2013-37, it is stated: which is also regulated by the Employment Act. In the area of social benefits, the right to interest on arrears is not linked to the re-award of the benefit, as it is not a private-law performance. Thus, unless the Employment Act itself links the repayment of the retirement allowance to the former member's right to default interest, this is not a "loophole", as the complainant mistakenly believes, but the intention of the legislator, respecting the public nature of social benefits. (Judgment, 2013).

However, this indication of the nature of the retirement entitlements is very unsuitable. Social benefits are provided by the state to citizens in difficult social situations, and are financed through the social and health insurance system or from the state budget through state social support and social assistance benefits. Retirement entitlements (with the exception of death) are not related to social events, such as illness, death, disability, and others. The retirement allowance is provided after 15 years of service in the security force. The former member is in the situation at the age of about 40 years. This is not a difficult situation for him. The retirement allowance also has, among other things, a social function, but its purpose is not to help in a difficult social situation in cases where social benefits are provided, ie in cases where the citizen would not otherwise be able to manage his situation without state intervention. In this context, reference should be made to the somewhat different judgment of the Supreme Administrative Court in Case 3 Ads 121 / 2009-116 of 29 April 2010, which states that "this is a special benefit provided as compensation for the intensity of the service after a specified number of years in service. Therefore, this benefit is also regulated directly by the Employment Act, not by the Pension Insurance Act. By its nature, it is a retirement entitlement dependent only on the seniority of a former member of the armed forces, not a benefit intended to finance some of the social situations. (Judgment, 2010).

The regulatory function (Tomek, 2019) is closely linked to both the health status of the member and physical fitness. It consists mainly in regulating the age structure of the security force. The retirement allowance is intended to motivate him to leave after many years of service, by ensuring a dignified departure of a member from the service. It would be very unethical to terminate a member's employment after 30 years due to both physical and medical incapacity, without providing any compensation. In order for this function not to lose its meaning, it is necessary to set the amount of the retirement allowance so that there is no significant drop in living standards, while, of course, the current service income cannot be replaced.

In the case of the compensatory function (Tomek, 2019) it is possible to speak of a certain compensation for an employment relationship, which is significantly different from the employment relationship. Service in the security forces is both time consuming and dangerous and places great emphasis on physical and mental resilience. There are no strict restrictions on the scope of service and on-call time in the legislation, the contractual freedom to adjust the conditions of service is suppressed, the member may not refuse to perform a service that would endanger his life or health, he may be transferred to another service or to another place without his consent service position, etc. The member is obliged to undergo strict official discipline and for the duration of the employment relationship, some basic rights are restricted - he must not be a member of a political party or movement, his other gainful activity or activity in the governing bodies of business entities is restricted.

The social (Tomek, 2019) function consists in facilitating the transition of a member to a new job. Due to long-term service in the security force, it is difficult to apply a former member on the labor market, especially at the present time, when the original qualification is lost very quickly. The motivational (Tomek, 2019) function consists in motivating a member to remain in employment for as long as possible, or until he reaches the maximum amount of the retirement allowance. It turns out that the short time needed to obtain a retirement allowance, introduced in the 1990s, tends to be demotivating, as a high percentage of members end their employment after reaching the minimum length of service required to obtain a retirement allowance.

The situation is completely different for the mortal. The mortal thus performs mainly a social function. It is provided to the survivors of a member whose service has ended in death, regardless of whether the death occurred in connection with the performance of the service. The origin of the claim is currently not dependent on the duration of the employment relationship, and its "merit" can therefore be questioned.

3 Retirement claims and their legal development

Service in the security forces has its roots deep in history. In recent history, the so-called "civil service" has been legally regulated, and with regard to the above-mentioned complexity of service in the security forces, it also included the entrenchment of certain advantages of members over other employees. However, this work is mainly devoted to retirement claims regulated by law, which contained a comprehensive legal regulation of employment of members of the security forces.

An important law that in the past regulated retirement claims, as the first modern codified law on employment, was Act No. 100/1970 Coll., On the employment of members of the National Security Corps. This codification also laid the foundations for the preparation of subsequent employment laws, including in the area of the regulation of retirement entitlements.

According to the cited Act, the employment relationship could be terminated by dismissal at one's own request, or by dismissal for exhaustively defined reasons. Retirement entitlements provided on termination of service included severance pay, salary compensation, service allowance and death allowance. Severance pay was provided according to the duration of the employment relationship, up to six times the gross monthly service income. Salary compensation here served as a social function. If the employment relationship was terminated by dismissal or dismissal for particularly serious personal or family reasons and the member did not meet the conditions for entitlement to the allowance for service at that time, ie he had only served 10 years. Upon entering the service after the termination of the employment relationship, salary compensation was provided up to the amount of the last net monthly service income. It was provided for a period of two years from the end of the employment relationship.

The allowance was due to a member of the service who has been in the service for at least 15 years and has reached the age of at least 40 years, at a rate of 20% of the staff member's last gross monthly income before leaving the service or, if more favorable, average gross monthly income for the last five years. After 20 years of service and at least 45 years of age, the service allowance was 30% of gross monthly income. Both conditions had to be met in order for the service to be granted. The service allowance was paid up to the age of 60 of a member (Act No. 100/1970 Coll.).

The decision on retirement claims was the responsibility of the Minister of the Interior of the Czechoslovak Socialist Republic. The determination of the amount of death was also in the same responsibility, if the employment relationship ended with the death of the member. A claim which no longer appeared in the following amendments was the right of a member who has left the service for particularly serious personal or family reasons to claim placement in a civil profession with regard to his education, experience and abilities.

Act No. 334/1991 Coll., On the employment of police officers of the Federal Security Corps and the Castle Police Corps, which, as the name implies, was intended for federal police officers, and whose effectiveness was terminated by the collapse of the federal state in 1992, also addressed retirement

claims and in its essence is very similar to Act No. 100/1970 Coll., on the employment of members of the National Security Corps. Even in this Act, the claims after termination of employment included severance pay, salary compensation, service allowance and death allowance.

The amount of severance pay was derived from the last gross monthly income. During the six years of service, the severance grant amounted to the last gross monthly earnings and increased by one half of the gross monthly earnings for each additional year of service, up to a maximum of nine times. Salary compensation belonged to the member after the termination of the employment relationship if he was registered as a job seeker or performed other gainful activity, but for a maximum of one year. A member was entitled to a service allowance if he had been in the service for at least 10 years. During this period, the member was entitled to 20% of the service income and each additional year of service the contribution increased by 1% of the service income. The service allowance was calculated on the basis of the last gross monthly earnings and, if more favorable to the member, on the basis of the average gross earnings recorded during the last five years before the end of the service. The service allowance may not exceed the highest amount of the old-age pension (Act No. 334/1991 Coll.). Upon the death of a member, the amount of death was fixed by law, which was three times the last gross official income.

4 Retirement claims pursuant to Act No. 186/1992 Coll., On the employment of members of the Police of the Czech Republic

In order to be able to compare the differences in the legal regulation of recent retirement claims, which are addressed by this bachelor's thesis, it is appropriate to briefly characterize the regulation contained in Act No. 186/1992 Coll. on the employment of members of the Police of the Czech Republic (hereinafter referred to as "Act No. 186/1992 Coll."). This law applied not only to members of the police, as the name and wording of the law might suggest, but also to the employment of members of the prison service, and since 1997 also to members of the customs administration and since 2001 also to members of the fire brigade.

Retirement entitlements belong to the member after termination of service. Among the reasons for termination of employment under Act No. 186/1992 Coll. included the termination of the probationary service. This reason was essentially the same as the termination of a probationary employment under the Labor Code. It is a simplified form of termination of service and has a bilateral character (Luhan, 1982), as the service can be terminated during the probationary period by a member of the security forces. In this method of termination of employment n, if it was not a repeated termination of employment, no entitlement arose and no retirement claims arose.

Another way to end was to leave the service. It was a unilateral legal act, which was carried out by a member. He was not bound by the consent of the other party to the employment relationship. A written request for release was required and had to be demonstrably delivered to the official. The reason did not have to be stated in the application, although it was not excluded to state it. The request for dismissal could be withdrawn, but the consent of a service official was already required here (Tomek, Nový, 2006). In a sense, the opposite of dismissal was dismissal. Even dismissal is a one-sided expression of will, this time by a service official. Dismissal was only possible for exhaustively defined reasons. Reasons for dismissal included downsizing, disqualification, incapacity to perform any function on the basis of official evaluation, breach of oath of office and final conviction for an unconditional sentence of imprisonment.

Another reason for dismissal was also the fulfillment of the conditions for entitlement to a retirement pension, but this reason for dismissal was abolished in connection with the so-called "European amendment" after 2000 (Tomek, 1999). A member who has violated an obligation imposed by a special restriction or has lost his or her citizenship or if he or she has been convicted of an intentional criminal offense has also been released. Other methods of termination of service, although not so often used, included the loss of rank pronounced by a court in criminal proceedings, the expiry of the period for which the employment was arranged, and the death of the member. The most common ways of terminating employment were dismissal and dismissal. If the conditions were met, the member was entitled to a severance grant and a service allowance. When serving 6 years, the member was only

entitled to severance pay, but if he had duly served at least 10 years, he was entitled to severance pay and service allowance. The calculation was based on the average monthly gross income. The last gross monthly income was assessed. If it was more advantageous for the police officer, then the average gross monthly income for the last twelve months.

The severance grant was a one-off pecuniary claim belonging to a member whose employment relationship was at least 6 years. The basic amount of severance pay after 6 years was one gross monthly service income. Each year, the amount of severance pay increased by 1/2 or 1/3 of one gross monthly earnings. It depended on the functional classification of the member. If a member was included in the performance of a service of direct security nature (Tomek, Nový, 2006), the basic amount of severance pay was increased by 1/2 of the average gross monthly income. The maximum amount of severance pay was six times the average gross monthly service income. It follows that a member engaged in direct service could reach the maximum amount of severance pay after only 16 years of service, but a member who was not engaged in service of direct security nature only after 21 years. The situation was different for the service allowance. The member became entitled after serving at least 10 years in the employment relationship. It was a recurring pecuniary claim of a member related to the termination of employment. The amount of the service allowance was derived from the amount of the last official income. For each additional year of service, this amount increased by 1% of service income, but the highest assessment was set at 130% of the amount, which includes the full part of the personal assessment base for assessing pension income (Tomek, 1999).

5 Retirement claims pursuant to Act No. 361/2003 Coll., On the employment of members of the security forces

Unlike the previous legislation, the Employment Act is governed by members of all security forces, which were defined elsewhere in this work. The adoption of the Employment Act tightened the employment regime on the one hand (the possibility of transferring a member to another place of employment without his consent for an indefinite period, setting a wider range of obligations relating to non-service, stricter discipline, etc.) and strengthening the legal certainty of members on the other hand (impossibility of dismissal from employment due to the abolition of the current position due to organizational changes, increase in service income, increase in acreage and change in the structure of retirement entitlements after termination of service, etc.). Due to various changes during the legislative process and subsequent amendments, the balance between the tightening of the performance of the service on the one hand and the increase of the financial claims of the member on the other hand was disturbed.

The Employment Act fully confirms the public nature of the service of members. Where the basic features include the public nature of the employment relationship. There is a separation of employment from private employment. An employment relationship is created by a decision of a service official, so that it cannot be included among the bilateral expressions of will, although no one can be called against his will. Here, too, the principle of voluntariness enshrined in Article 26 of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms is therefore maintained even when the employment relationship is established (Nový, 1999).

The employment relationship is established with the state, where the security forces decide on matters of employment. This further emphasizes the public relationship and also the freer disposition of the member. It is this public institute that enables a much stronger connection with the employer than in the case of an employment relationship. At this institute, the predominance of the state as an employer and thus the legal status of members in a legal relationship is regulated, where a member exercises state power and thus performs the functions of the state (Kuril, 2000). Strict management centralism is characteristic of the security forces.

The passage of members between individual churches is made possible by new legislation. Pursuant to the Employment Act, a surplus member may be placed on a temporary basis for a temporarily unclassified member and then appointed to a vacant post. In the case of organizational changes, a member can be appointed to a position in another security force. The necessary legal preconditions are

created for the passage of members between security forces to be possible. The new legal regulation of employment is based on the career system and the employment relationship is based on the philosophy of lifelong employment " the irrevocability of the service and, if so, only on qualified grounds. " (Hendrych, 1998). To ensure the stability of the employment relationship, it is precisely the anchoring of the so-called "definitive", where the permanence and fundamental irrevocability of the employment relationship are among the main features.

This legislation defines activities that could adversely affect the performance of the civil service and are therefore prohibited. These include, in particular, a ban on membership of political parties and political movements, a ban on gainful employment and activities that would jeopardize the impartiality of the service. The Employment Act legally defines the termination of employment. The methods of termination of employment according to the law in question are defined in § 41. They are (Tomek, 2019):

- a) cancellation during the probationary period
- b) the expiry of a certain period
- c) dismissal
- d) death or declaration of death
- e) 31 December of the calendar year in which the member reached the age of 65.

Termination of employment during the probationary period by a member is a unilateral legal act, on the part of the security corps it is a decision in matters of employment. It is not necessary to state the reason for termination in the member's application or in the decision of the official, and the time for termination of employment is set at five calendar days from the delivery of the member's application or the decision of the official.

Termination of employment is the expiration of time, that is, on the basis of a legal event. Upon recruitment, a member is assigned a fixed-term employment relationship, usually for three years, during which the member is required to take an official examination. If he does not take the service examination, or if he does not have the required service evaluation, the employment relationship will terminate. If a member is prevented from taking an official examination by a serious obstacle, the official shall extend the period so that the examination can be carried out within one month of the removal of that obstacle.

Unlike the previous legislation, when it was possible to terminate the employment relationship even by dismissal, this legal institute no longer exists here. It is replaced here by dismissal at the request of a member. Other ways to end your employment include death or declaration of death. If it cannot be determined, the day paying for the day of death is determined by the court. The service ends on this day.

The previous legislation also stipulates the maximum amount of the member's age. If a member reaches the age of 65, the employment relationship is terminated no later than 31 December of that year. It shall take into account the ability of the member to perform the service properly and in a prescribed manner. On this basis, the age limit for termination of employment was set.

Conclusion

Due to the nature and complexity of the profession of the security corps, its conditions, activities, risks and demands, the state has an obligation to motivate members of the security forces in a certain way to remain in the employment relationship for as long as possible. One of the motivations is the provision of retirement entitlements.

Retirement entitlements include severance pay, which is paid in a lump sum. In comparison, we can mention severance pay, which is addressed by the Labor Code. However, there is a condition here, namely the notice given by the employer (Hloušková, 2007). Another retirement claim is a retirement allowance, very motivating, due to the regularity and support of the member after the termination of employment. The last of the entitlements at the end of the employment relationship can be classified as death, even if it is not linked to the period of employment.

Retirement claims serve to mitigate the effects associated with the termination of employment, especially higher mental and physical wear and tear of members compared to employment. Retirement claims compensate for the inevitable loss of income of a given group, and in the end it is a certain reward for loyalty to the service and the state in connection with the restriction of their civil rights. The main and basic reason for their introduction and application is compensation for demanding service and significant restrictions on the rights of members. The legal regulation of retirement claims in the Czech Republic does not deviate in any way from the concept that is introduced in the EU states.

Literature:

Act No. 100/1970 Coll., On the employment of members of the National Security Corps, Prague: Federal Statistical Office, pp.465-468 In Collection of Laws, Czechoslovak Socialist Republic 1970, amount 32.

Act No. 320/2015 Coll., On the Fire and Rescue Service of the Czech Republic and on the amendment of certain acts.

Act No. 334/1991 Coll., On the employment of police officers included in the Federal Police Corps and the Castle Police Corps. In Collection of Laws, Czech and Slovak Federal Republic 1991, volume 38.

Act No. 341/2011 Coll., On the General Inspection of Security Forces and on amendments to related acts.

Act No. 555/1992 Coll., Of the Czech National Council on the Prison and Judicial Guard of the Czech Republic.

BLAŽEK, V., ČERNÝ, D. Výsluhové nároky příslušníků bezpečnostních sborů. Ministerstvo vnitra České republiky Odbor sociálního zabezpečení Praha, 2018.

HENDRYCH, D., a kol., Správní právo, obecná část, 3. změněné a doplněné vydání, Praha: C.H.Beck, 1998.

HLOUŠKOVÁ, P. Zákoník práce: prováděcí nařízení vlády a další související předpisy s komentářem, Olomouc: ANAG, 2007. ISBN 978-80-7554-190-1.

Judgment of the Supreme Administrative Court no. 3 Ads 121/2009-116 ze dne 29. 4. 2010.

Judgment of the Supreme Administrative Court no. 3 Ans 4/2013-37 ze dne 3. 10. 2013.

Kompetence – čím se zabývá celní správa. Celní správa ČR. Document Moved [online]. [cit. 2020-02-06]. Dostupné z: <https://www.celnisprava.cz/cz/o-nas/kompetence/Stranky/default.aspx>.

KURIL, J., Základné teoretické otázky služobného pomeru príslušníkov PZ, Akadémia Policajného zboru, Bratislava, 2000. ISBN 9788080541378.

LUHAN, J., a kol., Slovník pracovního práva. Praha: Práce, 1982.s.392, Příručky Práce.

NOVÝ, K., a kol, Služební poměr příslušníků Policie České republiky: základy teorie pracovního práva: výkon služby, finanční a jiné náležitosti: sociální ochrana policistů, Praha: Linde, 1999. ISBN 978-8072011766.

SLÁDEČEK, V., Ústava České republiky: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2016. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-590-9.

TOMEK, P., NOVÝ, K., Služební poměr příslušníků bezpečnostních sborů. Plzeň: Aleš Čeněk,2006, ISBN 80-86898-71-7.

TOMEK, P., Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů: s komentářem, poznámkami a judikaturou. 3.aktualizované a rozšířené vydání, Olomouc: ANAG, 2019. Právo, ISBN 978-80-7554-234-2.

TOMEK, P., Zákon o služebním poměru příslušníků Policie ČR s komentářem. Praha: Prospektrum,1999, s.110, ISBN 80-7175-072-7.

VOKUŠ, J., Policie České republiky: Police of the Czech Republic: pomáhat a chránit 1. vyd.Praha: Policejní prezidium České republiky, 2010, s. 6, ISBN 978-80-254-6098-6.

PhDr. Tomáš Klokner, PhD.

Katedra dejín a teórie štátu a práva *Department of history and theory of state and law*
Fakulta práva Janka Jesenského *Janko Jesenský Faculty of Law*
Vysoká škola Danubius *Danubius University*
✉ *Richterova 1171, 925 21 Sládkovičovo, Slovenská republika*
E-mail: tomas.klokner@vsdanubius.sk

doc. PhDr. Andrea Čajková, PhD.

Katedra verejnej správy *Department of Public Administration*
Fakulta sociálnych vied *Faculty of Social Sciences*
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave *University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava*
✉ *4/A, Bucianska St., 917 01 Trnava, Slovenská republika*
E-mail: andrea.cajkova@ucm.sk

Anotace

Prvý rímsky cisár Augustus sa v súčasnosti považuje za jednu z najvýznamnejších osobností rímskych starovekých dejín. Jednou z príčin tohto pozitívneho obrazu sú jeho reformy a opatrenia, ktoré hlboko zasiahli do každodenného života rímskej spoločnosti. Väčšina z nich zostala v platnosti dlhé storočia po Augustovej smrti, niektoré fungujú dokonca po menších či väčších zmenách dodnes. Jednou z nich je aj reforma správneho práva na úseku ochrany pred požiarmi, ktorou sa zaoberá predložený príspevok. Využitím analytickej, deskriptívnej a historickej metódy máme z cieľ charakterizovať najmä Augustovu reformu systému rímskeho hasičstva, ktorá vychádzala zo skúseností republikánskeho Ríma. Na základe pramenného materiálu sa nám podarilo nielen predstaviť organizáciu, zloženie a rozmiestnenie nových hasičských kohort, ale najmä zadefinovať úlohy, správne a súdne kompetencie prefekta hasičov (*praefectus vigilum*), ktorý sa stal najvyšším správnym orgánom na úseku ochrany pred požiarmi.

Klíčová slova

správne právo, Augustus, hasiči, praefectus vigilum, Rím.

Annotation

The first Roman emperor, Augustus, is currently considered one of the most influential figures in ancient Roman history. One of the reasons for this positive image is its reforms and measures, which have had a profound effect on the daily lives of Roman society. Most of them remained in use for many centuries after Augustus' death, some of them still work even to this day. The one, which we addressed in the paper, is the reform of administrative law in the matter of fire protection. Using an analytical, descriptive and historical method, we aim to characterise in particular Augustus' reorganisation of the Roman fire brigade, which came out of the experience of Republican Rome. Based on the sources, we present the structural organisation and deployment of new fire cohorts, and we especially define their tasks. Also, we describe administrative and judicial competencies of the prefect of firefighters (*praefectus vigilum*), who became the highest executive body in the field of fire protection.

Key words

Administrative Law, Augustus, Firefighters, Praefectus Vigilum, Rome.

Úvod

Prvý rímsky cisár Augustus sa v súčasnosti považuje za jednu z najvýznamnejších osobností rímskych, ale aj starovekých dejín vôbec. Jednou z príčin tohto pozitívneho obrazu sú jeho reformy a opatrenia, ktoré hlboko zasiahli do každodenného života rímskej spoločnosti. Väčšina z nich zostala v platnosti dlhé storočia po Augustovej smrti, niektoré fungujú dokonca po menších či väčších zmenách dodnes. Jednou z nich je aj reforma správneho práva na úseku ochrany pred požiarmi.

Rímsky životopisec Suetonius zanechal v životopise cisára Augusta dve správy, ktoré by sa mohli týkať danej problematiky. V prvom prípade Suetonius zaznamenal, že Augustus sa postaral o bezpečnosť Ríma, nakoľko to len bolo v silách ľudského rozumu.¹ Je pravdepodobné, že v rámci opatrení na zaistenie bezpečnosti hlavného mesta mal Suetonius na mysli aj zriadenie stálych hasičských jednotiek, najmä ak uvážime, že v tejto súvislosti menuje aj povodne a požiare, s ktorými predaugustovský Rím často bojoval.² Kým tieto jeho slová sú veľmi všeobecné, na inom mieste už pristupuje ku konkrétnym výpočtom Augustových opatrení: *Mesto rozdelil na okresy a štvrte a určil nad nimi dozor: nad okresmi dozerali úradníci vyžrebovaní na každý rok, dozor nad štvrťami mali úradníci volení spomedzi obyvateľov každej mestskej štvrte. Aby sa zamedzilo požiarom, zriadil nočné hliadky a hasičskú službu.*³

Vytvorenie hasičských oddielov cisárom Augustom nemožno považovať za prvý krok v tomto smere. Už v období rímskej republiky sa totiž stretávame so správami o rímskych hasičoch, ktorých činnosť a skúsenosti boli istotne Augustovi cennou inšpiráciou.⁴ Prvému rímskemu cisárovi treba však prinajmenšom priznať zefektívnenie ich služieb, rozšírenie poľa pôsobnosti a vysokú profesionalitu.⁵

Oheň ako každodenný problém

Zo správ antických autorov je zrejmé, že v republikánskom, ale aj v cisárskom Ríme prichádzalo k menším alebo väčším požiarom prakticky každodenne. Ojedinelé neboli ani katastrofy, pri ktorých sa zrútili celé obytné domy. V písomných prameňoch nájdeme veľké množstvo svedectiev o požiaroch, ktoré poškodili alebo úplne zničili verejné či súkromné stavby.⁶ V tejto súvislosti je zaujímavé, že hoci Rimania poznali určitý druh poistenia v námornej plavbe, v prípade požiarov nič podobné nemali.

Obyvateľstvo Ríma si na tieto požiare zvyklo a vnímalo ich ako súčasť každodenného života. Potvrdzujú to nielen slová historika Plutarcha, ktorý ich označil za úplne bežné,⁷ ale aj svedectvo satirika Juvenala. Juvenalis vo svojej tretej satire *O starostiach a problémoch veľkomestského života* nešetril tvrdými slovami na adresu života v hlavnom meste a tvrdil, že človek tu pociťuje neustály strach z požiarov, permanentného zrútenia domov a tisícok iných nástrah (vtipne dodáva, že jednou z nich je aj zástup básnikov, ktorí recitujú v auguste).⁸

¹ Suet. *Aug.* 28: „*tutam vero, quantum provideri humana ratione potuit, etiam in posterum praestitit.*“

² Suet. *Aug.* 28. Ani Rím po Augustovi však tieto prírodné katastrofy neobchádzali.

³ Suet. *Aug.* 30: „*Spatium urbis in regiones vicisque divisit instituitque, ut illas annui magistratus sortito tuerentur, hos magistri e plebe cuiusque vicinia lecti. Adversus incendia excubias nocturnas vigilesque commentus est.*“

⁴ Nie je nezaujímavé uviesť, že v gréckom svete predrímskeho obdobia nemáme žiadne dôkazy o stálej protipožiarnej činnosti. Rimanov tak možno považovať v tomto smere za priekopníkov. FREIS, H., (2003). *Feuerwehr*. In CANCIK, H., SCHNEIDER, H., FRIEDRICH von PAULY, A. (eds.). *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*. Bd. 12/2, Stuttgart : J. B. Metzler, 2003. ISBN 978-3-4760-1487-0, s. 963.

⁵ Okrem toho Augustus ako prvý zasiahol do nesystematickej výstavby Ríma a obmedzil výšku budov na 20 m. (*lex Iulia de modo aedificiorum*), čím chcel zabrániť šíreniu ohňa. V ďalších výraznejších zmenách a obmedzeniach v tomto smere pokračoval až cisár Nero po veľkom požiaru z roku 64 po Kr. Pozri Tac. *ann.* XV, 43.

⁶ Na základe antických prameňov urobil Sablayrolles súpis obsahujúci 88 požiarov Ríma. Pozri SABLAYROLLES, R., (1996). *Libertinus miles – Les cohortes de Vigiles*. Roma : Ecole française de Rome. 875 s. ISBN 2-7283-0365-7, s. 771; napr. Liv. V, 41-42; Liv. XXXV, 40; Iul. Obseq. 8; Aug. *Res gestae*, 20; Tac. *ann.* IV, 64; Suet. *Titus*, 8.

⁷ Plut. *Crassus*, 2.

⁸ Iuv. *Sat.* 3, 6: *nam quid tam miserum, tam solum vidimus, ut non deterius credas horrere incendia, lapsus tectorum adsiduos ac mille pericula saevae urbis et Augusto recitantes mense poetas?* Porov. Iuv. *Sat.* 3, 193 – 198.

Plutarchos uvádza, že jedným z dôvodov požiarov a rúcania domov v Ríme bola veľkosť a zaťaženie budov. Podľa jeho svedectva stále znovu a znovu padali celé bloky domov a nádherné verejné stavby sa menili na trosky a popol.⁹ K častým požiarom prispievali aj drevené konštrukcie väčšiny rímskych obydľí, otvorené ohniská v nich, ale aj veľké zásoby olivového oleja, ktorý sa vo veľkej miere používal v rímskej kuchyni.

Prvé pokusy

V období republiky neexistovala systematická a komplexná protipožiarna ochrana Ríma. Boj s ohňom mal formálne na starosti trojčlenný zbor nazývaný *tresviri nocturni* (ale aj *tresviri capitales*, ktorí dostali svoje pomenovanie podľa toho, že slúžili v noci. Niekedy im v ich činnosti pomáhali edilovia a tribúni ľudu.¹⁰ Títo úradníci velili oddielom (zrejme štátnych) otrokov, ktorí boli rozmiestnení na strategických miestach, pri bránach, mostoch. Keďže ale neboli špeciálne pripravení plniť hasičské úlohy, nemohli v prípade vážnejších požiarov dostatočne rýchlo reagovať. Okrem toho máme doloženú existenciu viacerých súkromných oddielov otrokov, ktoré hasili požiare buď za finančnú odmenu alebo z vdácnosti.¹¹ Známe sú najmä prípady Marca Licinia Crassa a ambiciózneho edila Marca Egnatia Rufa, ktorí svoje súkromné hasičské jednotky používali na získanie majetku (Crassus) alebo popularity (Rufus).¹²

Vytvorenie profesionálneho hasičstva za Augusta

Hoci po skončení občianskej vojny zostával Augustus v oblasti protipožiarna ochrany Ríma spočiatku pasívny, postupne si začal čoraz viac uvedomovať jej význam. Je otáznne, či sa to dialo pod vplyvom obrovského požiaru Ríma z roku 23 pred Kr. alebo išlo skôr o reakciu na popularitu Egnatia Rufa, ktorý za ňu vdáčil najmä aktivitám svojich hasičov. V každom prípade sa prvý rímsky cisár okolo roku 21 pred Kr. rozhodol zriadiť protipožiarny oddiel otrokov o sile 600 mužov¹³ a podriadil ich kurulským edilom.¹⁴ Zdá sa však, že ich malý počet nestačil na vtedajšiu rozlohu Ríma, čoho dôsledkom bola neúčinnosť tohto opatrenia. Potvrdzujú to ďalšie a ďalšie požiare, ktoré hlavné mesto zasiahli v nasledujúcom období. Niekoľko ničivých požiarov vypuklo aj v roku 6 po Kr. a oheň spustošil približne jednu tretinu Ríma.¹⁵ Neschopnosť hasičov zabrániť šíreniu ohňa prinútila Augusta k reorganizácii celej protipožiarna ochrany.¹⁶ Podľa justiniánskych Digest ho niekoľko požiarov, ktoré vypukli v rovnaký deň na viacerých miestach, priviedlo k presvedčeniu, že chrániť bezpečie štátu nemôže nikto iný ako cisár, pretože nikto iný na takú záležitosť nestačí.¹⁷

⁹ Plut. *Crassus*, 2.

¹⁰ Dig. I, 15, 1: „*Apud vetustiores incendiis arcendis triumviri praeerant, qui ab eo quod excubias agebant nocturni dicti sunt; interveniebant nonnumquam et aediles et tribuni plebis.*“ Porov. Lydos, *de magistratibus* I, 50; Cass. Dio LV, 8. K rovnici *tresviri capitales = tresviri nocturni* prispel najmä Theodor Mommsen, MOMMSEN, T., (1877). *Römisches Staatsrecht* II. 1. Leipzig : Verlag von S. Hirzel. s. 594.

¹¹ Dig. I, 15, 1: „*Fuerant et privatae familiae, quae incendia vel mercede vel gratia extinguerent.*“ Porov. Vell. Pater. II, 91; Val. Max. VIII, 1, 6.

¹² Plut. *Crassus*, 2; Vell. Pater. II, 91; Cass. Dio LIII, 24, 4.

¹³ Nie je jasné, či išlo o štátnych alebo Augustových otrokov.

¹⁴ Cass. Dio LIV, 2, 4; LIII, 24, 4; porov. LV, 8, 7. Neskôr ich podriadil štyrom zástupcom každej rímskej štvrte (*vicomagistri*). ECK, W., (2004). *Augustus a jeho doba*. Praha : Vyšehrad. s. 65. ISBN 80-7021-688-3; KIENAST, D., (2009). *August. Prinzeps und Monarch*. Darmstadt: Primus. 612 s. ISBN 978-3-8967-8670-8, s. 196.

¹⁵ Ohľadom datovania požiaru, ktorý sa zároveň považuje za výrazný impulz k reorganizácii dovtedajšej hasičskej služby, sa v literatúre často objavuje chybný údaj, že išlo o rok 6 pred Kr. Obzvlášť zarážajúce to býva najmä v prípade odborných publikácií a kvalitných encyklopédií! Napr. PANZRAM, Sabine: *Vigiles*. In CANKIK, H., SCHNEIDER, H., FRIEDRICH von PAULY, A. (eds.). *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*. Bd. 12/2, Stuttgart : J. B. Metzler, 2003. s. 206; KRENKEL, W., (1975). *Vigiles*. In *Der Kleine Pauly: Lexikon der Antike*. Bd. 5. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1975. s. 1270; BURIAN, J., (1970). *Rím. Světla a stíny antického veľkomesta*. Praha : Svoboda. 285 s. ISBN 25-128-70, s. 155.

¹⁶ Cass. Dio LV, 26, 4; porov. App. *civ.* V, 132.

¹⁷ Dig. I, 15, 2-3: *Pluribus uno die incendiis exortis: Nam salutem rei publicae tueri nulli magis credit convenire nec alium sufficere ei rei, quam caesarem.*

Už niekoľko rokov pred tým rozdelil mesto na 14 obvodov (*regiones*), pričom každý tvorilo viacero štvrtí (*vici*).¹⁸ Za správu obvodov zodpovedali edili, prétori alebo tribúni ľudu, ktorých vybrali na základe lósu. Štvrte, ktorých takto vzniklo až 265, spravovali miestni zástupcovia (*vicomagistri*), pričom pre každú štvrť boli určení štyria (Suet. Aug. 30; Kienast, 2009, s. 196).¹⁹

V nadväznosti na túto reformu Augustus najprv rozpustil dovtedajší protipožiarny oddiel a potom založil sedem nových zborov po 1 000 hasičov (*cohortes vigilum; vigiles* – noční strážcovia, hasiči) (Krenkel, 1975; Panzram, 2003; Sonnabend, 2013, s. 135).²⁰ Ich mužstvo pozostávalo z prepustencov, ktorí vytvorili kohorty podľa vojenského vzoru. Veliteľom hasičov bol *praefectus vigilum*. Na toto miesto sa dosadzovali príslušníci jazdeckého stavu, zväčša osvedčení legionári (prípadne veteráni). Jednotlivým kohortám velili tribúni (*tribuni vigilum*), ktorí sa vyberali z bývalých stotníkov légii. Najmenšími jednotkami boli stotiny o sile 70 až 80 mužov na čele so stotníkom. Každá kohorta mala chrániť vždy dva z celkových 14 obvodov Ríma, pričom jej stanovištia boli na hraniciach obvodov. Z toho je zrejmé, že organizácia protipožiarnej ochrany a nové rozdelenie mestského územia vychádzala zo spoločnej koncepcie.

V rámci kohort sa hasiči členili podľa svojej špecializácie. Okrem radových hasičov tu mali zastúpenie mechanici ovládajúci vodné čerpadlá (*siphonarii*), nosiči vody (*aquarii*), ktorí mali presné znalosti o umiestnení a stave vodných nádrží v jednotlivých obvodoch. Iní mali za úlohu strhávať horiace strechy pomocou veľkých hákov (*uncinarii*), ďalší hasili oheň pomocou mokrých prikrývok z kože (*centones*, zväčša napustených octom) alebo zabezpečili dobré osvetlenie miesta zásahu. Medzi hasičmi nachádzame aj obslužný personál obliehacích strojov, kameňometov a katapultov používaných k ničeniu najbližších budov, na ktoré sa mohol oheň ľahko rozšíriť. Keďže často išlo o nebezpečné zásahy a počítalo sa aj s možnosťou zranenia, ku každej kohorte boli pridelení štyria lekári (Ürögdi, 1968, s. 92).

Niektorí bádatelia zdôrazňujú, že medzi starým oddielom hasičov pozostávajúcim z otrokov a novými vojensky organizovanými kohortami existovali podstatné rozdiely, pričom sa to netýkalo ich počtu, pretože aj nové hasičské jednotky boli nedostačujúce pre miliónové mesto, akým bol Rím. Na prvom mieste je nutné zdôrazniť skutočnosť, že kým prvý oddiel hasičov pozostával z otrokov, druhý tvorili prepustení otroci, čiže prepustenci. V tejto súvislosti sa poukazuje aj na obdobie, kedy Augustus pristúpil k reorganizácii a predpokladá sa, že mu išlo o oveľa viac ako len zefektívnenie protipožiarnej ochrany (Kienast, 2009, s. 332). Keďže v roku 6 po Kr. prepuklo povstanie pannónskeho obyvateľstva, väčšina rímskeho vojska sa presunula do oblasti stredného Dunaja s cieľom obnoviť rímsku moc v tejto oblasti. V tejto situácii možno vytvorenie polovojenských jednotiek z radov prepustencov považovať za výborný ťah cisára Augusta, pretože jednal k dispozícii silu na potlačenie prípadných nepokojov zo strany rímskeho obyvateľstva a jednal mal zaručenú ich plnú dôveru.²¹ Ostatné hasičské kohorty mali rovnako ako ostatné jednotky umiestnené v Ríme a v Itálii za úlohu nielen zaistiť bezpečnosť hlavného mesta, jeho obyvateľov a slúžiť k ochrane celého Apeninského polostrova, ale aj upevniť mocenské postavenie cisára Augusta (Kienast, 2009, s. 332).

¹⁸ Toto členenie mesta sa začalo realizovať v roku 8 pred Kr. v súvislosti s konaním nového cenzu a celý proces sa uzavrel o rok neskôr. Rokom 7 pred Kr. sa začínajú evidovať aj zoznamy zástupcov jednotlivých štvrtí (*vicomagistri*).

¹⁹ K úlohám týchto úradníkov patrila do roku 6 po Kr. aj protipožiarna ochrana na území, za ktoré zodpovedali. Dôležitosť ich funkcie umocňovali aj dvaja liktori, ktorí ich vždy sprevádzali. Pozri Cass. Dio LV, 8, 7.

²⁰ V literatúre nájdeme aj údaj, že každá kohorta mala spočiatku po 500 mužoch a ich počet zvýšil na 1000 až Septimus Severus. BELLEN, H., (1998). *Grundzüge der römischen Geschichte*. Bd. 2. Darmstadt : WBG. 245 s. ISBN 978-3-5340-2726-2, s. 173; porov. ADKINS, L., ADKINS, R., (2012). *Antický Rím*. Praha : Nakladatelství Slovart. 487 s. ISBN 978-80-7391-579-7, s. 78; ECK, W., (2004). *Augustus a jeho doba*. Praha : Vyšehrad. 120 s. ISBN 80-7021-688-3, s. 65.

²¹ Zdá sa, že neskôr sa do hasičských kohort mohli dostať nielen prepustenci, ale aj príslušníci iných sociálnych vrstiev rímskej spoločnosti. Cass. Dio LV, 26, 4.

Ďalším rozdielom medzi oboma porovnávanými jednotkami bol charakter ich práce; kým v prvom prípade išlo o otrokov, ktorí patrili zrejme Augustovi, v druhom prípade možno rímskych hasičov už považovať za štátnych pracovníkov, pretože ich platili zo štátnych financií (Cass. Dio LV, 26, 4).

Praefectus vigilum ako správny orgán na úseku ochrany pred požiarmi

Už vyššie sme uviedli, že na čele hasičských kohort stál *praefectus vigilum*. Podľa justiniánskych Digest mala táto funkcia osobitné postavenie.²² Spájala sa síce s veľkou vážnosťou, ale zároveň aj náročnými povinnosťami.

Keďže už cisár Augustus pridelil tomuto prefektovi súdnu právomoc, na základe zistených poznatkov mal aj právo vyniesť príslušný rozsudok (Sablayrolles, 1996, s. 94). Vo všeobecnosti mal riešiť právne spory, ktoré sa týkali výstavby ulíc a budov a verejnej bezpečnosti v meste (Sablayrolles, 1996, s. 104). Spočiatku súdil páchatel'ov menej významných trestných činov, ako napríklad vlamačov, zlodejov alebo priekupníkov.²³ Ak však išlo o známeho zlodeja, ktorý sa neprimerane búril, mal sa jeho súdny proces „posunúť“ k súdu mestského prétora (*praetor urbanus*). Justiniánske Digesta naznačujú, že vyšetrovaniu krádeží sa venoval pomerne často, pretože ku krádežiam prichádzalo veľmi často v nájomných domoch (*insulae*) a v skladoch, kde ľudia uchovávali najcennejšiu časť svojho majetku. Spravidla sa trestali tí, ktorí vykonávali strážne úlohy. Z iniciatívy Gaia Iulia Erucia Clara, prefekta hasičov vydal cisár Caracalla reskript, v ktorom mu potvrdil, že prefekt hasičov môže po vykradnutí skladísk vyšetrovať otrokov zodpovedných za ich stráženie aj v tom prípade, ak časť z nich patrí samotnému cisárovi.²⁴

Neskôr cisár Traianus nariadil, aby veliteľ hasičov predsedal súdom s podpaľáčmi. Jurisdikciu tak získal aj nad osobami, ktoré pri hasení požiaru konali nedbanlivo. Mohol ich potrestať fyzickým trestom, prípadne od neho upustiť a nahradiť ho prísnyim dohovorom. Neskôr sa podľa svedectva právnika Ulpiana rozšírili jeho súdne právomoci aj na okruh ľudí, ktorí si pri udržiavaní ohňa počínali nedbanlivo a na obyvateľov nájomných domov (*insulae*). Tieto skupiny obyvateľstva mohol dať zbiť palicou alebo zbičovať. V jeho kompetencii bolo ďalej organizovať nočné hliadky, pri ktorých musel byť vhodne obutý a „vyzbrojený“ hákmi a sekerami. Pri nich mal za úlohu upozorňovať všetkých obyvateľov domov, aby sa kvôli nejakej nedbanlivosti nevyskytol oheň a aby mali k dispozícii dostatok vody. Keďže sa tieto hliadky konali v noci, mal prefekt povinnosť bdieť celú noc.²⁵

V prípade požiaru mal za úlohu riadiť záchranné práce, ale neskôr aj vyšetrovať jeho príčiny. Podľa reskriptu cisárov Septimia Severa a Caracallu mal tých, ktorých sa mu podarilo usvedčiť z úmysleného založenia požiaru, odoslať mestskému prefektovi. V reskripte sa hovorilo aj o tom, že mal pátrať po otrokoch na úteku a v prípade ich chytenia ich vrátiť pánom.²⁶

²² Dig. I, 2, 2, 33: „*Praefectus annonae et vigilum non sunt magistratus sed extra ordinem utilitatis causa constituti sunt.*“ Prefekt hasičov nebol totiž klasický úradník, ale cisársky poverenec, ktorý sa podľa Digest zriad'oval mimoriadne podľa potreby.

²³ Dig. I, 15, 3, 1: *Cognoscit praefectus vigilum de incedariis, effractoribus, furibus, raptoribus, receptatoribus, nisi si qua tam atrox tamque famosa persona sit ut praefecto Urbi remittatur. Et quia plerumque incendia fiunt culpa inhabitantium, aut fustibus castigat eos qui neglegenter ignem habuerunt aut severa interlocutione comminatus fustium castigationem remittit.*

²⁴ Dig. I, 15, 3, 2: *Effracturae fiunt plerumque in insulis in horreisque, ubi homines pretiosissimam partem fortunarum suarum reponunt, cum vel cella effringitur vel armarium vel arca: et custodes plerumque puniuntur, et ita divus antoninus erucio claro rescripsit. ait enim posse eum horreis effractis quaestionem habere de servis custodibus, licet in illis ipsius imperatoris portio esset.*

²⁵ Dig. I, 15, 3, 3: „... *sciendum est praefectum vigilum per totam noctem vigilare debere et coerrare calceatum cum hamis et dolabris ...*“.

²⁶ Dig. I, 15, 4: *Imperatores severus et antoninus iunio rufino praefecto vigilum ita rescripserunt: " insularios et eos, qui neglegenter ignes apud se habuerint, potes fustibus vel flagellis caedi iubere: eos autem, qui dolo fecisse incendium convincentur, ad fabium cilonem praefectum urbi amicum nostrum remittes: fugitivos conquirere eosque dominis reddere debes. "*

Súdnu moc mal aj nad „vrátnikmi“ v kúpeľoch, ktorí sa pri strážení vecí v šatni dopustili ľstivosti. Išlo o pomerne rozšírenú službu v rímskych kúpeľoch, ktorú vykonávali väčšinou otroci a za ktorú sa platil malý poplatok. Napriek tomu máme správy od antických autorov, že sa v týchto priestoroch pomerne často kradlo. Informuje o tom napríklad rímsky filozof a politik Seneca Mladší, ktorý sa v jednom zo svojich listov priateľovi Luciliovi zmiňuje o týchto situáciách v slávnych kúpeľoch v mestečku Baie, v susedstve ktorých vlastnil honosnú vilu a kde trávil najmä letné mesiace roka.²⁷

Žiaľ zo zachovaných správ sa nedozvedáme o kritériách, podľa ktorých sa hasičské kohorty dopĺňali o nových členov. Zdá sa však, že v 2. a 3. storočí po Kr. pribudlo ročne do každej stotiny 10 až 15 členov (Sablayrolles, 1996, s. 323). Výber nových adeptov prislúchal zrejme prefektovi. Značné nedostatky máme rovnako v otázke veku pri vstupe k hasičom. Aj v tomto prípade to bolo veľmi individuálne, najčastejšie sa vek nováčikov pohyboval medzi 19. a 23. rokom (Sablayrolles, 1996, s. 317).²⁸

Napriek tomu, že existujú tri nápisy, ktoré vypovedajú o veteránoch z radov hasičov, nedokážeme z nich odvodiť dĺžku trvania ich služby (CIL VI, 2992; CIL VI, 32754; CIL X, 6674). Z toho dôvodu sa iba odhaduje, že po reformách cisára Augusta, týkajúcich sa dĺžky služby vo vojenských jednotkách (v roku 5 po Kr.), slúžili 20 rokov, podobne ako mestské kohorty (*cohortes urbanae*) (Sablayrolles, 1996, s. 322, 329).²⁹ Nie je vylúčené, že neskôr sa doba ich služby mohla zvýšiť. Ohľadom výšky žoldu sa predpokladá, že bola prinajmenšom rovnaká ako u radového legionára (Reynolds, 1926, s. 68; Sablayrolles, 1996; s. 333, Ürögdi, 1968, s. 92).

Rozmiestnenie kohort

Hasičské kohorty boli spočiatku rozmiestnené na sedem stanovišť (*stationes*) a 14 menších strážnic (*excubitoriae*).³⁰ Keďže ich vznik súvisel s Augustovým rozdelením Ríma na obvody, každá kohorta mala jedno stanovište a dve menšie strážnice, pričom odtiaľ dohliadala na dva pridelené obvody mesta. O stanovišti I. kohorty napríklad vieme, že sa nachádzalo v južnej časti Martovho poľa (oproti Saepta Iulia), kde sa našli jeho zvyšky. Tu bola zároveň aj akási centrála celého rímskeho hasičstva vrátane obydľia prefekta. Druhá kohorta sídlila na Esquiline, tretia na Viminale, štvrtá neďaleko Carallových kúpeľov, piata na pahorku Caelius, zvyšné sú neisté (Plattner, Ashby, 1929, s. 129-130). Až neskôr zásluhou prétoriánskeho prefekta Seiana za vlády cisára Tiberia sa pre nich vybudoval stály tábor, ktorý slúžil najmä ako ubytovacie priestory (Reynolds, 1926, s. 43).³¹

Úlohy a nasadenie kohort

Hlavnou úlohou hasičov bola zabrániť požiarom. Z toho dôvodu konali pravidelné hliadky cez mesto, najmä v noci.³² Všímali si nielen potencionálne zdroje požiarov, ale pátrali aj po priestupkoch voči cisárskym protipožiarным predpisom. Mali právo vykonať v ktoromkoľvek dome alebo byte kontrolu z hľadiska požiarnej bezpečnosti; zaujímali sa najmä o stav zásob vody pre prípad ohňa a hodnotili riziká otvorených ohnísk. Ak nadobudli podozrenie, že v dome alebo byte horí, mali právo vyraziť

²⁷ Sen. *epist.* 56.

²⁸ Doložených máme však aj jedincov, ktorí vstúpili medzi hasičov už v 16 rokoch. Jedným z nich bola aj Quintus Vibulenus Aruntianus, ktorý slúžil v štvrtej hasičskej kohorte, zomrel vo veku 21 rokov a v čase smrti odslúžil päť rokov a dva mesiace. FERRUA, A., (1959). Nuove iscrizioni della via Ostiense. *Epigraphica* 21, s. 98: *D(is) M(anibus) / Q(uinto) Vibuleno / Aruntiano mil(iti) / coh(ortis) IIII vig(illum) vixit / ann(os) XXI mil(itavit) ann(os) V / m(enses) II posuerunt / bene mer(e)nti et sibi / Maniaca Ursilla / mater et Rullia / Vitalis et Flavius / Niceros.*

²⁹ Podľa iných zdrojov trvala ich služba šesť rokov. ADKINS, L., ADKINS, R., (2012). *Antický Rím*. Praha : Nakladatelství Slovart. 487 s. ISBN 978-80-7391-579-7, s. 78. Zdá sa to však nepravdepodobné. Podľa Ürögdiho získali už po trojročnej službe plné občianske práva. ÜRÖGDI, G., (1968). *Tak žil starý Rím*. Praha : Orbis, 258 s., s. 92. Potvrzovať by to mohol obsah vyššie uvedeného nápisu, podľa ktorého odslúžil zosnulý u hasičov päť rokov a dva mesiace a skladba jeho mena naznačuje, že bol rímskym občanom (pozri poznámku č. 31). Na druhej strane, podľa Cassia Diona sa v neskoršom období mohli do hasičských jednotiek dostať aj príslušníci iných sociálnych vrstiev. Cass. Dio LV, 26, 4.

³⁰ Cass. Dio LVII, 19, 6; Suet. *Claud.* 18; Pozri aj PLATTNER, S. B., ASHBY, T., (1929). *A topographical Dictionary of Ancient Rome*. London : Oxford University Press. 609 s., s. 128.

³¹ Pozri Cass. Dio LVII, 19, 6.

³² Dig. I, 15, 3, 3; porov. Seneca, *ep. Mor.* 64, 1.

dvere. Toto právo ilustruje jedna zo scén, ktorá sa odohrala na Trimalchiovej hostine a básnik Petronius ju opisuje nasledovne: Keď jeden z prítomných otrokov zatrubil tak silno, že zobudil celé susedstvo, hasiči, ktorí hliadkovali v susednom obvode, v domnienke, že u Trimalchiona horí, prudko vyrazili dvere a boli pripravení hasiť požiar podľa ich zvyku vodou a sekerami.³³ Neskôr boli hasiči poverení vyšetrovaním príčin požiarov a príležitostne vyhľadávali aj známych podpaľačov.

K povinnostiam hasičov patrili aj bezpečnostné a policajné úlohy, ktorých im postupom času pribúdalo. V rámci preventívnych prehliadok v obydliach Rimanov mali kontrolovať aj zabezpečenie vstupu do domu či bytu, čím sa snažili odradiť zlodějov (Sablayrolles, 1996, s. 96). Hasičské kohorty nestačili na všetky úlohy súvisiace s bezpečnosťou v Ríme. Z toho dôvodu na udržiavanie poriadku v Ríme boli k dispozícii aj tri mestské zbory (*cohortes urbanae*). V čase mimoriadneho ohrozenia zodpovedali hasiči veliteľovi mestských kohort (*praefectus urbi*), ktorý ich pri nepokojoch nasadzoval nielen ako bezpečnostné, ale aj ako bojové zložky. Zo slov životopisca Suetonius sa dá predpokladať, že už cisár Augustus ich využil v časoch, keď zásobovanie viazlo a dali sa predpokladať s tým súvisiace nepokoje.³⁴ Do dejín Ríma sa hasičské kohorty zapísali aj za Tiberiovej vlády, keď cisárovi pomohli odstrániť mocného prétériánskeho prefekta Seiana (Cass. Dio LVIII, 9). Historik Tacitus zaznamenal správu o poprave veliteľa hasičov Decria Calpurnia (48 po Kr.), pretože sa účastnil na pripravovanej akcii proti cisárovi Claudiovi (Tac. *ann.* XI, 35). Po smrti cisára Nerona vo výraznej miere zasiahli kohorty hasičov do boja medzi Aulom Vitelliom a Flaviom Vespasianom. V tejto situácii sa poprední občania Ríma pokúšali presvedčiť mestského prefekta Flavia Sabina, aby sa zapojil do bojov na strane svojho brata Vespasiana a medzi tými, ktorí mu boli k dispozícii, sa uvádzajú aj hasičské kohorty.³⁵ V politike zostali aktívni aj v nasledujúcom období a pomery počas vlády tzv. vojenských cisárov zapríčinili ich časté nasadenie, dokonca mimo Ríma.³⁶

Hasenie ohňa

Okrem prevencie pred požiarom bolo náplňou práce požiarnych hliadok prirodzene aj hasenie ohňa. K tomuto účelu používali mnohé nástroje, za ktoré by sa nemuseli hanbiť ani súčasní hasiči. Oheň hasili vodou, buď bola k dispozícii na mieste nešťastia, alebo ju museli priniesť z mestských nádrží. Nosili ju vo vedrách, ktoré sa k tomuto účelu zvyčajne nachádzali v každom dome alebo bytovej jednotke.³⁷ Po príchode na miesto nešťastia vytvorili hasiči spolu s obyvateľmi horiacej budovy živú reťaz, ktorá končila pri najbližšej mestskej nádrži a podávali si vedrá s vodou. Pracovali však nielen s vedrami na vodu (*hamae*),³⁸ ale k dispozícii mali aj moderné hasičské striekačky (*siphones*).³⁹ Ďalej k ich vybaveniu patrili rebríky (*scalae*),⁴⁰ sekery (*dolabrae*),⁴¹ prikrývky (*centones*),⁴² trhacie háky (*perticae*)⁴³ a podobne.

³³ Pet. *Sat.* 78, 6-7: „... unus praecipue servus libitinarii illius, qui inter hos honestissimus erat, tam valde intonuit, ut totam concitaret viniciam. Itaque vigiles, qui custodiebant vicinam regionem, rati ardere Trimalchionis domum, effregerunt ianuam subito et cum aqua securibusque tumultuari suo iure coeperunt.“

³⁴ Suet. *Aug.* 25: „... libertino milite, praeterquam Romae incendiorum causa et si tumultus in graviore annona metuerentur, bis usus est: ...“

³⁵ Tac. *hist.* III, 64: „At primores civitatis Flavium Sabinum praefectum urbis secretis sermonibus incitabant, victoriae famaеque partem capesseret; esse illi proprium militem cohortium urbanarum, nec defuturas vigillum cohortes ...“ Porov. Tac. *hist.* III, 69.

³⁶ Porov. GOLDSWORTHY, A., (2010). *Armáda starého Ríma*. Praha: Slovart. 224 s. ISBN 978-80-7391-262-8, s. 58.

³⁷ Po veľkom požiaru Ríma z roku 64 po Kr. urobil cisár Nero viaceré protipožiarné opatrenia. Okrem iného nariadil, aby voda tiekla hojnejšie na viacerých miestach pre verejnú potrebu a aby mal každý nástroje používané pri hasení na nádvori. Tac. *ann.* XV, 43.

³⁸ Iuv. *Sat.* 14, 305; Colum. X, 387. Porov. Plin. *ep.* X, 33.

³⁹ Plin. *ep.* X, 33; Colum. III, 10; Sen. *nat.* II, 16. Jej opis ponúka architekt Vitruvius (X, 7) a vynálezca Herón z Alexandrie (*pneu.* I, 28). Pozri aj CECH, B., (2013). *Technika v antice*. Praha : Grada Publishing. 256 s. ISBN 978-80-247-3786-7, s.106-109.

⁴⁰ Dig. XXXIII, 7, 12, 18.

⁴¹ Dig. I, 15, 3, 3.

⁴² Dig. XXXIII, 7, 12, 18.

⁴³ Dig. XXXIII, 7, 12, 18.

Ak sa oheň nedarilo dostať pod kontrolu, najbezpečnejším a najúčinnnejším postupom proti šíreniu ohňa bolo vytváranie mŕtvych zón, ktoré vznikali zbúraním okolitých stavieb. Tým sa malo dosiahnuť, aby oheň nepreskakoval z budovy na budovu, z ulice na ulicu. Nie vždy sa to však podarilo.

Záver

Je známe, že Augustus sa údajne chválil tým, že zdedil Rím z tehál a potomkom ho zanecháva z mramoru.⁴⁴ Ak by sme jeho slovám uverili, v kombinácii so zriadením hasičských jednotiek by to znamenalo výrazné zníženie rizika požiaru v Ríme. Rozsah ďalších požiarov, ktorým sa napriek tomu nepodarilo zamedziť a ktoré postihli Rím po Augustovej smrti, poukazujú na nie úplnú pravdivosť jeho slov.⁴⁵ Napriek tomu cisár Augustus založením hasičských kohort stanovil smer budúceho vývoja v oblasti protipožiarnej ochrany a zároveň položil základy moderného hasičstva.⁴⁶

Literatúra

ADKINS, L., ADKINS, R., (2012). *Antický Rím*. Praha : Nakladatelství Slovart. 487 s. ISBN 978-80-7391-579-7.

APPIANOS, (1989). *Krize římské republiky*. Přeložili Jan Burian a Bohumila Mouchová. Praha : Svoboda. 495 s.

BELLEN, H., (1998). *Grundzüge der römischen Geschichte*. Bd. 2. Darmstadt : WBG. 245 s. ISBN 978-3-5340-2726-2.

BURIAN, J., (1970). *Řím. Světla a stíny antického velkoměsta*. Praha : Svoboda. 285 s. ISBN 25-128-70.

CECH, B., (2013). *Technika v antice*. Praha : Grada Publishing. 256 s. ISBN 978-80-247-3786-7.

COLUMELLA, L. M., (2010). *Res rustica. Incerti auctoris Liber de arboribus*. R. H. Rodgers (ed.). Oxford: Oxford University Press. 640 s. ISBN 978-0-1992-7154-2.

Corpus iuris civilis, (1908). *Volumen primum: Institutiones, Digesta*. T. Mommsen – P. Krueger (eds). Berolini: Weidmann. 959 s.

Digesta seu Pandectae, (2015). Tomus I. Liber I-XV. *Fragmenta selecta. Digesta neboli Pandekty*. Svazek I. Kniha I-XV. Vybrané části. M. Skřejpek (ed.). Praha: Univerzita Karlova. 701 s. ISBN 978-80-246-3063-2.

DIO, C., (2007). *Römische Geschichte*. Übersetzt von Otto Veh. Düsseldorf : Artemis & Winkler. 2291 s. ISBN 978-3-538-03103-6.

ECK, W., (2004). *Augustus a jeho doba*. Praha : Vyšehrad. 120 s. ISBN 80-7021-688-3.

FERRUA, A., (1959). Nuove iscrizioni della via Ostiense. *Epigraphica* 21, s. 97-116.

FREIS, H., (2003). Feuerwehr. In CANCIK, H., SCHNEIDER, H., FRIEDRICH von PAULY, A. (eds.). *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*. Bd. 12/2, Stuttgart : J. B. Metzler, 2003. s. 963. ISBN 978-3-4760-1487-0.

GOLDSWORTHY, A., (2010). *Armáda starého Říma*. Praha: Slovart. 224 s. ISBN 978-80-7391-262-8.

IUVENALIS, D. I., (1972). *Satiry*. Přeložil Zdeněk K. Vysoký. Praha : Svoboda. 316 s. ISBN 25-010-72.

⁴⁴ Suet. *Aug.* 38.

⁴⁵ Tac. *ann.* IV, 64; VI, 45; XV, 38-41; Cass. Dio LVIII, 26, 5; LXII, 16.

⁴⁶ Protipožiarnu službu po vzore Ríma prevzali ďalšie tri rímske mestá – Kartágo, Lugdunum a neskôr aj Konštantínopol. V týchto mestách si mohla funkcia prefekta hasičov vyžadovať plnenie aj iných povinností ako v Ríme. Svedčia o tom náhrobné nápisy veliteľov z Narbonskej Gallie, na ktorých sa uvádza ich úrad vo forme *praefectus vigilum et armorum*. Pozri napr. CIL XII, 3002; 3210; 3223; 3247; 3259; 3303.

- KIENAST, D., (2009). *August. Prinzeps und Monarch*. Darmstadt: Primus. 612 s. ISBN 978-3-8967-8670-8.
- KRENKEL, W., (1975). *Vigiles*. In *Der Kleine Pauly: Lexikon der Antike*. Bd. 5. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1975. s. 1270. ISBN 3-423-05963-X.
- le LYDIEN, J., (2006). *Des magistratures de l'état romain*. M. Dubuisson – J. Schamp (eds.). Paris : Les Belles Lettres. 1774 s. ISBN 978-2-2510-0533-1.
- LIVIUS, T., (1974-2000). *Römische Geschichte*. H. J. Hillen – J. Feix (ed.). Darmstadt : WBG, 1974–2000.
- MOMMSEN, T., (1877). *Römisches Staatsrecht II*. 1. Leipzig : Verlag von S. Hirzel. 1180 s.
- OBSEQUENS, I., (1910). *Prodigiorum liber*. In: LIVIUS, Titus: *Periochae omnium librorum; fragmenta Oxyrhynchi reperta*. O. Rossbach (ed.). Leipzig : Teubner, s. 149-181.
- PANZRAM, Sabine: *Vigiles*. In CANCIK, H., SCHNEIDER, H., FRIEDRICH von PAULY, A. (eds.). *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*. Bd. 12/2, Stuttgart : J. B. Metzler, 2003. s. 206. ISBN 978-3-4760-1487-0.
- PETRONIUS, G., (1970). *Satirikon*. Přeložil Karel Hrdina. Praha: Odeon. 152 s. ISBN 01-056-70.
- PLATTNER, S. B., ASHBY, T., (1929). *A topographical Dictionary of Ancient Rome*. London : Oxford University Press. 609 s.
- PLINIUS, G. C. S., (1958). *Epistularum libri novem; Epistularum ad Traianum liber; Panegyricus*. M. Schuster (ed.). Leipzig : B. G. Teubner. 490 s.
- PLUTARCHOS, (2008). *Životopisy slávnych Grékov a Rimanov I. II*. Preložili Daniel Škoviera a Peter Kuklica. Bratislava : Kalligram. 2104 s. ISBN 978-8081-0109-10.
- Res Gestae Divi Augusti: Text, translation, and commentary*. (2009). A. E. Cooley (ed.). Cambridge : University Press. 336 s. ISBN 978-0-521-60128-3.
- REYNOLDS, P. K. B., (1926). *The Vigiles of Imperial Rome*. Oxford : Oxford University Press. 123 s.
- SABLAYROLLES, R., (1996). *Libertinus miles – Les cohortes de Vigiles*. Roma : Ecole française de Rome. 875 s. ISBN 2-7283-0365-7.
- SENECA, L. A. (1965). *Ad Lucilium Epistulae Morales*. L. D. Reynolds (ed.). 2 vols. Oxford : University Press. 554 s. ISBN 978-0-1981-4649-0.
- SENECA, L. A., (1907). *Opera quae supersunt*. Volumen II. L. Annaei Senecae Naturalium Quaestionum Libros VIII edidit Alfred Gercke. Leipzig : B. G. Teubner. 278 s.
- SONNABEND, H., (2013). *Katastrophen in der Antike*. Darmstadt/Mainz : Philipp von Zabern. 160 s. ISBN 978-3-8053-4601-6.
- SUETONIUS, G. T., (1993). *De vita Caesarum libri VIII*. M. Ihm (ed.). Stuttgart : Teubner. 359 s. ISBN 978-3-5190-1827-8.
- TACITUS, P. C., (1978). *Libri qui supersunt. Tom. II, fasc. 1: Historiarum libri*. H. Heubner (ed.). Stuttgart: K. G. Saur. 278 s. ISBN 978-3-5987-1836-6.
- TACITUS, P. C., (1994). *Libri qui supersunt. Tom. I: Ab excessu Divi Augusti*. H. Heubner (ed.). Stuttgart: K. G. Saur. 498 s. ISBN 978-3-5987-1833-5.
- ÜRÖGDI, G., (1968). *Tak žil starý Řím*. Praha : Orbis, 258 s.
- VALERIUS, M., (1998). *Facta et dicta memorabilia*. Vol. I – II. J. Briscoe (ed.). Stuttgart : B. G. Teubner. 434 s. a 454 s. ISBN 978-3-5190-1917-6.
- VELLEIUS, P., (1998). *Historiarum ad M. Vinicium consulem libri duo*. W. S. Watt (ed.). Stuttgart : B. G. Teubner. ISBN 3-598-71873-X.
- VITRUVIUS, M. P., (1912). *De architectura libri decem*. F. Krohn (ed.). Leipzig : B. G. Teubner. 291 s.

Příprava a vzdělávání žáků a pedagogů v oblasti bezpečnostních témat v Jihočeském kraji

Preparation and Education of Pupils and Teachers in the Field of Safety Topics in the South Bohemian Region

Mgr. Jitka Kosáčková

Ústav radiologie, toxikologie a ochrany obyvatelstva *Institute of Radiology, Toxicology and Civil Protection*
Zdravotně sociální fakulta *Faculty of Health and Social Sciences*
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích *University of South Bohemia in České Budějovice*
✉ *J. Boreckého, 370 11, České Budějovice, Česká republika*
E-mail: jitka.kosackova@gmail.com

Mgr. Renata Havránková, Ph.D.

Ústav radiologie, toxikologie a ochrany obyvatelstva *Institute of Radiology, Toxicology and Civil Protection*
Zdravotně sociální fakulta *Faculty of Health and Social Sciences*
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích *University of South Bohemia in České Budějovice*
✉ *J. Boreckého, 370 11, České Budějovice, Česká republika*
E-mail: havranko@zsf.jcu.cz

Anotace

Příspěvek se zaměřuje na přípravu žáků a pedagogů v oblasti bezpečnostních témat v Jihočeském kraji a posouzení zapojení vybraných subjektů do této oblasti vzdělávání. Při výzkumu bylo využito metody řízených rozhovorů s odpovědnými zástupci vybraných organizací zapojených do vzdělávání v oblasti bezpečnostních témat a dále s pedagogy vybraných základních škol v Jihočeském kraji. Výsledky prokázaly, že současný stav zapojení vybraných organizací do vzdělávání bezpečnostních témat je na velmi dobré úrovni při realizaci preventivně výchovné činnosti a vydávání edukačních materiálů. Jednotlivé organizace přistupují při vzdělávání v oblasti bezpečnostních témat individuálně a pro školy je problematické vytvořit si ucelený přehled a využít nabídky programů a materiálů. Pedagogové se v bezpečnostních tématech vzdělávají a dále předávají žákům, ale chybí zde koordinovanost a systémovost.

Klíčová slova

vzdělávání, ochrana obyvatelstva, preventivně výchovná činnost

Annotation

The work focuses on pupils and teachers' preparation in a field of safety topics in the South Bohemian Region and assessment of the involvement of selected entities into this area of education. There was used a method of guided interviews in the research made with responsible representatives of selected organizations involved in education in the field of security topics and also with teachers of chosen primary schools in the South Bohemian region. The results of the research proved that the current state of involvement of selected organizations into security education is at a very satisfactory level in a question of the implementation of preventive educational activities and the publication of educational materials. However, individual organizations approach security education individually and it is quite problematic for schools to create a comprehensive overview and use the offer of programs and materials effectively. Teachers and lecturers are educated in safety topics and they pass their knowledge on to their students, but there are missing coordination and methodology.

Key words

Education, Popular Protection, Preventive Educational Aktivity.

Úvod

Úkolem každého vyspělého státu je přijímat taková legislativní a organizační opatření, která směřují ke zmírnění následků mimořádných událostí. V České republice je základní povinností i funkcí státu ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot spolu se zajištěním svrchovanosti, územní celistvosti a ochrany demokratických základů. Občané mají právo na pomoc státu, ale mají také své povinnosti a zodpovědnost za svoji ochranu. Ke zmírnění následků mimořádných událostí mohou také přispět sami občané. Je však nutné, aby lidé znali možná nebezpečí, věděli, jak se chovat při vzniku neočekávaných situací, uměli si poradit a pomoci nejenom sobě, ale i ostatním. Proto jsou tato témata důležitou složkou vzdělávání na všech typech škol. Žáci a studenti potřebují získávat, zkvalitňovat a osvěžovat vědomosti a dovednosti o těchto tématech, protože získané vědomosti a dovednosti uplatní v běžném životě. Příkladem může být poskytnutí první pomoci nebo pomoc při likvidaci nežádoucích mimořádných událostech.

1 Vzdělávání v oblasti bezpečnostních témat

Jedním z hlavních dokumentů v oblasti vzdělávání je Národní program rozvoje vzdělávání v České republice tzv. Bílá kniha, která vznikla na základě usnesení vlády ČR roku 1999 a schválena byla v roce 2001. Vláda schválila hlavní cíle vzdělávací politiky. Přijaté cíle se staly východiskem „Koncepte vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice“ zveřejněné Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT). Tento dokument utváří východiska, plány a dispozice pro rozvoj vzdělávací soustavy. V dokumentu jsou uvedeny hlavní důležité směry, kterými by se vzdělávací politika ČR měla ubírat. Bílá kniha je otevřeným dokumentem, který by měl být v pravidelných intervalech kriticky zkoumán a v souladu se změnami společenské situace revidován a obnovován (MŠMT, 2001).

2 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném vzdělávání a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, přinesl změnu dokumentů a problematika ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí (OČMU) se stala součástí rámcových vzdělávacích programů (RVP) (Kopecký, et al., 2014). Klasické učební osnovy nahradily RVP, podle kterých se výuka realizuje ve školách od roku 2007 (Tilcerová, 2010). Rámcové vzdělávací programy stanovují povinný obsah, rozsah, podmínky vzdělávání a další povinné standardy, které se zohledňují a podrobněji rozpracovávají ve školních vzdělávacích programech, jejichž tvůrci jsou školy samy.

Opatřením ministra školství, mládeže a tělovýchovy č.j.: MŠMT-2647/2013-210 ze dne 29. ledna 2013, byly schváleny revidované rámcové vzdělávací programy pro základní školy, do kterých byla ve větším rozsahu zapracována i problematika dopravní výchovy a OČMU. Tato problematika je zavedena do téměř celého vzdělávacího programu. Konkrétně bylo rozšířeno a specifikováno učivo a doplněny dílčí cíle vzdělávání. Dle těchto nově upravených RVP začali učitelé učit od září 2013 (MŠMT, 2013). Školy si mohou samy vytvořit samostatný předmět týkající se výuky bezpečnosti a ochrany zdraví. To se však ve většině případů neděje a tato témata integrují do jiných vzdělávacích předmětů, neboť je v jejich pravomoci takto konat. To však s sebou přináší vyšší nároky na koordinaci a současně i přístup jednotlivých pedagogů (MV – GŘ HZS, 2016).

Dle Kopeckého (2014) byla OČMU začleněna do určitých oblastí a průřezových témat v RVP a byly určeny klíčové kompetence žáků. Takové kompetence lze definovat podle RVP pro základní vzdělávání (RVP ZV) z roku 2017 jako souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou velmi důležité z hlediska osobního rozvoje a uplatnění každého člena společnosti (RVP, 2017).

3 Systém vzdělávání pedagogů

Systém vzdělávání pedagogů probíhá ve dvou rovinách:

- v rámci přípravy vysokoškolského studia (budoucí učitelé);

- formou celoživotního vzdělávání v rámci tzv. dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.

Pro vzdělávání studentů pedagogických fakult vysokých škol vláda ČR schválila svým usnesením č. 734 ze dne 5. října 2011 začlenění témat OČMU, péče o zdraví a dopravní výchova do studijních programů pedagogických fakult (Usnesení vlády ČR, 2011). Studijní základy pro jednotlivé obory vzdělávání jsou dány třemi stupni (MŠMT, 2013):

- Studijní základ I. je určen všem studentům napříč obory k získání základních znalostí a dovedností, jak předcházet mimořádným událostem a jak ochránit sebe a svěřené žáky v případě jejich vzniku.
- Studijní základ II. je určen studentům oboru Výchova ke zdraví, kteří by se měli navíc naučit tuto problematiku vyučovat.
- Studijní základ III. je pro studenty jedno a dvouoborových studijních programů zaměřených na ochranu obyvatelstva.

Materiál zpracovalo Ministerstvo vnitra – generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR (MV – GR HZS ČR), jako orgán pověřený v rámci Ministerstva vnitra ČR, ve spolupráci s MŠMT, Ministerstvem zdravotnictví ČR a Ministerstvem dopravy ČR v souladu s původním Harmonogramem realizace opatření ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020. Na tvorbě tohoto materiálu se současně významně podílely oslovené vysoké školy. V průběhu přípravy materiálu Studijní základy bylo vyvoláno jednání se zástupci Ministerstva obrany ČR a Ministerstvem vnitra ČR. Výstupem bylo rozšíření o problematiku „Informace o možných hrozbách v demokratické společnosti“ (MV – GR HZS ČR, 2011).

Je třeba zmínit, že tento systém vzdělávání je obsažen v Koncepci vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva a krizového řízení, která byla schválena usnesením vlády ČR dne 10. července 2017 (MV – GR HZS ČR, 2017). Učitelé, kteří si potřebují doplnit kvalifikaci v této problematice, mohou absolvovat kurzy nabízené Národním institutem pro další vzdělávání (NIDV). Lektorsky jsou tyto zabezpečeny příslušníky Hasičského záchranného sboru ČR (HZS ČR), nebo si projít kurzy pořádané přímo HZS ČR, na které mají akreditaci MŠMT (MV – GR HZS ČR, 2019).

Obsahové zaměření vzdělávání expertů v oblasti bezpečnosti je stanoveno koncepcí vzdělávání ve formě jednotlivých modulů vzdělávání. Zaměření lektorů obsahuje základní informace z oblasti bezpečnosti, zásad předcházení a zvládnutí mimořádných událostí, znalost systému vzdělávání v této oblasti, seznámení s dostupnými pomůckami a materiály, popř. příklady z praxe (Blažková, et al., 2015). Řada vysokých škol se již touto problematikou zabývá. Mezi tyto školy se řadí i Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Touto cestou se uskutečňuje získávání kvalifikace a v určitých případech také její prohlubování.

4 Vzdělávání na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích – Pedagogické fakultě

Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích (PF JU) nabízí všechny typy studijních programů, tedy programy bakalářské, navazující magisterské programy a programy doktorské. Kromě toho fakulta nabízí mnoho kratších kurzů v programu celoživotního vzdělávání. Fakulta má 15 kateder zajišťujících studium a studuje zde přibližně 2 200 studentů (PF JU, 2019).

Od roku 2017/2018 zavedla pedagogická fakulta dva nové předměty: Ochrana obyvatelstva a prevence rizik, Ochrana člověka za běžných rizik a mimořádných událostí, které jsou začleněny v rámci stávající akreditace jako povinný a povinně volitelný předmět. Výuka je realizována pod katedrou společenských věd PF JU. Skladba předmětů reflektuje začlenění bezpečnostních témat do RVP a obsahovou strukturu problematiky „Ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí“. Jedná se o témata: riziko, hrozba a bezpečnost, požární ochrana, ochrana obyvatelstva, péče o zdraví, reakce na ozbrojeného útočníka, prevence kriminality, dopravní výchova a příprava obyvatelstva k obraně státu. Vzdělávání v bezpečnostních oblastech je koncipováno jako specializační a není řešeno jako samostatná aprobeace (předmět) vzhledem k tomu, že v současné době ani na základní či střední škole neexistuje samostatný předmět. Lektorsky je výuka zabezpečena odborníky z organizací z Hasičského záchranného sboru Jihočeského kraje, Krajského ředitelství policie Jihočeského kraje, Zdravotnické záchranné služby

Jihočeského kraje, Krajského úřadu Jihočeského kraje – Oddělení prevence a humanitních činností – Odbor sociálních věcí, BESIP a Krajského vojenského velitelství České Budějovice (Kavan, 2018).

5 Cíl a metody

Cílem výzkumu bylo posouzení současného stavu přípravy pedagogů v oblasti bezpečnostních témat v Jihočeském kraji a zapojení vybraných subjektů do tohoto vzdělávání.

Při výzkumu bylo využito metody řízených rozhovorů s odpovědnými zástupci organizací zapojených do vzdělávání bezpečnostních témat v Jihočeském kraji a s pedagogy vybraných základních škol Jihočeského kraje. Bylo osloveno Krajské vojenské velitelství České Budějovice (KVV ČB), BESIP, Krajské ředitelství policie Jihočeského kraje (KŘP JčK), Zdravotnická záchranná služba Jihočeského kraje (ZZS JčK), Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje (HZS JčK), Oblastní spolek Českého červeného kříže České Budějovice (OS ČČK ČB), Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska (SH ČMS). Školy byly vybrány náhodně, tak že byla oslovena vždy jedna základní škola v rámci každého okresu Jihočeského kraje a dále tři školy, které se nachází v zóně havarijního plánování v okolí jaderné elektrárny Temelín. Celkem se tedy výzkumného šetření zúčastnilo 10 škol.

6 Výsledky

Výsledky práce prokázaly, že se téměř všechny oslovené organizace zapojují do vzdělávání v oblasti bezpečnostních témat u žáků na základních školách (ZŠ), převážně formou besed a v rámci projektových dnů. Každá škola má možnost tuto formu doplňkové výuky využít a je pouze na ní, jaké možnosti zvolí. HZS JčK se zapojuje do vzdělávání v největší míře. Pořádá projektové dny na školách, ve spolupráci s Nadací ČEZ se podílí na projektu s názvem „Den bezpečnosti s hasiči“, který je zaměřen na žáky, studenty a jejich pedagogy v mateřských, základních a středních školách v zóně havarijního plánování kolem Jaderné elektrárny Temelín. Zábavnou formou se děti prakticky naučí požádat o pomoc a ochránit sebe a své blízké před možným nebezpečím (HZS JčK, 2015). Školy mohou chodit na stanice HZS na exkurze, které probíhají se vzdělávacím programem, mohou si prohlédnout prostory stanic, seznámit se s technickým vybavením hasičů sloužícím pro plnění náročných úkolů při požáru, technických zásazích, dopravních nehodách, ale i v rámci jiných činností integrovaného záchranného systému (IZS) a na úseku ochrany obyvatelstva při mimořádných událostech (HZS JčK, 2019).

Príslušníci oddělení ochrany obyvatelstva a krizového řízení HZS JčK zrealizovali v roce 2011 ojedinělý projekt s názvem „Pár minut s hasičem“. Vybudována byla multimediální učebna v prostorách stanice České Budějovice, která byla vybavena moderní technologií. Ta umožňuje přímou vizualizaci probíraného tématu a prostřednictvím dotyků přes „Smart Board“ interaktivně pracovat s dětmi. Pro vzdělávání obyvatel, zejména dětí, jsou využívány interaktivní výukové materiály poskytnuté Asociací Záchranný kruh (Mráčková, et al., 2018). Další oslovená organizace BESIP pořádá vzdělávání žáků ZŠ v oblasti dopravní výchovy na obou stupních. Dle „Tematického plánu dopravní výchovy“ využívá k výuce svá dětská dopravní hřiště, na kterých pro 2. stupeň ZŠ pořádá každoročně soutěže. KŘP JčK se pravidelně zapojuje do vzdělávání žáků prostřednictvím besed na ZŠ. Témata besed na 1. stupni ZŠ se týkají zejména prevence v dopravě, šikany, kyberšikany. Na 2. stupni ZŠ směřují besedy k tématům trestní odpovědnosti mladistvých, domácímu násilí, nebezpečí užívání drog a alkoholu, k prevenci v dopravě a problematice šikany a kyberšikany. ZZS JčK uvádí, že nemá odbor prevence, a proto se nezabývá vzděláváním žáků. Vzdělávání v poskytování první pomoci organizuje OS ČČK ČB v projektu pod názvem „Výuka první pomoci dětí a mládeže“. Systémem projektu jsou na sebe jednotlivě navazující části. Výhodou je, že absolventi této výuky bývají i v dospělosti aktivní v poskytování laické první pomoci. Naopak nevýhodou projektu je, že nezahrnuje všechny děti, ale jen ty, které mají o tyto znalosti zájem (ČČK, 2019). Také SH ČMS pořádá na školách besedy a prezentují svou činnost na různých akcích. KVV ČB se zapojuje jen příležitostně.

Respondenti ze škol uvedli, že si nejvíce zvou na besedy k otázkám bezpečnostních témat příslušníky KŘP JčK, to uvedlo pět oslovených škol. Všechny ZŠ, které se nachází v zóně havarijního plánování v okolí Jaderné elektrárny Temelín, pořádaly s HZS JčK projektový den „Den bezpečnosti s hasiči“. Jeden respondent ze ZŠ dále uvedl OS ČČK ČB, Do světa a Portus Prachatice a další si zve na besedy

odborníky na drogovou závislost. Pouze jedna škola si nezve zástupce z organizací na besedy či ukázky k otázkám bezpečnostních témat.

Z metod a forem výuky v oblasti bezpečnosti převažují praktická cvičení, nácviky, projektové dny, besedy a výklad učitele. Z provedených akcí a praktických cvičení organizoval nejvyšší podíl škol nácvik první pomoci, cvičnou evakuaci, dopravní soutěže a cvičení pro případ požáru či povodně. Také besedy a exkurze zaměřené na problematiku bezpečnosti jsou důležitou součástí výuky. Tato forma výuky ukazuje žákům něco nového a současně pro ně zajímavého. Žáci si v rámci této výuky procvičí své znalosti v dané problematice nejen teoreticky, ale také prakticky. Během rozhovorů pedagogové sdělovali své názory na výuku problematiky a většina se shodla na tom, že praktická část výuky je stěžejní. Školami je mnohdy tato spolupráce zaměňována za výuku. Je potřebné zdůraznit, že nelze touto spoluprací nahrazovat roli učitele, který by měl tematiku probírat se žáky systematicky a postupně utvrzovat získané vědomosti. Akce pořádané těmito organizacemi by měly jen vhodně doplnit či zpestřit výuku.

Konkrétní počty proškolených pracovníků jednotlivými organizacemi jsou uvedeny v Tabulce 1. Nejvíce proškolených pracovníků je v rámci projektu „Ozbrojený útočník ve škole“, který pořádá KŘP JčK společně s Krajským úřadem Jihočeského kraje. Cílem projektu je realizace preventivních opatření, která vedou ke snížení hrozby útoku ozbrojeného útočníka ve školním prostředí a zvýšení schopnosti zaměstnanců školy na tuto situaci adekvátně reagovat. ZZS JčK spolupracuje s „Občanským sdružením ve škole i mimo ni“ a je partnerem projektu „První pomoc prožitkem – PAMATUJ – POSKYTNI – PŘEDÁVEJ“, který je zaměřen na další vzdělávání pracovníků škol v oblasti první pomoci.

Tabulka 1: Počet vyškolených pedagogů OS ČČK v rámci Jihočeského kraje

Rok	2016	2017	2018	Počet proškolených pedagogů za 3 roky
Organizace				
KVV ČB	8	41	11	60 pedagogů
BESIP	neuvedeno	neuvedeno	neuvedeno	cca 100 pedagogů
KŘP JčK	neuvedeno	neuvedeno	neuvedeno	150 studentů PF JU, 3 100 zaměstnanců a pedagogů škol
ZZS JčK	763	793	897	2 453 zaměstnanců a pedagogů škol
HZS JčK	27	35	kurz se nepořádal	62 pedagogů
OS ČČK ČB	260	282	286	828 pedagogů
SH ČMS	cca 30	cca 30	cca 30	cca 90 pedagogů

Zdroj: Vlastní výzkum

Zástupci dvou ZŠ uvedli, že se v oblasti bezpečnosti vzdělávají v kurzech u HZS JčK a OS ČČK. Tři respondenti ZŠ uvádějí vzdělávání u OS ČČK ČB; jeden pedagog ze ZŠ se účastnil projektu „Ozbrojený útočník“; další jeden respondent ze ZŠ se účastnil konference k prevenci bezpečnosti, jeden účastník šetření ze ZŠ se vzdělával v kurzu Mimoni a jeden respondent ze ZŠ se vzdělával u KŘP JčK a OS ČČK Český Krumlov. Dva zástupci ZŠ uvedli vzdělávání v projektu POKOS (Příprava občanů k obraně státu) u KVV ČB. Tematická zpráva České školní inspekce (ČŠI) uvádí, že v posledních dvou letech se učitelé účastnili nejvíce kurzů a školení v oblasti ochrany zdraví (69 % škol), ve dvou pětinach škol se učitelé zapojili do vzdělávání v dopravní výchově a OČMU, naopak kurz POKOS navštívili učitelé jen v 26 % škol (ČŠI, 2016). Je evidentní, že zájem pedagogů o zmiňované kurzy není velký a je otázkou, jak vzbudit jejich zájem o výuku bezpečnostních témat. Je nutno zmínit, že pedagogové uvedli, že většinu z nich škola za absolvování dalšího vzdělávání neohodnotí. Může to být i jeden z důvodů, proč si dále neprohlubují znalosti a této oblasti se nevěnují. Jak vyplývá z rozhovoru s respondenty ze dvou ZŠ, kteří uvedli, že je vedení školy za absolvování dalšího vzdělávání v oblasti bezpečnostních témat ohodnotí, účastníky z pěti ZŠ neohodnotí a tři účastníci ze ZŠ uvedli, že neví. Z rozhovorů dále vyplývá, že oslovení zástupci škol evidentně nemají přehled o nabídce akreditovaných kurzů. Pouze čtyři respondenti vědí o kurzech zařazených v akreditačním systému MŠMT a uvedli kurzy pořádané HZS JčK, OS ČČK ČB, PF JU a NIDV. Pouze jeden zástupce ze ZŠ, která je v zóně havarijního plánování

v okolí Jaderné elektrárny Temelín, věděl o kurzech u HZS JčK a OS ČČK ČB. Ostatních šest účastníků šetření neví o žádném akreditovaném kurzu s touto problematikou.

Největším počtem osob, zajišťujících vzdělávání v oblasti bezpečnostních témat, disponuje OS ČČK ČB dále SH ČMS a HZS JčK. Zástupce BESIP uvedl, že v rámci kraje mají pouze jednu osobu, která se podílí na vzdělávání. Dále z rozhovoru vyplývá, že KVV ČB a BESIP jsou podhodnoceny personálně a materiálně a nemají dostatek finančních prostředků na vzdělávání bezpečnostních témat, což uvádějí i ostatní organizace. Pouze KŘP JčK uvedlo, že má dostatek finančních prostředků.

Volnočasovým aktivitám u dětí se nejvíce věnuje OS ČČK ČB, který pořádá kroužek mladých zdravotníků ČČK, kde žáci ZŠ či víceletých gymnázií mají možnost získat znalosti a dovednosti pro poskytování první pomoci. O letních prázdninách pořádá příměstský tábor s tematikou první pomoci. Každým rokem organizuje šestidenní pobytový kurz Oblastní studijní středisko ČČK, určený pro žáky druhého stupně ZŠ. Zde se děti zábavnou formou seznamují s první pomocí. KVV ČB pořádá každoročně Den s Armádou na Výstavišti České Budějovice. Další oslovenou organizací je HZS JčK. Úkoly jeho Facebookové soutěže pro ZŠ mohou žáci plnit kdykoli i po škole, v družině nebo v zájmovém kroužku. Zástupci KŘP JčK a BESIP navštěvují letní dětské tábory, kde s dětmi hovoří na témata bezpečného chování během volného času a prevence v dopravě. SH ČMS organizuje kroužky pro děti a dále dětské a sportovní dny v obcích. ZZS JčK se do volnočasových aktivit nezapojuje. Při vzdělávání v oblasti bezpečnostních témat organizace mezi sebou spolupracují, a to zejména složky IZS.

Pro praktickou výuku bezpečnostních témat pořádají organizace pro žáky ZŠ soutěže, kromě ZZS JčK, a všechny oslovené školy se účastní těchto soutěží. Dopravní soutěže se zúčastní pět oslovených škol. Soutěže u HZS JčK Mladý záchranář absolvují tři školy a soutěže Mladých zdravotníků u OS ČČK ČB se účastní čtyři ZŠ. Soutěže POKOS se účastní pouze jedna ZŠ a další jeden respondent ze ZŠ uvedl, že se žáci zapojují do výtvarných soutěží zaměřených na bezpečnostní témata. Mezi hlavní soutěže každoročně patří Dopravní soutěž mladých cyklistů, kterou pořádá BESIP. Školy absolvují u HZS JčK soutěž Mladý záchranář – dokaž, že umíš, Otavský plamínek a dále Facebookovou soutěž pro žáky ZŠ, která je tematicky zaměřena na Ochranu člověka za běžných rizik a mimořádných událostí. Jak vyplývá z rozhovoru s KŘP JčK spolupracují s HZS JčK při soutěži Mladý záchranář již třetím rokem a také pořádají soutěže pro děti při všech dnech IZS či Dnech policie. Soutěže jsou všeobecně zaměřené na problematiku páchání trestné činnosti mládeže, jsou preventivně zaměřené na bezpečnosti oblast dopravy, kyberšikany, šikany a dalších témat. Čtyři oslovené školy se účastní soutěže Mladých zdravotníků ČČK u OS ČČK ČB, která se zaměřuje na poskytování první pomoci a ochranu obyvatelstva. Pouze jedna škola uvedla, že se účastní Branné soutěže ředitele KVV ČB. Další oslovená organizace SH ČMS pořádá soutěže Požární ochrana očima dětí a mládeže, Hra Plamen a Hasičské jiskření, které jsou zaměřené na preventivní a výchovnou činnost.

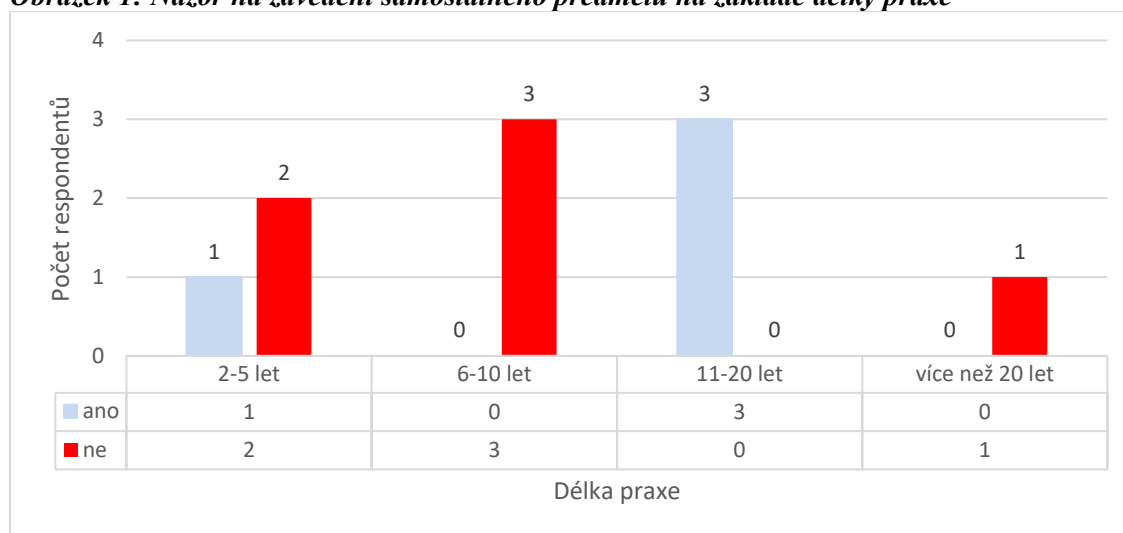
Pro vzdělávání v oblasti bezpečnostních témat mohou pedagogové využít nejrůznější dostupné materiály, učebnice a praktické pomůcky, ze kterých mohou čerpat nové informace. Všechny organizace mají k dispozici materiály na vzdělávání pedagogů na bezpečnostní témata. Nejvíce vydaných materiálů bezpečnostních témat má HZS JčK. Z rozhovorů s účastníky škol vyplynulo, že jeden účastník šetření ze ZŠ získává materiály z vydaných učebnic. Policie ČR a městská policie k nim pravidelně dochází na besedy. Jeden respondent ze ZŠ nejvíce spolupracuje s OS ČČK ČB a další materiály si dohledává sám. Další pedagog ze ZŠ se účastní kurzů v NIDV a Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. Jeden účastník šetření ze ZŠ získává materiály a informace od známých, kteří v organizacích pracují. Ostatních pět zástupců ZŠ vyhledává informace na internetu a čerpá informace z knih.

Všechny oslovené organizace mají jejich veškeré materiály dostupné na internetu, což je v současné době velmi důležité. Z rozhovorů respondentů škol totiž vyplývá, že tyto materiály významně využívají. Materiály na podporu výuky na internetu má KVV ČB, kde lze najít odkazy na prezentace pro školy a odkaz na armádní stránky POKOS. BESIP má většinu materiálů umístěných na stránkách ministerstva dopravy v sekci BESIP. KŘP JčK má na internetu sekce prevence a Jihočeský kraj – sekce Ozbrojený útočník. ZZS JčK na stránkách uvádějí postupy první pomoci pro veřejnost a mají vytvořenou mobilní

aplikaci Záchranka, ve které jsou i návody první pomoci. HZS JčK má materiály dostupné na webových stránkách MV – GŘ HZS ČR, nebo OČMU a využívá další webové portály např. Záchraný kruh. OS ČČK ČB má odkazy na stránce Český červený kříž, mobilní aplikaci První pomoc v mobilu a moderní vzdělávací interaktivní portál Mladý zdravotník. SH ČMS má materiály na internetových stránkách v sekci mládež.

Samostatný předmět zaměřený na problematiku bezpečnosti by jednoznačně uvítaly všechny oslovené organizace a shodují se v názoru na začlenění nového předmětu s tématy bezpečnosti do vzdělávacího procesu. Zástupci organizací kladou velký důraz na proškolení pedagogů, formou proškolení profesionály a další předávání informací žákům. Naopak u pedagogů převyšuje názor na nezavádění samostatného předmětu s bezpečnostní problematikou. Z výsledků vyplývá (viz Obrázek 1), že převyšuje názor na nezavádění samostatného předmětu a délka praxe nemá vliv na názory respondentů. Zavedení samostatného předmětu, jehož obsahem by byla problematika bezpečnostních témat na školách, by uvítali čtyři respondenti s různou délkou praxe, dalších šest účastníků šetření ze ZŠ s různou délkou praxe nechtějí zavedení samostatného předmětu. Dle jejich názoru je výuka problematiky bezpečnosti velice důležitá, ale samy školy se tématy bezpečnosti nesnaží rozšířit. Dále zastávají názor, že není dostatečný časový prostor pro vznik nového předmětu.

Obrázek 1: Názor na zavedení samostatného předmětu na základě délky praxe

Zdroj: Vlastní výzkum.

Ve zprávě ČŠI (2016) se uvádí, že 91 % škol navštívených při prezenční inspekční činnosti učitelé preferují začlenění problematiky bezpečnosti do více předmětů, naopak jeden společný předmět by za nejvhodnější považovali učitelé v malé míře. Dle dlouhodobě neměnných názorů pedagogů usuzujeme, že zavedení samostatného předmětu na vzdělávání bezpečnostních témat by nebylo lehké. Pokud možnost zavedení samostatného předmětu zůstane pouze v kompetenci škol samotných, dovoluujeme si konstatovat, že je téměř nemožné docílit výrazných změn ve vzdělávání žáků v oblasti bezpečnostních témat.

V říjnu 2011 schválila vláda ČR, materiál k začlenění tématik „Ochrana člověka za mimořádných událostí, péče o zdraví a dopravní výchova“ do studijních programů pedagogických fakult (Usnesení Vlády ČR, 2011). Vzdělávání by mělo připravit absolventy tak, aby byli schopni adekvátně reagovat při vzniku mimořádné události a ochránili tím sebe a jim svěřené děti. Jak již bylo zmíněno od roku 2017/2018 zavedla PF JU dva nové předměty Ochrana obyvatelstva a prevence rizik, Ochrana člověka za běžných rizik a mimořádných událostí, které jsou začleněny v rámci stávající akreditace jako povinný a povinně volitelný předmět. V již zmíněné zprávě ČŠI se uvádí, že ředitelé většiny škol považují za přínosné, aby byli budoucí učitelé připravováni na fakultách pro kvalifikaci v oblastech bezpečnostních témat, za přínosné to nepovažuje jen přibližně desetina ředitelů.

Závěr

Jednotlivé organizace postupují při vzdělávání bezpečnostních problematik většinou individuálně a pro školy je problematické vytvořit si ucelený přehled a využít nabídky programů a materiálů. Pedagogové se v oblastech bezpečnostních témat vzdělávají a dále předávají žákům, ale chybí zde koordinovanost a systémovost. Z provedeného průzkumu také vyplývá potřeba zavedení samostatného předmětu, který by byl tematicky zaměřen na oblasti bezpečnostních témat. Zkvalitnění vzdělávání v oblasti bezpečnostních témat je nutné podpořit vytvořením jednoho uceleného odborného kurzu pro pedagogy. Jeho obsahem by byly jednotlivé okruhy bezpečnostních témat s praktickými nácviky různých úkonů, metodické postupy při výuce, s možností využít všechny dostupné pomůcky k výuce samostatného předmětu. Je také třeba zlepšit financování a personální zajištění akcí pořádaných různými subjekty. Další možností, jak bezpečnostní problematiku více přiblížit pedagogům, ale i žákům je zavedení jednoho webového portálu pro všechny subjekty. Na portálu by se sdružovaly veškeré materiály k dané tematice, které by bylo možné zdarma stahovat.

Literatura

- BLAŽKOVÁ, K. et al., 2015. *Ochrana obyvatelstva a krizové řízení*. Praha: MV – GŘ Hasičského záchranného sboru ČR. ISBN 978-80-86466-62-0.
- Český červený kříž: © 2019, Výuka PP dětí a mládeže, *První pomoc* [online]. 2019. [cit. 2019-04-23]. Dostupné z: <https://www.cervenkykruz.eu/cz/ucitelkyzs.aspx>.
- Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje: © 2015. *Projekt „Den bezpečnosti s hasiči“* [online]. červen 2015 [cit. 2019-04-23]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/projekt-den-bezpecnosti-s-hasici.aspx>.
- Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje: © 2019, Preventivně výchovná činnost, *Vzdělávací kurzy pro učitele mateřských, základních a středních škol* [online]. 2019 [cit. 2019-04-23]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/hzs-jihoceskeho-kraje-menu-ochrana-obyvatelstva-preventivne-vychovna-cinnost-preventivne-vychovna-cinnost.aspx?q=Y2hudW09Ng%3d%3d>.
- KAVAN, Š., 2018, *Vzdělávání pedagogů na Pedagogické fakultě JČU – oblast bezpečnostních témat*, Konference Bezpečná škola 2018, Praha.
- KOPECKÝ, M., TILCEROVÁ, E., ŠIMAN, J., 2014. *Ochrana člověka za mimořádných událostí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Studijní opora. ISBN 978-80-244-4094-1.
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha*. Praha: 2001. Ústav pro informace ve vzdělávání – nakladatelství Tauris. 98 s. ISBN 80-211-0372-8.
- MRÁČKOVÁ, K. et al., 2018. Časopis 112: Multimediální učebny HZS Jihočeského kraje. *Časopis 112* [online]. Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2018, XVII (5/2018) [cit. 2019-04-30]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/casopis-112-rocnik-xvii-cislo-5-2018>.
- MV – GŘ HZS ČR, © 2017. *Hasičský záchranný sbor ČR* [online]. Praha, Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2017 [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/webove-stranky-hasickeho-zachranneho-sboru-cr.aspx#generalni>.
- MV – GŘ HZS ČR, © 2019. *Ochrana obyvatelstva v České republice* [online]. Praha: Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2016 [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/ochrana-obyvatelstva-v-ceske-republice.aspx>.
- MV – GŘ HZS ČR, © 2019. *Ochrana obyvatelstva v České republice* [online]. Praha: Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2016 [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/ochrana-obyvatelstva-v-ceske-republice.aspx>.
- MV – GŘ HZS ČR, © 2019. *Výchova a vzdělávání obyvatelstva: Kurzy pro učitele* [online]. 2019 [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/kurzy-pro-ucitele.aspx>.

MV – GŘ HZS ČR, © 2019. *Výchova a vzdělávání obyvatelstva: Pomůcky k výuce témat ochrany člověka za mimořádných událostí na základních a středních školách* [online]. 2019 [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/pomucky.aspx>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, © 2017 [online], In: Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/ucebni-dokumenty>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, © 2017 [online], In: Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/ucebni-dokumenty>.

Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020, © 2014. *Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy* [online]. 2014 [cit. 2019-02-08]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/strategie-vzdelavaci-politiky-2020>.

Tematická zpráva: Vzdělávání v bezpečnostních tématech [online], © 2016. Praha: ČŠI [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/cz/Aktuality/Tematicka-zprava-Vzdelavani-v-bezpecnostnich-temat>.

TILCEROVÁ, E., 2010. *Ochrana člověka za mimořádných událostí – nové trendy ve výuce* [online]. In: Praha: MV-generální ředitelství HZS ČR, © 2010 [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/37999/Tilcerov%C3%A1E_Ochrana%C4%8Clov%C4%9Bka_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Začlenění tématik „Ochrana člověka za mimořádných událostí, péče o zdraví a dopravní výchova“ do studijních programů pedagogických fakult, Usnesení vlády ČR ze dne 5. října 2011, © 2011. [online]. Praha: MŠMT, 2013 [cit. 2019-03-14]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/material-zacleneni-tematik-ochrana-cloveka-za-mimoradnych-udalosti-pece-o-zdravi-a-dopravni-vychova-do-studijnich-programu-pedagogickych-fakult.aspx>.

mjr. PhDr. Elena Nikolajová Kupferschmidtová, Ph.D.

*Akadémia Policajného zboru v Bratislave Academy of the Police Force in Bratislava
Katedra správneho práva Department of Languages
✉ Sklabinská 1, 835 17 Bratislava, Slovak Republic
E-mail: elena.nikolajova@akademiapz.sk*

Anotácia

Cieľom predkladaného príspevku je poskytnúť bližší pohľad na súčasnú situáciu v oblasti poskytovania jazykovej pomoci štátnym príslušníkom tretích krajín zaistených v detenčných zariadeniach v členských štátoch EÚ a zároveň poukázať na ťažkosti pri zabezpečovaní služieb profesionálnych tlmočníkov a prekladateľov, najmä do menej používaných jazykov, ktoré sú vo väčšine prípadov materinskými jazykmi zaistených cudzincov. Členské štáty sa musia vysporiadať s neľahkou úlohou, keďže majú povinnosť zabezpečiť plnenie procesných záruk, ktoré sú integrálnou súčasťou Európskeho dohovoru o ľudských právach a jazyková pomoc je rozhodne jednou z nich. Dodržiavanie a ochrana základných ľudských práv je nevyhnutnou súčasťou primárneho práva EÚ a prispieva k elementárnemu pocitu bezpečnosti štátnych príslušníkov všetkých členských štátov EÚ, aj tých, ktorí na územie členských štátov prichádzajú nelegálne. Predkladaný príspevok je výstupom z projektu Akadémie Policajného zboru v Bratislave pod názvom Interkultúrna komunikácia so štátnymi príslušníkmi tretích krajín v útvaroch policajného zaistenia pre cudzincov (VYSK 241).

Kľúčové slová

Migrácia, základné ľudské práva, interkultúrna komunikácia, procesná záruka, polícia, detenčné zariadenia, nelegálni migranti, jazyková pomoc, tlmočenie, preklad, sekundárna legislatíva EÚ.

Annotation

The aim of the present paper is to map the current situation regarding the provision of the language assistance to the third-country nationals detained in the detention facilities across the EU Member States while pointing out the difficulties in ensuring the professional interpreters' and translators' services, in particular into the less widely used languages that are in most cases mother tongues of the detained foreigners. Thus, Member States face a formidable task as the obligation to ensure the procedural safeguards listed in the European Convention on Human Rights are guaranteed, and the fundamental rights are protected, and the language assistance is definitely one of them. Respect and protection of fundamental human rights contributes to the elementary sense of safety in all Member States nationals living in the territory of the EU, even in the third-country nationals arriving into the EU. The present paper is the output of the project of the Academy of the Police Force in Bratislava: Intercultural Communication with the Third-Country Nationals in Detention Facilities (No. 241).

Key words

Migration, fundamental human rights, intercultural communication, procedural safeguards, police, detention facilities, illegal immigrants, language assistance, interpreting, translation, EU secondary legislation.

Úvod

Migrácia je v súčasnosti jedným z najaktuálnejších problémov. Podľa Medzinárodnej organizácie pre migráciu (IOM) bol celkový počet nelegálnych prisťahovalcov a žiadateľov o azyl, ktorí pricestovali do Európy v roku 2019, 128 536 (IOM). Uvedené číslo označuje štátnych príslušníkov tretích krajín prichádzajúcich do Európy po mori alebo po zemi. Každý členský štát sa usiluje riešiť otázku migrácie alebo jej dôsledkov spôsobom, ktorý je primeraný vnútroštátnym právnym predpisom, kultúrnemu alebo politickému prostrediu krajiny.

S cieľom účinne riešiť počty nelegálnych prisťahovalcov a v snahe ustanoviť koherentný prístup v oblasti prisťahovalectva a azylu, ktorý vytvorí spoločný azylový systém, politiku legálneho prisťahovalectva a bude bojovať proti nelegálnemu prisťahovalectvu, EÚ prijala smernicu 2008/115/ES o účinnej politike vyhostovania a repatriácie založenej na spoločných normách pre osoby, ktoré sa majú vracat' humánnym spôsobom a pri plnom rešpektovaní ich základných práv a dôstojnosti (Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/115/ES). Následne, smernicou 2013/32/EÚ o spoločných pravidlách o postupoch poskytovania a odnímania medzinárodnej ochrany (prepracované znenie) bolo v súlade s ochranou ľudských práv prijaté nariadenie (EÚ) č. 439/2010, ktorým sa zriaďuje Európsky podporný úrad pre azyl (Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 439/2010). Predmetné dokumenty sú kľúčové pre oblasť migračnej politiky uplatniteľné vo všetkých členských štátoch a tvoria spoločný rámec pre všetky členské krajiny. Spoločný rámec bol následne transponovaný do vnútroštátnych právnych predpisov členských štátov s hlavným cieľom ďalej rozvíjať normy pre postupy udeľovania a odnímania medzinárodnej ochrany. Avšak vzhľadom na rozsah migračnej krízy a neprimeraný príliv migrantov do jednotlivých členských štátov sa uplatňovanie spoločného rámca v niektorých krajinách obmedzuje na minimálne normy.

Cieľom predkladaného príspevku je zmapovať súčasnú situáciu v oblasti poskytovania jazykovej pomoci štátnym príslušníkom tretích krajín zadržovaných v detenčných zariadeniach v členských štátoch EÚ a poukázať na ťažkosti pri zabezpečovaní služieb profesionálnych tlmočníkov a prekladateľov, najmä do menej používaných jazykov, ktoré sú vo väčšine prípadov materinskými jazykmi zaistených cudzincov. Členské štáty teda stoja pred neľahkou úlohou, keďže majú povinnosť zabezpečiť procesné záruky uvedené v Európskom dohovore o ľudských právach, pričom jazyková pomoc je súčasťou článku 5 – právo na slobodu a bezpečnosť. Ochranou a dodržiavaním ľudských práv na úrovni štátu je zaručená právna bezpečnosť občanov, ktorá prispieva k zvýšenej právnej istote.

1 Zaistenie nelegálnych migrantov

Zaistenie zostáva jedným z kľúčových nástrojov reakcie na migračné a azylové toky. Ako je uvedené v smernici 2008/115/ES, zaistenie je oprávnené iba na účely prípravy návratu alebo vykonania procesu vyhostenia a ak by uplatnenie menej donucovacích opatrení nebolo dostatočné a v súlade s odsekom 17 by sa malo so štátnymi príslušníkmi tretích krajín, ktorí sú zaistení v detenčnom zariadení členského štátu, zaobchádzať humánnym a dôstojným spôsobom pri rešpektovaní ich základných práv a v súlade s medzinárodným a vnútroštátnym právom. Zaistenie by sa malo spravidla vykonať v špecializovaných detenčných zariadeniach. Dôvody zaistenia sú výslovne definované v článku 8 ods. 3 prepracovaného znenia smernice o podmienkach prijímania. Je potrebné spomenúť, že aj v článku 8 predmetnej smernice sa vyžaduje, aby členské štáty EÚ ustanovili dôvody zaistenia vo svojich vnútroštátnych právnych predpisoch, ako aj možné alternatívy zaistenia.

V súlade s článkom 9 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (ICCPR) sa uznávajú práva na slobodu a bezpečnosť osoby. ICCPR zakazuje svojvoľné zatýkanie a zadržávanie, vyžaduje, aby akékoľvek pozbavenie osobnej slobody bolo v súlade so zákonom, a zaväzuje strany, aby umožnili osobám zbaveným slobody napadnúť ich zaistenie súdnou cestou. Tieto ustanovenia sa nevzťahujú iba na osoby zaistené v rámci trestného konania, ale aj na osoby zadržané kvôli duševným chorobám, drogovej závislosti alebo na účely vzdelávania alebo prisťahovalectva. Vo svojom všeobecnom komentári č. 8 Výbor pre ľudské práva uvádza, že tieto ustanovenia sa uplatňujú na všetky pozbavenia osobnej slobody zatknutím alebo zadržaním, a to aj v prípadoch kontroly prisťahovalectva (Všeobecná pripomienka Výboru pre ľudské práva č. 8). Dňa 9. decembra 1988 prijalo Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov (bez hlasovania) Orgán zásad na ochranu všetkých osôb pri akejkoľvek

forme zadržania alebo výkonu trestu odňatia slobody, v ktorom je výslovne uvedené (zásada 4), že akákoľvek forma zadržania alebo trest odňatia slobody a všetky opatrenia ovplyvňujúce ľudské práva osoby pri akejkoľvek forme zadržania alebo trestu odňatia slobody nariadi súdny alebo iný orgán alebo budú pod skutočnou kontrolou tohto orgánu (Súbor zásad ochrany všetkých osôb vo väzení alebo uväznení prijatých rezolúciou Valného zhromaždenia č. 43/173). Okrem toho v súlade so zásadou 11 nesmie byť osoba zadržovaná bez toho, aby dostala účinnú príležitosť na okamžité vypočutie súdnym alebo iným orgánom (Súbor zásad ochrany všetkých osôb vo väzení alebo uväznení prijatých rezolúciou Valného zhromaždenia č. 43/173). Zadržaná osoba má právo na obhajobu alebo na pomoc podľa právnych predpisov, ako je ustanovené v zákone, a okrem toho dostane okamžité a úplné oznámenie o akomkoľvek uznesení o väzbe. Právo na komunikáciu je teda ustanovené ako jedno zo základných ľudských práv. Právo na komunikáciu v jazyku, ktorému zadržaná osoba rozumie, je výslovne stanovené aj v Európskom dohovore o ľudských právach, a to v článku 5, ktorý upravuje právo na slobodu a bezpečnosť.

2 Jazyková pomoc ako procesná záruka

Ako sa uvádza v článku 5 ods. 2 Európskeho dohovoru o ľudských právach (EDĽP): „Každý, kto je zatknutý, je bezodkladne informovaný v jazyku, ktorému rozumie, o dôvodoch svojho zatknutia a o akýchkoľvek obvineniach proti nemu“ (čl. 5 Európskeho dohovoru o ľudských právach). Následne, podľa článku 14 EDĽP musí byť „užívanie práv a slobôd priznaných týmto dohovorom zabezpečené bez diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmysľovanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie“ (čl. 14 Európskeho dohovoru o ľudských právach). Z uvedeného vyplýva, že osobu, ktorá dostatočne nerozumie alebo nehovorí jazykom, ktorý používajú orgány zodpovedné za jej zatknutie, zadržanie alebo uväznenie je nevyhnutné bezodkladne informovať v jazyku, ktorému rozumie (...), a v prípade potreby zabezpečiť bezplatnú pomoc tlmočníka v súvislosti so zabezpečením procesných úkonov.

Zaistená osoba má ďalej právo na pomoc právneho poradcu, na informovanie o tomto práve a na vybavenie jeho výkonu. Všetky uvedené princípy boli úspešne transponované do sekundárnych právnych predpisov EÚ vo forme vyššie uvedených smerníc a tieto princípy tvoria neoddeliteľnú súčasť EDĽP. Dokumenty sekundárneho práva, ako aj dohovor sú relevantnými dokumentmi pre všetky členské štáty, takže stanovené zásady sú právne záväzné aj v rámci vnútroštátnych právnych predpisov jednotlivých členských štátov. Právny základ pre jazykovú pomoc pre štátnych príslušníkov tretích krajín je ďalej ustanovený v smernici o návrate, najmä v jej článku 13 ods. 3 a 4; v článkoch 20 a 21 prepracovaného znenia smernice 2013/32/EÚ o azylovom konaní (ktorým sa nahrádza článok 15 ods. 3 až 6 smernice 2005/85/ES o azylovom konaní). V súlade s vyššie uvedenými dokumentmi majú príslušní štátni príslušníci tretích krajín možnosť získať právne poradenstvo, zastúpenie a podľa potreby jazykovú pomoc. Na účely tohto článku je jazyková pomoc definovaná ako pomoc, ktorá sa vzťahuje tak na prekladateľské, ako aj na tlmočnicke služby poskytované niekomu, kto nehovorí jazykom krajiny, v ktorej je zaistený. Rozdiel medzi tlmočením a prekladom nie je zanedbateľný, aj keď v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva (ESĽP) sa tieto dva pojmy do veľkej miery vzájomne prepájajú, pretože článok 6 ods. 3 písm. e) EDĽP odkazuje iba na „tlmočenie“.

Jazyková pomoc zahŕňa nielen povinnosť zabezpečiť preklad rozhodnutia (na ktorú sa už vzťahuje článok 12 ods. 2), ale aj povinnosť poskytnúť pomoc tlmočníkov pre potreby cudzincov, aby štátny príslušník tretej krajiny mal možnosť podniknúť príslušné kroky vo svoj prospech. Právo na tlmočenie pri policajných výsluchoch, pojednávaníach a stretnutiach so zastupujúcim právnikom a právo na preklad základných dokumentov má každý cudzinec zaistený v členskom štáte EÚ. Otázka jazykovej pomoci pre zaisteného je vysvetlená v bode 22 smernice 2010/64 / EÚ takto: „*Tlmočenie a preklad podľa tejto smernice by sa mali poskytovať v rodnom jazyku podozrivých alebo obvinených osôb alebo v akomkoľvek inom jazyku, ktorým hovoria alebo im rozumejú, aby im umožnili plné uplatnenie ich práva na obhajobu a v záujme ochrany spravodlivosti konania.*“

Je však potrebné poznamenať, že v niektorých prípadoch môže byť pre príslušné orgány problematické zabezpečiť dostatok tlmočníkov/prekladateľov, najmä ak štátni príslušníci tretích krajín hovoria

domorodými jazykmi alebo ich materinský jazyk patrí k menej rozšíreným jazykom a dostupnosť tlmočníkov/prekladateľov je v takýchto prípadoch všeobecne obmedzená. Dostupnosť tlmočníkov je jedným z faktorov, ktoré ovplyvňujú dostupnosť účinného opravného prostriedku. Aj v prípade, že je orgán schopný zabezpečiť prítomnosť tlmočníka na účely úradnej komunikácie s príslušným orgánom, kvalita poskytovaných tlmočnických alebo prekladateľských služieb je v právomoci jednotlivých členských štátov v súlade s bodom 24 smernice 2010/64/EÚ, ktorý znie: „Členské štáty by mali zabezpečiť, aby bolo možné vykonávať kontrolu nad primeranosťou poskytovaného tlmočenia a prekladu, ak boli príslušné orgány v danom prípade upozornené.“

Zabezpečenie presného tlmočenia alebo prekladu zostáva prioritou v prospech zaisteného cudzinca, ale aj v prospech príslušných orgánov, ktoré určujú, ktorí jednotlivci môžu zostať v krajine a ktorí musia odísť. Okrem toho v prípade mimoriadne dôležitých stretnutí, ktoré môžu vyústiť do ďalších súdnych konaní na európskej alebo medzinárodnej úrovni, musia orgány členských štátov zabezpečiť, aby tlmočníci, ktorých poskytujú tlmočnické služby, boli spôsobilí a mali znalosti v oboch jazykoch, boli schopní identifikovať a použiť vhodný režim tlmočenia, porozumenia a dodržiavania pravidiel dôvernosti a nestrannosti, pochopenia ich úlohy tlmočníka bez odchylenia sa od úlohy poradcu, právneho poradcu alebo iných úloh atď. Kvalifikačné kritériá pre tlmočníkov/prekladateľov na účely úradnej komunikácie s príslušnými orgánmi sa v jednotlivých členských štátoch rôznia. Všetky požiadavky na jazykové služby sú stanovené s jediným cieľom: zabezpečiť zmysluplný prístup k príslušným informáciám štátnym príslušníkom tretích krajín, aby boli schopní pochopiť ich súčasnú situáciu s prihliadnutím na základné ľudské práva ako na prioritu. Proces poskytovania informácií štátnym príslušníkom tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na území jednotlivých členských štátov, však ovplyvňuje niekoľko prekážok. Zároveň však stojí za zmienku, že aj jazykové ustanovenia v sekundárnych právnych predpisoch EÚ sú často predmetom interpretácie, najmä pokiaľ ide o formu a rozsah jazykovej pomoci, požiadavky na kvalitu a odbornú spôsobilosť tlmočníka/prekladateľa.

3 Poskytovanie jazykovej pomoci

Jazyková mediácia zostáva dôležitou a veľmi citlivou záležitosťou, pretože na jednej strane je neoddeliteľnou súčasťou azylového konania a má priamy a nezanedbateľný vplyv na komunikáciu medzi vnútroštátnymi orgánmi jednotlivých členských štátov EÚ. Na druhej strane, s prihliadnutím na kvalitu a efektívnosť poskytovaných služieb, je dôležité, a to najmä v prípade krajín tzv. *prvej línie* alebo *cieľových* krajín, ktoré sa musia vysporiadať s vysokým počtom žiadateľov o azyl, aby žiadatelia o azyl porozumeli každej fáze procesu a aby úrady boli schopné náležite posúdiť a zohľadniť všetky podrobnosti o okolnostiach žiadateľa. Poskytovanie vysokých štandardov jazykovej pomoci v širokej škále jazykov stále zostáva výzvou pre mnoho členských štátov EÚ, najmä ak žiadateľ o azyl hovorí iba svojím materinským jazykom, ktorý je podľa všetkého domorodým jazykom alebo menej rozšíreným jazykom. Existuje tiež možnosť, že žiadatelia o azyl môžu hovoriť jazykom krajiny, v ktorej žiadajú o azyl, napr. v prípade Kolumbijčanov alebo Venezuelčanov registrovaných v Španielsku. V prípadoch, keď spoločný jazyk absentuje, osobitnou prioritou sa stáva tlmočenie procesných úkonov v jazyku, o ktorom je možné sa oprávnene domnievať, že mu žiadateľ o azyl rozumie. Jazyková bariéra nikdy nesmie mať vplyv na ľudské práva štátnych príslušníkov tretích krajín a na rozhodnutie vnútroštátnych orgánov o pobyte štátnych príslušníkov tretích krajín na ich územiach. Informácie o opravných prostriedkoch by taktiež mali byť k dispozícii v jazyku, ktorému štátny príslušník tretej krajiny rozumie alebo o ktorom sa dá odôvodnene predpokladať, že mu rozumie. Či sú informácie poskytované v písomnej alebo ústnej forme, záleží na prijímajúcom členskom štáte.

Vo väčšine prípadov sú informácie poskytované vo forme letákov alebo referenčných materiálov. Možnosť štandardizovaných šablón by racionalizovala prácu správy a prispela k transparentnosti a tiež by výrazne obmedzila náklady na tlmočnické služby. Mohlo by to tiež čiastočne vyriešiť pretrvávajúci problém súvisiaci s nedostatkom tlmočníkov z/do menej rozšírených jazykov. V tomto príspevku nie je predmetom analýzy nedostatok kvalifikovaných a kompetentných tlmočníkov, je však potrebné venovať tejto téme osobitnú pozornosť, pretože nastavenie kvalifikačných kritérií priamo ovplyvňuje výstupy tlmočnických služieb, ktoré sú poskytované pre potreby detenčných zariadení.

Zatiaľ čo sú v niektorých krajinách (zvyčajne v tzv. *tranzitných* krajinách) kvalifikačné kritériá vysoké, keďže si vyžadujú vysokoškolské vzdelanie a špecializované školenie, v iných krajinách, napr. vo Švédsku, absentujú pravidlá stanovujúce kvalifikačné predpoklady tlmočníka a zohľadňuje sa iba skutočnosť, či tlmočník „hovorí dvoma jazykmi“. Uvedený prípad predstavuje v skutočnosti hrozbu pre osobnú bezpečnosť prisťahovalca, ktorý je úplne závislý od tlmočenia, najmä v prípade azylového pohovoru. Zabezpečenie kvality je však rozhodujúce z hľadiska ochrany prístupu pre jednotlivcov, ktorí majú obmedzené jazykové znalosti. Schopnosť efektívne vyjadriť význam, štýl a často aj tón pôvodného zdroja je veľmi dôležité, pretože môže ovplyvniť výsledky pohovoru so žiadateľom o azyl a následne aj pobyt v krajine. V niektorých prípadoch sa zdá, že tlmočnikom chýbajú zručnosti potrebné na splnenie požiadaviek na tlmočníka, alebo niekedy jednoducho prekladajú nesprávne, čo má pre žiadateľa o azyl vážne dôsledky. Kvôli pretrvávajúcim problémom súvisiacim s nedostatkom kompetentných a kvalifikovaných tlmočníkov začalo veľa krajín využívať audio/video konferencie, aby zabezpečili žiadateľovi o azyl možnosť komunikovať svoje potreby.

Použitie uvedenej formy tlmočenia má však svoje úskalia, medzi ktoré patrí nedostatok súkromia, absencia tlmočníka v mieste zaistenia, atď. S ohľadom na skutočnosť, že tlmočnicke služby sú štátnym príslušníkom tretích krajín poskytované bezplatne a členské štáty sú zodpovedné za všetky náklady spojené s týmito službami, vnútroštátne orgány sú zodpovedné za výber jednotlivých tlmočníkov. Vzhľadom na to, že tlmočníci sa pri určovaní významu preloženej reči väčšinou spoliehajú na vizuálne a zvukové podnety, použitie technológie, ktorá údajne často trpí zlou kvalitou zvuku alebo je prerušená počas pohovoru/vypočutia, je nedostatočné a spôsobuje frustráciu pre obe strany, žiadateľov o azyl, ale aj zástupcov vnútroštátnych orgánov, najmä pri riešení emocionálne náročných situácií.

Členský štát si môže slobodne zvoliť, či bude poskytnutý písomný preklad príslušných informácií alebo ústne tlmočenie, pokiaľ je kontext a obsah pre štátneho príslušníka tretej krajiny zrozumiteľný a pokiaľ rozumie svojej súčasnej právnej situácii. Ustanovenie v článku 5 prepracovaného znenia smernice o podmienkach prijímania 2013/32/EÚ vyžaduje, aby členské štáty vyvinuli všetko primerané úsilie na zabezpečenie prekladu do jazyka, ktorému dotknutá osoba skutočne rozumie. Nedostatok tlmočníkov nie je považovaný za objektívny dôvod pre nenaplnenie uvedeného práva štátnych príslušníkov tretích krajín. V prípadoch extrémne zriedkavých jazykov, pre ktoré je objektívny nedostatok tlmočníkov majú členské štáty povinnosť poskytnúť aspoň všeobecné informačné listy vysvetľujúce hlavné prvky štandardného formulára najmenej v piatich jazykoch, ktoré nelegálni prisťahovalci vstupujúci na územie členského štátu najčastejšie používajú.

Záver

Právo na jazykovú pomoc patrí k základným právam, ktoré sú zaručené nielen v EDĽP, ale ide o právo zakotvené v sekundárnych právnych predpisoch EÚ, čím je záväzná pre všetky členské štáty. Otázky týkajúce sa formy služieb poskytovaných pre potreby štátnych príslušníkov tretích krajín zostávajú v rukách vnútroštátnych orgánov jednotlivých členských štátov a ich preferencií, ak ich možno predložiť ako dôkaz pre prípadné konanie. Právo na poskytnutie informácií v jazyku zrozumiteľnom pre cudzincov, ktorí prichádzajú na územie členského štátu je jednou z procesných záruk EDĽP. Presný čas poskytnutých informácií na vyššie uvedené účely závisí od jazykových znalostí policajta vykonávajúceho zaistenie. Pri tlmočení do jazyka, ktorému zaistená osoba rozumie, sa vo väčšine prípadov zohľadňuje úradný jazyk krajiny pôvodu štátneho príslušníka tretej krajiny. Uprednostňuje sa individuálny prístup a fyzická prítomnosť tlmočníka je z hľadiska žiadateľov o azyl výhodnejšia, avšak z hľadiska vnútroštátnych orgánov je ťažké ju dosiahnuť.

Výber tlmočníka zostáva v rukách vnútroštátnych orgánov na základe vnútroštátnych právnych predpisov jednotlivých členských štátov. Spoločný rámec, pokiaľ ide o zabezpečenie kvality tlmočnických služieb a kvalifikáciu jednotlivých tlmočníkov, zostáva nezodpovedanou otázkou, pretože kvalifikačné kritériá sa v jednotlivých členských štátoch líšia. Rozsah poskytovaných informácií by mal štátnemu príslušníkovi tretej krajiny umožniť pochopiť opravné prostriedky a jeho súčasný právny stav.

Jazyková (a tiež kultúrna) mediácia patrí medzi základné ľudské práva zaručené vnútroštátnymi právnymi predpismi členských štátov, sekundárnou legislatívou EÚ, ale aj medzinárodným právom.

Rešpektovanie ľudských práv a spôsob, akým sú v štáte zaručené, je jedným z kľúčových faktorov, ktoré ovplyvňujú pocit bezpečnosti v štáte a majú tiež významný vplyv na perspektívu migrantov pri rozhodovaní o tom, kam sa usadiť. Krajiny EÚ sú bezpochyby atraktívnym miestom pre život, pretože EDĽP zaručuje procesné záruky vrátane komunikácie v jazyku cudzincov, ktorí prichádzajú na územie členských štátov EÚ.

Literatúra

Administratívne zadržiavanie migrantov. [cit. 07. 08. 2020] Dostupné z: <https://www2.ohchr.org/english/issues/migration/taskforce/docs/administrativedetentionrev5.pdf>

Európsky dohovor o ľudských právach. [cit. 08. 09. 2020] Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLK.pdf

Informačná databáza o azyle Európskej rady pre utečencov a exilantov. [cit. 10. 10. 2020] Dostupné z: <https://www.asylumineurope.org/comparator/asylum-detention>

Medzinárodná organizácia pre migráciu. [cit. 11. 09. 2020] Dostupné z: <https://migration.iom.int/europe?type=arrivals>.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 439/2010 z 19. mája 2010, ktorým sa zriaďuje Európsky podporný úrad pre azyl. In: EUR-Lex [právny informačný systém]. Úradný vestník Európskej únie [cit. 10. 10. 2020]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX%3A32010R0439>.

NORSTRÖM, E., (2010) Community Interpreting in Sweden and its Significance to guaranteeing legal and medical security. Available online at: <http://sens-public.org/articles/781/>

NOVÁKOVÁ, I. et al., (2018) *Interkultúrna komunikácia so štátnymi príslušníkmi tretích krajín v útvaroch policajného zaistenia pre cudzincov*: Projekt. /Rieš. výsk. úl. Iveta Nováková, spolurieš. Martina Binderová, spolurieš. Petra Ferenčíková, spolurieš. Emil Semjan,, spolurieš. Patrik Ambrus, spolurieš. Jelena Ondrejkošová, spolurieš. Klaudia Marczyová. [a i.]. 1. vyd. – Bratislava: Akadémia PZ – K jazykov, 2018. – 39 1.: dokumentácia 11 1. Vto

Príručka o návrate. [cit. 10. 10. 2020] Dostupné z: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/return_handbook_en.pdf

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/115/ES zo 16. decembra 2008 o spoločných normách a postupoch členských štátov na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnené zdržiavajú na ich území. In: EUR-Lex [právny informačný systém]. Úradný vestník Európskej únie [cit. 10. 10. 2020]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0115&from=LV>.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ z 26. júna 2013 o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany. In: EUR-Lex [právny informačný systém]. Úradný vestník Európskej únie [cit. 10. 10. 2020]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0032>.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní. In: EUR-Lex [právny informačný systém]. Úradný vestník Európskej únie [cit. 10. 10. 2020]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010L0064>.

Súbor zásad ochrany všetkých osôb vo väzbe alebo v treste odňatia slobody prijatý rezolúciou Valného zhromaždenia č. 43/173 z 9. decembra 1988. [cit. 10. 10. 2020] Dostupné z: <https://www.un.org/ruleoflaw/files/Body%20of%20Principles%20Detention.%20pdf.pdf>

Všeobecná pripomienka č. 8 Výboru pre ľudské práva Úradu vysokého komisára OSN (OHCHR): Právo na slobodu a bezpečnosť z 30. júna 1982. [cit. 15. 09. 2020]. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/4538840110.html>.

Predkladaný príspevok je výstupom projektu Akadémie Policajného zboru v Bratislave zaregistrovaného pod názvom: Medzikultúrna komunikácia s príslušníkmi tretích krajín v zariadeniach (VYSK 241).

PhDr. Martina Muknšnáblová

*Vysoká škola tělesné výchovy a sportu Palestra University of Physical Education and Sport
Praha Palestra Prague*

Univerzita Jana Amose Komenského Praha Jan Amos Comenius University in Prague

*Vyšší odborná škola zdravotnická MILLS Higher Vocational Medical School MILLS
Čelákovice Čelákovice*

✉ Slovačikova 400/1, 197 00 Prague 19 - Kbely, Czech Republic

Email: m.muknsnablova@worldonline.cz

Anotace

Bez kognitivních funkcí by člověk nepřežil, jelikož by nedokázal zareagovat na momentální situaci. S věkem a především s úbytkem posilování poznávacích funkcí zejména pravidelným tréninkem se kognitivní funkce výrazně zhoršují, což jedince ohrožuje, respektive významně snižuje jeho bezpečnost. Pravidelným tréninkem kognice je učení, studium v dospělosti je nejvýznamnějším prostředkem jak poznávací funkce uchovat či dokonce zlepšit proti proudu stárnutí organismu. V letech 2015-2020 proběhl výzkum sledující změny kognitivních funkcí studentů středního věku během jejich kombinovaného studia na vyšší odborné škole. Cílem bylo prokázat změny kognice vlivem pravidelného učení a poukázat na odlišnosti ve zlepšení specifických funkcí dle charakteru (kognitivního zaměření) tréninku (způsobu učení). Respondentů bylo 96 (studenti z oboru diplomovaný zdravotnický záchranář, diplomovaný zdravotní laborant, diplomovaný farmaceutický asistent) z vyšší odborné školy. Všichni byli testováni vždy 2x za školní rok, celkem 6x za studium. Byly zjištěny rozdíly ve zlepšení kognitivních funkcí v souladu s používanými vyučovacími metodami. Zdravotní laboranti vyučovaní nejčastěji pomocí koučinku vykazovali největší zlepšení pozornosti během tříletého studia. Při pravidelném zařazování problémových úkolů do učení zdravotnických záchranářů došlo k největšímu posunu myšlení. Farmaceutičtí asistenti posilovali po celou dobu studia zejména paměť, což se také projevilo ve výsledcích jednotlivých testů.

Klíčová slova

kognitivní funkce, paměť, pozornost, myšlení, kognitivní trénink, studium v dospělosti

Annotation

Without cognitive functions, one would not survive because one would not be able to react to the current situation. With age and especially with the decrease in the strengthening of cognitive functions, especially with regular training, cognitive functions deteriorate significantly, which endangers the individual or significantly reduces his safety. Regular cognition training is learning, so studying in adulthood is the most important means of preserving or even improving cognitive function against the current aging of the organism. In the years 2015-2020, research will be conducted to monitor changes in the cognitive functions of middle-aged students during their combined studies at a higher vocational school. The aim was to demonstrate changes in cognition due to regular learning and to point out differences in the improvement of specific functions according to the nature (cognitive focus) of training according to the way of learning. The respondents were 96 students (from the field of a certified paramedic, a certified medical laboratory assistant, a certified pharmaceutical assistant) from a higher vocational school. All were tested 2 times per school year, ie a total of 6 times. Differences in cognitive improvement were found in accordance with the teaching methods used. Medical laboratory technicians taught most often by coaching showed the greatest improvement in attention during the three-year study.

With the regular inclusion of problem tasks in the training of paramedics, there has been the greatest shift in thinking. Throughout the study, pharmaceutical assistants strengthened especially memory, which was also reflected in the results of individual tests.

Key words

cognitive function, memory, attention, thinking, cognitive training, study in adulthood Entered / Edited

Úvod

Úroveň kognitivních neboli poznávacích funkcí je určující pro přežití člověka nejen v náročných životních situacích. Kvalitní kognice umožňuje propojit minulost (zkušenosti, vědomosti a dovednosti uložené v paměti), přítomnost (zaměření pozornosti a použití pracovní paměti) a budoucnost (schopnost myšlení efektivně plánovat). Pro efektivnější využití kognitivních funkcí je důležité zvolit správnou metodu vstřebávání nových informací, nejen kdy, kde a jak, jak dlouho, s jakými přestávkami, jak často opakovat atd. Další významný vliv má i správné uspořádání nových informací k zapamatování. Zvláště důležitá je výuková metoda, pokud se jedná o závažné informace týkající se život ohrožujících situací. Kvalita paměťové stopy je daná i přesností vštěpované informace, což záleží na míře pozornosti, ovlivněné i motivací. Čím je motivace vyšší, vytvoří se paměťový otisk rychleji a trvaleji (mnohdy i bez nutnosti vícekrát opakovat). Neúspěch při potřebě využít paměť nejen snižuje prostřednictvím negativních emocí paměť při příštím použití (zhoršuje tvorbu následující paměťové stopy), ale snižuje i pozornost a tlumí myšlení. Zásadní je tedy faktor emočního stavu během řešení i přípravy na nebezpečné situace v životě člověka.

Mnohdy při nepřesném vybavení si informace z paměti nemusí jít jen o změnu či poruchu paměti, mohlo dojít vlivem snazšího zakomponování do asociční sítě k tzv. rekonstrukci, kdy si poznatek dobarvíme tak, jak předpokládáme, že se děje i v realitě. Výsledek našeho vybaveného poznatku a skutečného informace se může nepatrně lišit, dle našich jiných (minulých) zkušeností.

V úvahu je potřeba brát i přirozené zapomínání v průběhu času od minulé zkušenosti či přenosu (vštěpování) vědomosti. Ne vždy má zapomínání negativní význam. Zapomínání je do určité míry fyziologické, jelikož se tím čistí paměťová kapacita, tak aby efektivita vzniklých spojů byla maximální pro daného jedince dle jeho životních preferencí. Zapomínání v rámci zákonné selekce podporuje možnost přijímání nových informací, neboť kapacita je omezená. Jiná situace ovšem nastává při patologické ztrátě paměťových stop při neurologických či psychiatrických chorobách.

1 Zhoršená kognitivní připravenost s narůstajícím věkem

Pamatovat si dlouhodobě nové informace lze sice z neurofyziologického hlediska nejspíše v mladším věku, ale ani v pozdějším věku není učení vyloučené. Ve střední či pozdní dospělosti není rychlost vštěpování srovnatelná s mladším věkem, ale situace je vyvažována většími osobními zkušenostmi, a pokud myšlení dovolí, vhodně se zapojí do řešení aktuální byť prvně vyskytované nenadálé situace. Tedy věk sice brání mnohdy naučit se nové poznatky, ale jedinec má možnost využít větší množství osobních zážitků a vyšší motivaci, z nichž načerpá nápady řešení.

Anstey (2014) se svým kolektivem obsáhlým výzkumem poukázali na významný pokles v rychlosti zpracování informací již po 40. roce. Ovšem při pravidelném tréninku kognitivních funkcí dochází k pozvolnému úpadku kognice až kolem 60. roku věku. Dle Bielak et al (2012) s věkem výrazněji klesá výkonost kognice a rozšiřuje se variabilita změn. Zvyšuje se spolehlivost změn, neboť s věkem blízkému se seniorskému období jsou poruchy systémové a je větší korelace vzájemných kognitivních změn. Salthouse (2016) ve svém výzkumu kognitivních funkcí (paměť a rychlost zpracování informací) s respondenty dle věku (18-39, 40-59, 60-80) prokázal zhoršení poznávacích funkcí při nedostatečném tréninku ve všech věkových skupinách. Naopak po častém zapojování kognice byly shledány významné pozitivní posuny, vyšší zejména u mladší kategorie. Nevysledoval větší rozdíly v počtu změn u starších než u mladších, ale u starších byly změny výraznější. Překvapivé bylo, že již od 35. roku bylo opakovaně zjištěno významné zhoršení bez aktivně přidaných kognitivních tréninků. Nebyl prokázán vztah k variabilitě kognitivních změn výhradně k věku ale spíše aktivnímu či pasivnímu způsobu života.

Vzdělání má kognitivně progresivní účinky, diabetes mellitus, kouření a deprese působí naopak regresivně na kognici. Bastian et al. (2013) sledovali respondenty do 35 let a nad 60 let po čtyřtýdenním kognitivním tréninku, a zjistili, že u obou skupin došlo po pravidelné stimulaci ke zlepšení. Stimulace ale nebyla specificky zaměřena na konkrétní funkci, tudíž i výsledky byly velmi obecné. Schmiedek et al. (2010) kognitivně trénovali respondenty do 35 let věku a nad 65 let a výsledky opět ukázaly až vysoké zlepšení u obou skupin. Také Bielak et al. (2012) vysledovali přímou souvislost mezi kognitivními aktivitami během dospělosti (zájmy, školení v rámci povolání, dle vlastního charakteru zaměstnání) a kvalitou všech kognitivních funkcí napříč všemi věkovými kategoriemi.

Střední věk je kritickým obdobím pro počáteční poškození mentální kondice způsobené rizikovými faktory, kdy se změny ale mohou klinicky projevit až za řadu let, často se projevují při řešení akutně vzniklé komplikované situace vyžadující okamžité nalezení řešení k odvrácení ohrožení zdraví či života. Oddálit kognitivní stárnutí dokáže včasná péče o tělesné i duševní zdraví již od počátku rané dospělosti s důrazem právě na střední dospělost. V tomto věku je jedinec často na vrcholu své kariéry a kognitivního působení a měl by si uvědomit riziko rychlého zhoršení při pozastavení např. sebevzdělávání a tím udržování kognitivní kondice. Nevyužití individuálních kognitivních kapacit směřuje ke ztrátě kognitivní rezervy již v produktivním věku, což lze sice získat do určité míry zpět ale s větším mentálním úsilím. Posilování mentálních rezerv formou celoživotního vzdělávání, vykonávání zaměstnání či volnočasových aktivit s kognitivním zapojováním spatřuje Reed (2011) za zásadní pro zachování duševního zdraví až do pozdního věku i s přihlédnutím na udržitelnou soběstačnost a zajištění vlastní bezpečnosti. Prakticky prokazatelné změny poznávacích funkcí jsou závislé na délce, obtížnosti, intenzitě a specifikaci tréninku. Proto ne každá kognitivní cvičení přinesou stejné výsledky (funkční zlepšení). Brehmer (2014) popsal efektivní trénink k prevenci kognitivních změn, kdy trénink musí obsahovat cílená cvičení duševní se zapojením kognitivních funkcí (paměti, pozornosti a myšlení) i trénink tělesný, zajišťující lepší prokrvení mozku. Systematickým trénováním kognitivních funkcí dojde nejen ke zlepšení aktuální orientace v prostředí či úspěchu v moderní, rychle vyvíjející společnosti ale také k neméně významné přípravě na stáří a zhoršení kognitivních funkcí vlivem nastupujících patofyziologických stavů. Právě bezpečnost s nastupujícím stářím je často ohrožena jen vlivem nedostatečné kognitivní reakce na situaci.

2 Kognitivní trénink dospělých kombinovaným studiem

Stále značně malé množství dospělých lidí si uvědomuje nezbytnost kognitivního tréninku jako primární prevence, již v době kdy se nevyskytují zatím žádné obtíže. Jak ukázal i výzkum prováděný na studentech kombinovaného studia vyšší odborné zdravotnické školy MILLS Čelákovice, pravidelné učení v dospělosti je velmi efektivním tréninkem zpomalujícím stárnutí kognice v jakémkoliv dospělém věku.

Při kombinovaném studiu na vyšších odborných školách si musí student zapamatovat nejen řadu nových teoretických poznatků, ale také naučit se používat mnoho nových pracovních postupů z reálného pracovního prostředí. Teoretická výuka je vždy spojena s praktickým nácvikem nejen při individuálních praxích.

3 Cíle výzkumu

Cílem výzkumu bylo prokázat možnost kognitivního růstu (rozvoj paměti, pozornosti a myšlení) studentů jednotlivých sledovaných oborů (diplomovaný zdravotnický záchranář, diplomovaný farmaceutický asistent a diplomovaný zdravotní laborant) vyšší odborné zdravotnické školy v průběhu jejich tříletého studia v kombinované formě, při které chodí na školní přímou výuku 3 dny v měsíci a individuálně plní v reálném pracovním prostředí cca 300-400 hodin odborné praxe za školní rok.

4 Metodologie

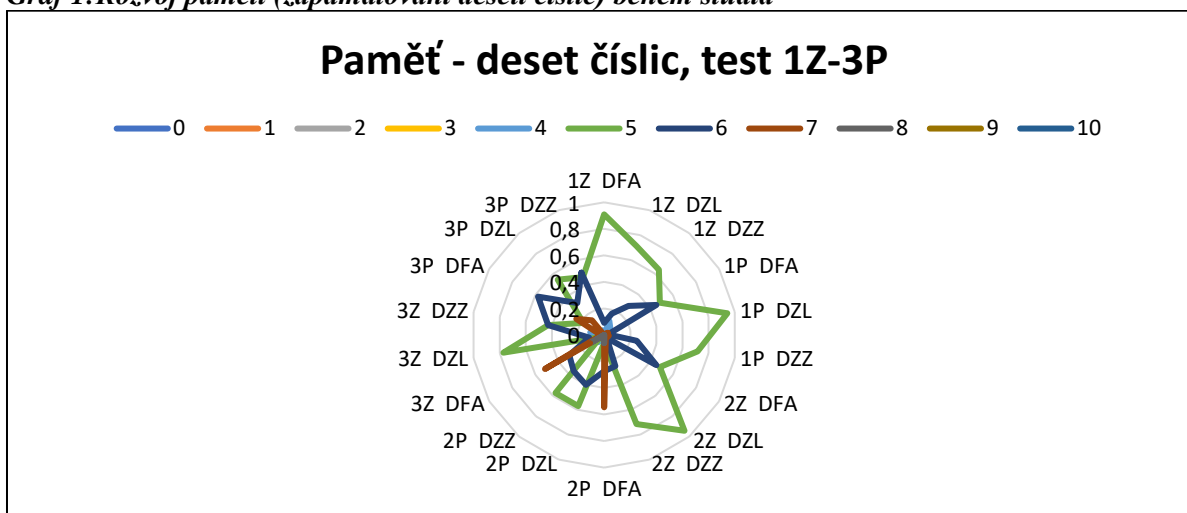
Sledování vybraných kognitivních funkcí (paměť, pozornost a myšlení) respondentů proběhlo pomocí opakovaného testování. Použity byly autorské testy, vytvořené na základě inspirace z testů kognitivních funkcí využívaných pro diagnostiku kvality či kvantity kognitivních funkcí nikoliv však psychologem. Testy se skládají z 30 otázek zaměřených na pracovní paměť, šíři pozornosti a způsob myšlení. Testy jsou metodicky srovnatelné, úrovnově i způsobem zpracování obdobných úloh, rozdílnost je jen v obsahu. Pro sledování paměti byly použity číselné, písemné a slovní řady, zpracování obrázků (kresby

i fotografie). Vyžadována byla sériová reprodukce u řad a u obrázkových úloh jen volná reprodukce. K testování pozornosti byly použity metody identifikace chyby, rozdílů či naopak podobnosti. Otázky k myšlení byly založeny na zpracování informací pomocí analogie s využitím představivosti a mentální rotace. Využity byly slovní i symbolické úlohy. Testováno bylo 96 studentů (28 záchranářů, 33 farmaceutů a 35 laborantů), s průměrným věkem 35 let.

5 Hlavní výsledky

Kognitivní funkce se zlepšily u všech skupin respondentů. Ovšem vzhledem k jinému způsobu výuky byly změny specifické ve vztahu k nejčastěji používaným vyučovací (v tomto kontextu tréninkovým) metodám. U respondentů DFA (farmaceuti) se nejvíce zlepšovala paměť, jelikož u nich převládaly metody učení mechanicky z paměti.

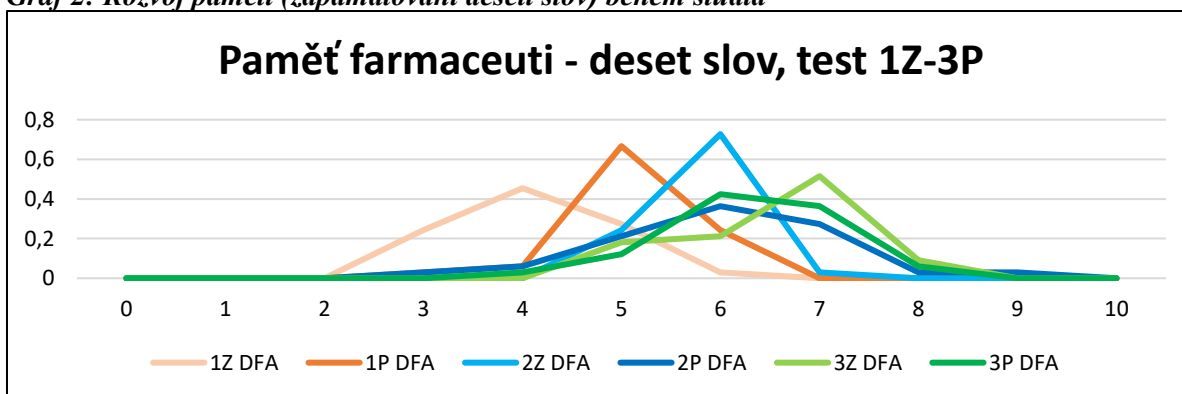
Graf 1: Rozvoj paměti (zapamatování deseti číslic) během studia

Zdroj: Vlastní zpracování.

Zlepšování paměti bylo patrné již od druhého testu, tedy po cca 6 měsících pravidelného tréninku a s každým testem se navyšovalo. Respondenti si postupně zapamatovali od nejčastěji čtyř do sedmi slov, přičemž vždy byla použita početná distrakce, tedy rušivé elementy při vštěpování.

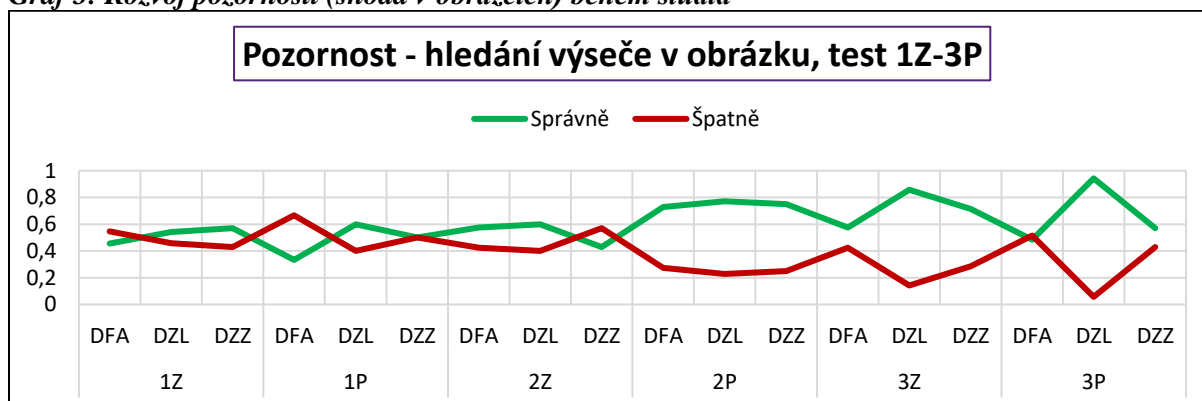
Graf 2: Rozvoj paměti (zapamatování deseti slov) během studia

Zdroj: Vlastní zpracování.

Pozornost se nejvíce rozvinula u respondentů DZL (laboranti) využívaných k učení pomocí kouče, který je upozorňoval na specifika a odlišnosti v nejrůznějších materiálech k nastudování. Konkrétně u laborantů jde o učení se odlišností v preparátech k laboratornímu zpracování.

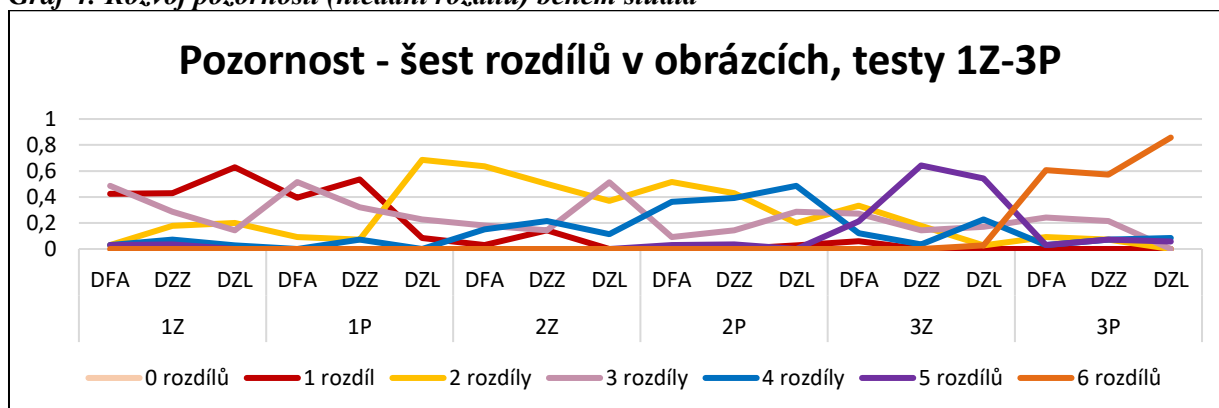
Graf 3: Rozvoj pozornosti (shoda v obrázcích) během studia

Zdroj: Vlastní zpracování.

Rozvoj pozornosti byl patrný také již u druhého testování a průběžně se stále zlepšoval v každém následujícím testu o jednu položku zaregistrovanou navíc.

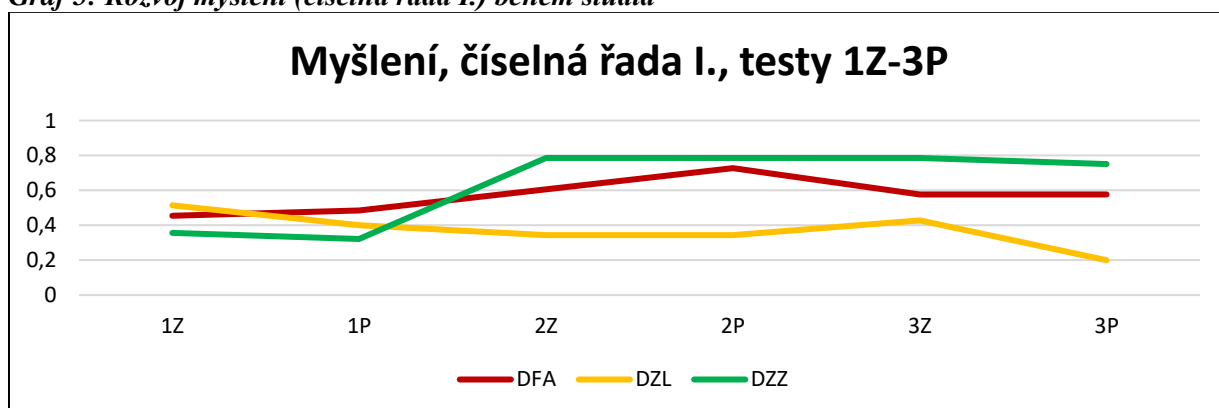
Graf 4: Rozvoj pozornosti (hledání rozdílů) během studia

Zdroj: Vlastní zpracování.

Rozvoj logického myšlení pravděpodobně díky používaným problémovým úlohám řešených u respondentů DZZ (záchranáři) byl prokázán opět již po šesti měsících tréninku.

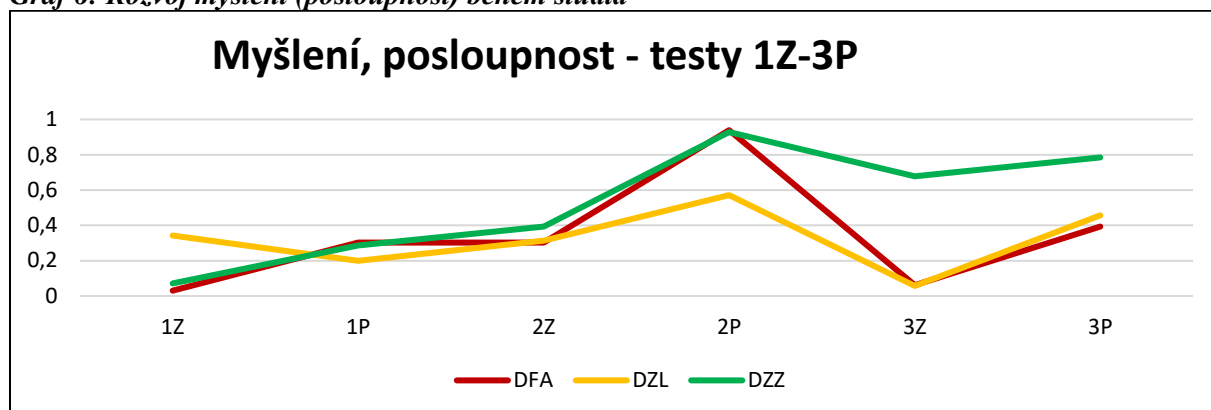
Graf 5: Rozvoj myšlení (číselná řada I.) během studia

Zdroj: Vlastní zpracování.

Záchranáři dokázali vyřešit i složité logické úlohy, které ostatní respondenti (DFA a DZL, bez specifické přípravy myšlení) nedokázali vyřešit vůbec (respektive 5% úspěšnost versus záchranáři 68% úspěšnost u testu ve 3. ročníku, viz Graf 6).

Graf 6: Rozvoj myšlení (posloupnost) během studia

Zdroj: Vlastní zpracování.

Závěr

V rámci připravenosti obyvatelstva k řešení nebezpečných situací hraje úroveň kognitivních funkcí zásadní roli, aby se daný jedinec prostřednictvím pozornosti správně zorientoval, efektivně zasadil pomocí pracovní paměti aktuální poznatky k minulým z dlouhodobé paměti a našel optimálním myšlenkovým pochodem efektivní řešení. Nejúčinnější by byl pravidelný nácvik konkrétních nebezpečných situací, což ale nelze vzhledem k neomezenému množství variant nenadálých situací plně realizovat, proto lze připravenost obyvatel zvyšovat obecným kognitivním tréninkem, aby jejich poznávací funkce byly i s narůstajícím věkem schopné se přizpůsobit v dané nebezpečné situaci a lidé dokázali rychle a účinně reagovat.

Literatura

ANSTEY, K. J. et al., (2014). Cognitive development over 8 years in midlife and its association with cardiovascular risk factors. *Neuropsychology*, vol. 28, no. 4, pp. 653-665, ISSN 0894-4105. DOI: 10.1037/neu0000044.

BASTIAN, Claudia. et al., (2013). Effects of working memory training in young and old adults. *Memory & Cognition*, vol. 41, no. 4, pp. 611-624, ISSN 0090-502X. DOI: 10.3758/s13421-012-0280-7.

BIELAK, A. et al., (2012). Activity engagement is related to level, but not change in cognitive ability across adulthood. *Psychology and Aging*, vol. 27, no. 1, pp. 219-228, ISSN 0882-7974. DOI: 10.1037/a0024667.

BREHMER, Yvonne et. al., (2014). Plasticity of brain and cognition in older adults. *Psychological Research*, vol. 78, no. 6, pp. 790–802, ISSN 0340-0727. DOI: 10.1007/s00426-014-0587-z.

REED, Bruce, R., et al., (2011). Cognitive Activities During Adulthood Are More Important than Education in Building Reserve. *International Neuropsychological Society*, vol. 17, no. 4, pp. 615-624, ISSN 1355-6177. DOI: 10.1017/S1355617711000014.

SALTHOUSE, T., (2016). Continuity of cognitive change across adulthood. *Psychonomic Bulletin Review*, vol. 23, no. 3, pp. 932–939, ISSN 1531-5320. DOI: 10.3758/s13423-015-0910-8.

SCHMIEDEK, Florian. et al., (2010). Hundred days of cognitive training enhance broad cognitive abilities in adulthood: findings from the COGITO study. *Aging Neurosci.*, [cit. 15.3.2019]. Dostupné na: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnagi.2010.00027/full>. DOI: 10.3389/fnagi.2010.00027.

Fotovoltaické systémy na střechách rodinných domů v kontextu požární bezpečnosti

Photovoltaic systems on the roofs of houses in the context of fire safety

Mgr. Michaela Zamrazilová

Katedra teorie vojenství *Department of Military Science Theory*
Fakulta vojenského leadershipu *Faculty of Military Leadership*
Univerzita obrany v Brně *University of Defence*
✉ *Kounicova 65, 662 10 Brno, Česká republika*
E-mail: mzamrazilova@gmail.com

Anotace

Instalace a využívání obnovitelných zdrojů energie, zejména fotovoltaických systémů, pro individuální spotřebu elektrické energie domácností se staly trendem v podpoře udržitelného rozvoje a zvyšování energetické soběstačnosti. Článek se v teoretické části věnuje principům fotovoltaiky a charakteristice prvků fotovoltaických systémů. Jsou uvedeny trendy v oblasti vývoje a využívání fotovoltaických systémů s důrazem na instalaci na střechách rodinných domů. Cílem článku je na základě analýzy normativních právních aktů v oblasti požární bezpečnosti identifikovat nedostatky a slabiny instalace fotovoltaických systémů na střechách rodinných domů z pohledu požární bezpečnosti. Z výsledků analýzy v praktické části vyplynulo, že instalace fotovoltaických systémů na střechách rodinných domů nepodléhá stavebnímu povolení ani ohlášení stavebnímu úřadu a nejsou zpracovány žádné technické normy, které by upravovaly technické požadavky v oblasti protipožárního řešení. Na základě výsledků článek stanovuje základní organizační, technické a personální opatření, která jsou z hlediska požární bezpečnosti potřeba řešit, a tím minimalizovat rizika. Článek sloužil jako vstupní analýza současného stavu pro další výzkum ve zvyšování požární bezpečnosti fotovoltaických systémů instalovaných v domácnostech.

Klíčová slova

Fotovoltaický systém, požární bezpečnost, požár

Annotation (*v angličtině; případně v češtině/slovenštině, jde-li o anglicky psaný článek*)

The installation and exploitation of renewable energy sources, especially photovoltaic systems, for the individual energy consumption of households has become a trend in promoting sustainable development and increasing energy self-sufficiency. The article in the theoretical part attends to the principles of photovoltaics and the characteristic elements of photovoltaic systems. Trends in the development and exploitation of photovoltaic systems with emphasis on installation on the roofs of family houses are presented. The aim of the article is to identify drawbacks and weaknesses in the installation of photovoltaic systems on the roofs of family houses from the point of view of fire safety on the basis of analyzes of normative legal acts in the field of fire safety. The results of analyzes in the practical part showed that the installation of photovoltaic systems on the roofs of houses are not subject to building permits or declarations to the Building Authority. And any technical standards that regulate the technical requirements in the field of fire protection don't develop. On the basis of results, the article sets down the basic organizational, technical and personnel measures that need to be solved with respect to fire safety and thereby to minimize the impact. The article is used as an input analysis of the current state for further research in increasing the fire safety of photovoltaic systems used in the households.

Key words

photovoltaic system, fire safety, fire

Úvod

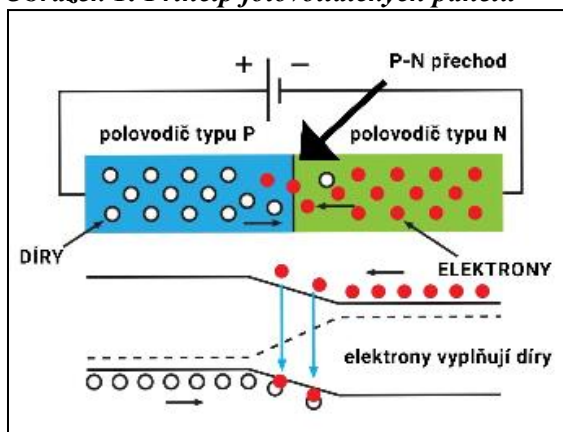
Současná společnost se ve všech svých aktivitách snaží nalézt možnosti omezení negativních projevů a dopadů změny klimatu. Významným příspěvkem by byla redukce nebo úplná eliminace používání fosilních paliv zejména v energetice a dopravě. Té lze dosáhnout substitucí a přechodem na obnovitelné zdroje. Členské státy Evropské unie se zavázaly, že do konce roku 2020 bude 20 % spotřeby energie v Unii pocházet z obnovitelných zdrojů (Evropský parlament a Rada Evropské Unie, 2018). Používání obnovitelných zdrojů energie má pozitivní i negativní dopady. Pozitivní dopady, zejména ve zvyšování energetické soběstačnosti a snižování znečišťování ovzduší, jsou známy a vyzdvihovány. Z dlouhodobého hlediska nejsou zkoumány negativní dopady těchto technologií. Příkladem mohou být rodinné pasivní domy, které využívají fotovoltaické systémy, tepelná čerpadla, zateplení a další technické prvky. Jejich selháním může dojít k ohrožení lidského zdraví, majetku a životního prostředí. Je naprosto nezbytné, aby i tato rizika byla minimalizována a zasahující složky byly schopné správně reagovat v nových typech prostředí.

1 Princip fotovoltaické elektrárny

Princip fotovoltaické elektrárny je postaven na fotovoltaickém jevu. Jev vzniká, „když foton sdostatečnou energií uvolní elektron z valenčního pásu do pásu vodivostního. Ve valenčním pásu zůstane „chybějící elektron“, tzv. díra, kterou lze považovat za elementární kladný náboj“ (Bechník, 2014). Lze tedy hovořit o páru pohyblivých nábojů elektron-díra. „Tyto náboje se difúzí nebo působením elektrického pole v okolí PN přechodu (spojení vrstev typu N a P) pohybují ve směru k elektrodě se stejnou polaritou – elektron k záporné a díra ke kladné. Při propojení elektrod vnějším obvodem putují elektrony k opačné elektrodě, kde rekombinují s děrami – vnějším obvodem prochází elektrický proud“ (Bechník, 2014).

Primárním materiálem pro fotovoltaické články je křemík. Pro výrobu elektřiny je nutné přidat do krystalické mřížky křemíku nečistoty, a to v podobě fosforu (typ N – jeden přebytečný elektron) či bóru (typ P – jedna díra). Při spojení vrstev typu N a P dochází k přechodu PN, a tím vzniká malá oblast prostorového náboje a vzniká elektrické pole. (Haselhuhn, Maule, 2017) Princip fotovoltaických panelů je pro doplnění graficky znázorněn na obrázku 1.

Obrázek 1: Princip fotovoltaických panelů

Zdroj: e.on Solar, 2018.

Podle časového vývoje jsou fotovoltaické články děleny do čtyř generací. První generace článků je postavena na deskách z krystalického křemíku a jedná se stále o nejrozšířenější technologii, přestože je pořizovací cena krystalického křemíku vysoká. Nicméně dosahuje relativně vysoké účinnosti přeměny. (Mišák a kol., 2014)

Druhou generaci zastupují levnější materiály (oproti křemíku) primárně „z amorfního a mikrokrytalického křemíku“. (Maule a kol., 2015, str. 87) Dále také „polovodiče se směsí materiálů jako je Cu (měď), In (indium), Ga (galium), S (síra), Se (selen), někdy označované obecně jako CIS a

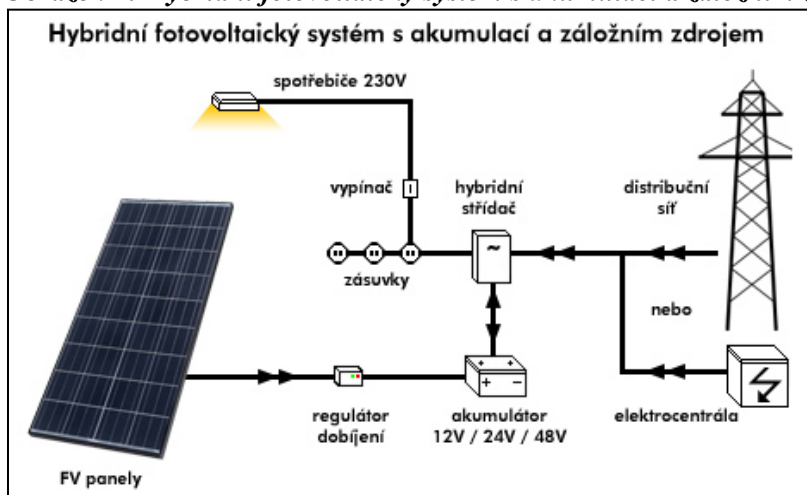
CIGS struktury.“ (Maule a kol., 2015, str. 87) Úsporou křemíku došlo ke snížení výrobních nákladů, ale účinnost je nižší.

Cílem třetí generace je maximalizace absorpce fotonů, a tím generování párů elektron-díra a také využití energie dopadajících fotonů. Mezi zástupce této generace je možné zařadit vícevrstvé struktury tzv. tandemy, jako příklad lze uvést přechod amorfního (hydrogenovaného) křemíku a mikrokryalického (hydrogenovaného) křemíku (Mišák a kol., 2014). Maule a kol. (2015) uvádí nový směr, tzv. čtvrtou generaci, při kterých jsou využívány nové materiály jako „organické články, články vytvořené nanotechnologií, za použití polymerů,“ barvocitlivé solární články a Gratzelův článek. (Maule a kol., 2015, str. 88)

2 Fotovoltaický systém

Mezi základní komponenty fotovoltaického systému patří panely, regulátor dobíjení, střídač a případně akumulátor. Komponenty záleží na zvoleném typu systému. Na obrázku 2 je naznačen typ systému, včetně akumulátoru, označován též jako hybridní fotovoltaický systém.

Obrázek 2: Hybridní fotovoltaický systém s akumulací a záložním zdrojem

Zdroj: Solareni, 2020.

Jednotlivé solární panely mohou být propojeny sériově, paralelně nebo kombinací sériového a paralelního zapojení. Sériové zapojení (propojení kladných a záporných pólů), zvyšuje výstupní napětí elektrárny a využívá se u systémů dodávajících elektrickou energii do rozvodné sítě. Naopak u lokálního využití (tzv. izolované systémy) s případnou zálohou energie v akumulátorech se využívá paralelního zapojení (vzájemné propojení kladných a záporných pólů, článků nebo celých panelů). Toto zapojení zvyšuje generovaný elektrický výkon i při nízkém výstupním napětí (Vojáček, 2009).

Požadované výstupní stejnosměrné nebo i střídavé napětí je korigováno polovodičovými měniči nebo střídači. Ty převádí stejnosměrné napětí na jiné stejnosměrné (např. akumulátorové baterie), případně stejnosměrné na střídavé napětí (na klasické střídavé napětí 230 V). Další součástí je případné zálohovací zařízení tvořené akumulátory, které se nabíjí v případě, že fotovoltaický systém vyrábí více energie, než se odebrá a vybíjí se v případě, kdy je spotřeba vyšší. Pro přerozdělení energie mezi panelem, akumulátory a spotřebiči se využívá tzv. regulátor nabíjení, který slouží pro řízené dobíjení a ochraně proti přebíjení (Vojáček, 2009).

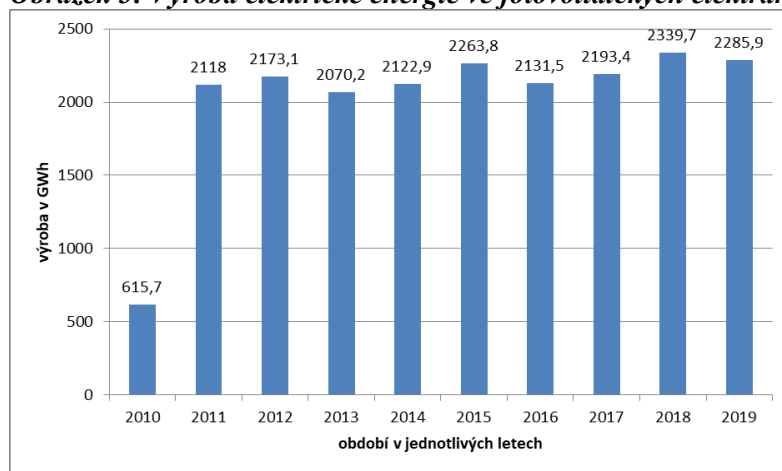
Podstatnou součástí fotovoltaických systémů je kabeláž. Musí splňovat několika podmínek, a to dlouhodobá stálost elektrických i mechanických parametrů, odolnost vůči teplotě, ultrafialovému záření, ozónu, větru, hydrolýze (Vojáček, 2009).

3 Využití fotovoltaických systémů v České republice

Vydáním zákona č. 180/2005 Sb., o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie (Česká republika, 2005), došlo k podpoře využívání obnovitelných zdrojů, a tím i k rozvoji fotovoltaických systémů v České republice. Nejprve se jednalo o instalace ve firemních a vzdělávacích objektech o velikosti několika panelů z důvodu vysokých pořizovacích nákladů. S postupným poklesem cen a podporou výstavby prostřednictvím dotačních programů od roku 2016 narůstá počet instalací fotovoltaických systémů na obytných a rodinných domech.

Fotovoltaické elektrárny v České republice v roce 2019 vyrobily 3 % celkové produkce elektrické energie, což je více jak 2 285 GWh. Oproti roku 2018 se jedná o mírný pokles, ale i nadále je možné považovat tento trend jako rostoucí (ERÚ, 2019). Na obrázku 3 je znázorněna celková roční výroba elektrické energie ve fotovoltaických elektrárnách.

Obrázek 3: Výroba elektrické energie ve fotovoltaických elektrárnách v období 2010–2019 (v GWh)

Zdroj: ERÚ, 2019 – vlastní zpracování autora

Na rodinných domech bylo v České republice v roce 2019 provedeno 2 905 nových instalací fotovoltaických elektráren (Obnovitelně.cz, 2020). Například ve srovnání s Velkou Británií jsou instalace v Česku na úrovni 16 % instalací malých solárních elektráren do instalovaného výkonu 10 kW, kterých v Anglii bylo v loňském roce více jak 17,5 tisíce. (Government UK, 2020)

Jedním z hlavních rozdílů mezi instalací fotovoltaického systému na rodinném domě a u podnikající fyzické nebo právnické osoby či na veřejné budově je informování orgánu vykonávajícího státní požární dozor. Instalace fotovoltaického systému s výkonem do 20 kW, který odpovídá spotřebě objektu rodinného domu, nepodléhá stavebnímu povolení ani ohlášení stavebnímu úřadu (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2014). To je důvodem, proč není nutné žádat hasičský záchranný sbor kraje, orgán státního požárního dozoru, o stanovisko k instalaci na rodinném domě. Zároveň aktuálně není vypracována žádná technická norma, která by upravovala technické požadavky v oblasti protipožárního řešení fotovoltaických systémů.

4 Bezpečnost fotovoltaických systémů z pohledu požární prevence

Z pohledu požární prevence je opora v zákoně o požární ochraně (zákon č. 133/1985 Sb.) a ve vyhláškách o požární prevenci (vyhláška č. 246/2001 Sb.) a o technických podmínkách požární ochrany staveb (vyhláška č. 23/2008 Sb.). Na uvedené normativní právní akty naváží technické normy. Jedná se primárně o následující:

- ČSN 33 2000 Elektrické instalace nízkého napětí;
- ČSN EN 50583 Fotovoltaika v budovách;
- ČSN EN 61439 Rozváděče nízkého napětí;
- ČSN EN 60891 Fotovoltaické součástky - Postupy pro korekce teploty a ozařování na změřených voltampérových charakteristikách;
- ČSN EN 60904 Fotovoltaické součástky;

- ČSN EN 61194 Charakteristické parametry samostatných fotovoltaických (FV) systémů;
- ČSN EN 61215 Zemské fotovoltaické (PV) moduly - Posouzení způsobilosti konstrukce a schválení typu;
- ČSN CLC/TS 61836 Solární fotovoltaické energetické systémy - Termíny, definice a značky;
- ČSN EN 61853 Zkoušení výkonu a jmenovitých údajů energie fotovoltaického (PV) modulu;
- ČSN EN 62446 Fotovoltaické (PV) systémy - Požadavky na zkoušení, dokumentaci a údržbu;
- ČSN 73 0804 Požární bezpečnost staveb - Výrobní objekty.

Při umístění fotovoltaických panelů je potřebné dbát základních podmínek, které jsou uvedeny ve vyhlášce č. 23/2008 Sb. V § 2 vyhlášky jsou uvedeny technické podmínky jako odstupová vzdálenost, požárně nebezpečný prostor, přístupové komunikace a nástupní plochy pro požární techniku, které musí být dodrženy. Vhodné je též pro zásah jednotek požární ochrany zajistit podle uvedené vyhlášky, § 12 a příloha č. 3, zajistit vjezd pro požární techniku v minimálních rozměrech 3,5 m x 4,1 m (š x v). (Ministerstvo vnitra, 2008)

Samotné fotovoltaické panely obsahují minimum hořlavých látek, a proto je možné je v podstatě jako zdroj vzniku požáru vyloučit. Opakem jsou přípojovací boxy, propojovací konektory a kabely. Pro prvotní uhašení by mohl být dostačující přenosný práškový hasicí přístroj, který již je součástí každého rodinného domu, podle přílohy č. 4 vyhlášky č. 23/2008 Sb. (Ministerstvo vnitra, 2008)

Aktuální metodika pro jednotky požární ochrany, tzv. Bojový řád jednotek požární ochrany – taktické postupy zásahu, je vytvořena primárně pro zásah u fotovoltaických systémů umístěných na průmyslových objektech, halách, volných plochách apod. (Ministerstvo vnitra, 2017) U těchto instalovaných systémů se předpokládá zpracování dokumentace, kterou je Požárně bezpečnostní řešení a Dokumentace zdolávání požáru, protože předpokládaný výkon instalovaných systémů je vyšší než 20 kW.

Zdroje nebezpečí požárů fotovoltaického systému je možné rozdělit na (Ministerstvo vnitra, 2017):

- a) požár elektroinstalace, primárně měniče napětí nebo jisticích prvků;
- b) požár střešní konstrukce, na které je systém umístěn, jak je znázorněno na obrázku 4;
- c) požár celé budovy, na které je systém umístěn;
- d) v případě umístění na volné ploše je možný požár například travního porostu.

Obrázek 4: Požár střešní konstrukce s fotovoltaickým systémem

Zdroj: Jensys Power Technology Co., 2019.

Větší fotovoltaické systémy mají nainstalován bezpečnostní prvek – tlačítko „CENTRAL STOP“. Tlačítko nezajistí úplné vypnutí proudění elektrického proudu, protože sekce vedení z panelů do měniče zůstávají stále pod napětím. K přerušení dojde jen při mechanickém poškození daných panelů. Je nutné podotknout, že v případě, kdy nelze odpojit zařízení s elektrickou energií nad 400 V, je velitel zásahu oprávněn „na nezbytnou dobu záchranu osob, zvířat nebo majetku přerušit v případě, kdy již nelze, ani

přes vynaložení všech dostupných sil a prostředků, osoby, zvířata nebo majetek zachránit anebo pokračování v zásahu by bezprostředně ohrožovalo život zasahujících hasičů“. (Ministerstvo vnitra, 2001)

Závěr

Cenová dostupnost a dotační programy zvyšují trend instalací fotovoltaických systémů. Z toho důvodu je potřebné se i více zaměřovat na monitoring a ovládání rizik plynoucí z používání těchto zařízení. Jedním z využitelných nástrojů pro minimalizaci rizika je osvěta a vzdělávání. Je potřebné šířit komplexní a úplné informace mezi vlastníky rodinných domů a potenciálními budoucími provozovateli fotovoltaických elektráren. Aktuálně zájemce dozví o možnostech jak instalovat, jak získat dotaci, ale informace v oblasti požární ochrany nejsou plně dostupné a mnohé z nich jsou staršího termínu vydání, avšak stále platné.

Počet požárů fotovoltaických systémů není nijak významný a nedochází k jejich skokovému nárůstu, ale s rostoucím počtem jejich instalace se může situace změnit. Z pohledu předběžné opatrnosti je nezbytné se organizačně (tvorba standardů a pokynů, postupů činností, informační kampaň apod.), technicky (posílit materiální vybavení) a personálně (teoretická a příprava jednotek požární ochrany) připravit na rostoucí nebezpečí.

V oblasti požární bezpečnosti bude nutné řešit technický rámec jednotlivých projektů z pohledu požárně bezpečnostních řešení, aby byly stanoveny technické parametry pro jednotlivé druhy instalací včetně posouzení daných objektů z hlediska požární bezpečnosti. Tím dojde k ochraně nejen vlastníka a jeho majetku, ale primárně členů zasahujících jednotek požární ochrany.

Literatura

BECHNÍK, BRONISLAV, (2014). *Stručná historie fotovoltaiky*. [online]. Praha : TZB-info, 2014, 01.09.2014 [cit. 2020-09-10]. Dostupné z WWW: < <https://oze.tzb-info.cz/fotovoltaika/11652-strucna-historie-fotovoltaiky>>.

ČESKÁ REPUBLIKA, (2005). *Zákon č. 180/2005 Sb., o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie a o změně některých zákonů (zákon o podpoře využívání obnovitelných zdrojů)*. [online]. Praha : Parlament České republiky, 31.03.2005, [cit. 2020-09-08]. Dostupné z WWW: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-180>>.

ERÚ, (2019). *Roční zpráva o provozu elektrizační soustavy ČR 2019*. [online]. Jihlava : Energetický regulační úřad, 2019, [cit. 2020-09-08]. Dostupné z WWW: < https://www.eru.cz/documents/10540/5381883/Rocni_zprava_provoz_ES_2019.pdf/debe8a88-e780-4c44-8336-a0b7bbd189bc>.

EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE, (2018). *SMĚRNICE EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY (EU) 2018/2001 ze dne 11. prosince 2018 o podpoře využívání energie z obnovitelných zdrojů*. [online]. Štrasburk : Úřední věstník Evropské unie, 11.12.2018 [cit. 2020-09-08]. Dostupné z WWW: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L2001&from=EN>>.

GOVERNMENT UK, (2020). *Solar photovoltaic (PV) cost data*. [online]. London : Department for Business, Energy & Industrial Strategy, 2020, 28.05.2020 [cit. 2020-09-08]. Dostupné z WWW: < <https://www.gov.uk/government/statistics/solar-pv-cost-data>>.

HASELHUHN, R., MAULE, P., (2017). *Fotovoltaičné systémy: energetická príručka: pro elektrikáře, techniky, instalatéry, projektanty, architekty, inženýry, energetiky, manažery, stavitele, studenty, učitele, ostatní odborné a profesní soukromé nebo veřejné instituce a zájemce o fotovoltaický obor a energetickou nezávislost*. Plzeň: Česká fotovoltaická asociace. 829 s. ISBN 978-80-906281-5-1.

JENSYS POWER TECHNOLOGY CO, (2019). *Pocity požáru se často vyskytují, jak mohou být fotovoltaické elektrárny ohněm?* [online]. Guangdong : JENSYS POWER TECHNOLOGY CO.,

LIMITED, 2019, 02.01.2019 [cit. 2020-09-12]. Dostupné z WWW:< <http://cz.jensyssolar.com/info/fire-accidents-occur-frequently-how-can-pv-po-31661824.html>>.

MAULE, P. A KOL., (2015). *Energetická bezpečnost v aktualizované Státní energetické koncepci České republiky: úloha rozvoje decentralizovaných energetických zdrojů*. Plzeň: Česká fotovoltaická asociace. 135 s. ISBN 978-80-906281-0-6.

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR, (2014). *Fotovoltaika, metodická pomůcka Ministerstva pro místní rozvoj k umístování, povolování a užívání fotovoltaických staveb a zařízení*. [online]. Praha : Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2014, leden 2014 [cit. 2020-09-08]. Dostupné z WWW: < <http://www.mmr.cz/getmedia/b4a94988-32fd-4b69-a548-82a288467769/FVE->>.

MINISTERSTVO VNITRA, (2001). *Vyhláška č. 247/2001 Sb., Vyhláška Ministerstva vnitra o organizaci a činnosti jednotek požární ochrany*. [online]. Praha : Ministerstvo vnitra, 2001, 23.07.2001 [cit. 2020-09-08]. Dostupné z WWW: < <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-247>>.

MINISTERSTVO VNITRA, (2008). *Vyhláška č. 23/2008 Sb. Vyhláška o technických podmínkách požární ochrany staveb*. [online]. Praha : Ministerstvo vnitra, 2008, 29.01.2008 [cit. 2020-09-10]. Dostupné z WWW: < <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-23>>.

MINISTERSTVO VNITRA – GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ HASIČSKÉHO ZÁCHRANNÉHO SBORU ČESKÉ REPUBLIKY, (2017). *Bojový řád jednotek požární ochrany - taktické postupy zásah – Požáry fotovoltaických elektráren*. [online]. Praha : Ministerstvo vnitra – generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky, 2017, 30.11.2017 [cit. 2020-09-08]. Dostupné z WWW: < https://www.hasici-vzdelavani.cz/download/bojovy_rad/P_48_Pozary_fotovoltaickych_elektraren.pdf>.

MIŠÁK, S. A KOL., (2014). *Provozní vlastnosti obnovitelných zdrojů*. Ostrava: Asociace technických diagnostiků ČR, o.s. 338 s. ISBN 978-80-260-6184-7.

OBNOVITELNĚ.CZ, (2020). *Solární rok 2019: Česká fotovoltaika se zvedla ze dna, i tak výrazně zaostává za okolními státy*. [online]. Brno : Obnovitelně s. r. o., 2014, 31.01.2020 [cit. 2020-09-08]. Dostupné z WWW: <<https://www.obnovitelne.cz/clanek/1075/solarni-rok-2019-ceska-fotovoltaika-se-zvedla-ze-dna-i-tak-vyrazne-zaostava-za-okolnimi-staty/>>.

SOLARENVI, (2020). *Hybridní fotovoltaický systém*. [online]. Třeboň : Solarenavi, 2020, [cit. 2020-09-10]. Dostupné z WWW: < <https://www.solarenavi.cz/a-7-hybridni-fotovoltaicky-system.html/>>.

VOJÁČEK, A., (2009). *Začínáme s fotovoltaickými panely*. [online]. Praha : TZB-info, 2009, 23.11.2009, [cit. 2020-09-10]. Dostupné z WWW: < <https://oze.tzb-info.cz/fotovoltaika/6068-zaciname-s-fotovoltaickymi-panely> >.

Методика определения безопасности как желаемой характеристики объекта

Metoda stanovení bezpečnosti jako požadovaná charakteristika objektu

Method for determining safety as the desired characteristic of the object

Hon. prof. doc. Vasyl Zaplatynskiy, Ph.D.

Ecology and environmental economics Ecology and environmental economics
Technical University «Metinvest Polytechnic»; Technical University «Metinvest Polytechnic»;
Academy of Safety and Bases of Health Academy of Safety and Bases of Health
✉ *Milyutenko 17, fl. 67, Kiev, 02156, Ukraine*
E-mail: vasyi.zaplatynskiy@gmail.com

Anotace

Článek je věnován teoretickému zdůvodnění přístupu k bezpečnosti jako charakteristice požadovaného stavu objektu (SDSO). Na rozdíl od těch stávajících takový přístup v praxi hodnocení bezpečnosti umožňuje abstrahovat od řady nevýznamných rizik a soustředit úsilí na předvídání a prevenci rizik, která mohou významně ovlivnit objekt. Díky tomu je mnohem snazší kvantifikovat zabezpečení objektu. Aplikace přístupu k bezpečnosti jako charakteristiky požadovaného stavu objektu (SDSO) umožňuje zvýšit efektivitu aplikovaných metod predikce a hodnocení rizik, zejména rizikově orientovaného přístupu a dalších. V článku na základě teoretických ustanovení autor formuluje obecnou definici bezpečnosti.

Klíčová slova

bezpečnost, riziko, objekt, charakteristika, požadovaný stav.

Annotation

The article is devoted to the theoretical justification of the approach to safety as a characteristic of the desired state of the object (SDSO). In contrast to the existing ones, such an approach in the practice of safety assessment allows one to abstract from a number of insignificant risks and concentrate efforts on anticipating and preventing risks that can significantly affect the object. It makes it much easier to quantify the safety of an object. The application of the approach to safety as a characteristic of the desired state of an object (SDSO) makes it possible to increase the efficiency of the applied methods of predicting and assessing risks, in particular, the risk-oriented approach and others. In the article, on the basis of theoretical provisions, the author formulates a general definition of security.

Key words

Safety, Risk, Object, Characteristic, Desired State.

Вступление

В практике оценки безопасности того или иного объекта¹ сегодня применяют достаточно большое количество различных методик. Такое разнообразие связано не только с применением оптимизированных методик для выбранной области исследований, но и с тем, что при оценке тех или иных объектов некоторые методики работают недостаточно эффективно, а многие из них дают только приблизительные результаты. В ряде случаев причиной недостаточно точных

¹ В данном контексте объектом может выступать: сложная система или процесс.

результатов являются не методические и методологические ошибки, а недостаточное понимание руководителями предприятий, менеджерами безопасности, а иногда и исследователями сущности безопасности, что ведет в дальнейшем к неверной базовой постановке заданий по определению рисков и в конце концов приводит к ошибкам и просчётам.

1 Изложение основного материала

Безопасность в отличие от других характеристик объекта не может быть прямо измерена инструментальными методами. Исследователи безопасности, в частности О. Полтораков отмечают, что безопасность является междисциплинарной категорией, синтетическим обществоведческим понятием, а это даёт возможность очень широко толковать эту категорию и, достаточно, устоявшегося ее определения до сих пор не существует (Полтораков О., 2009). Поэтому формулировка общего понятия безопасности является важным не только в теоретическом, но и в практическом аспекте, потому, что дает возможность применить единые подходы к безопасности.

1.1 Общее определение понятия «безопасность»

Формулирование общего определения понятия «безопасность» основывается на следующих тезисах (аксиомах):

- ✓ Безопасность не существует сама по себе, она всегда относится к чему-либо – процессу, предмету, явлению.
- ✓ Безопасность не является определенной характеристикой объекта, как например вес, цвет, скорость и т.д. и не может быть измерена или определена прямо.
- ✓ Безопасность чего-либо (предмет, машина, человек, общество и т. д.), рассматривается только с позиции человеческих интересов или человеческого понимания положительных или негативных процессов. Именно человеческая мысль, на определенном этапе, служит критерием и определяет критерий опасности и безопасности. Таким образом, безопасность является феноменом, а не определенным качеством или характеристикой.
- ✓ Безопасность может быть измеренной и рассчитанной только по поставленным человеком критериям.
- ✓ Определение безопасности зависит не от самого объекта или явления, а от представления субъекта оценки о конечном состоянии объекта.
- ✓ Понятия опасность (риск) и безопасность не являются прямыми антиподами, однако они неразрывно связаны между собой.
- ✓ Безопасность может быть полной, относительной, частичной и т.п.
- ✓ Любой объект теоретически может быть в полной безопасности даже при отсутствии защиты, при этом должны отсутствовать все опасности.
- ✓ Повышение уровня защиты повышает уровень безопасности в связи с тем, что снижается уровень риска или определенные опасности для защищенного объекта более таковыми не являются (Заплатинский В.М., 2012).
- ✓ Безопасность следует рассматривать как динамическую категорию, ведь опасность и безопасность возникают в процессе взаимодействия объекта с окружающей средой или является результатом внутренней деятельности объекта.
- ✓ Для статичной системы, в которой не происходят никакие внутренние процессы и нет взаимодействия с окружающей средой вопрос безопасности и опасности не может быть рассмотрен (не имеет смысла).

В общем случае понятие безопасности предлагается сформулировать следующим образом: **«Безопасность – субъективная характеристика определённого объекта по отношению к наличию и возможности воздействия на него опасностей».**

Самое главное в определении безопасности это результат, ведь именно результат действия факторов определяет положительное или отрицательное их действие и, соответственно, безопасность или опасность. Однако, ожидаемый результат зависит от представлений субъекта оценки (человека, эксперта, группы людей) касательно дальнейшего развития объекта, его использования, и т.д. и может изменяться. Более того, могут одновременно существовать разные

точки зрения по поводу положительных или отрицательных изменений, зависящие от существующих на данном этапе, знаний, представлений, потребностей и точки зрения конкретного субъекта оценки, которая может зависеть от моральных, политических, экономических, социальных и других факторов. Для очень сложных систем, например, общества, чрезвычайно трудно прогнозировать дальнейшие изменения, особенно отдаленные, возникающие вследствие воздействия того или иного фактора.

1.2 Безопасность как желаемое состояние объекта

Безопасность характеризует объект, в плане возможности и вероятности воздействия на него различных опасностей. Кроме наличия опасностей безопасность характеризует защитные свойства объекта по отношению к определённым вероятным опасностям (рискам).

Безопасность всегда связывают с определённым временем существования объекта. Только на определённом отрезке времени можно установить, будет ли приводить к негативным последствиям внешнее воздействие на объект или его внутренние процессы. Говорить о точной количественной оценке безопасности объекта невозможно потому, что невозможно охватить и оценить все факторы которые могут повлиять на объект, а также оценить отдалённые последствия их влияния.

Поэтому понятие безопасности является всегда относительным, то есть определённым с определённой достоверностью, которая зависит от исследуемого объекта, его сложности, его взаимосвязей в структуре с окружающей средой, времени наблюдения, уровня развития науки и практики. Критерием безопасности является отсутствие негативной динамики в существовании или развитии объекта (сложной системы, явления, процесса).

Следует отметить, что при употреблении слова «безопасность» мы дополняем его характеристикой уровня – низкая безопасность, достаточная, высокая безопасность и т.д. Следовательно, безопасность является определённой характеристикой объекта. Эта характеристика связана с системой квантификации, которая применялась к определённому объекту. Безопасность тесно связана с различными характеристиками объектов и процессами живой и неживой природы, технических изделий и устройств, в частности: устойчивость, живучесть, прочность, надёжность, неуязвимость и др. Можно было бы представить безопасность как комплексное свойство систем, объединяющее выше перечисленные качества, которые прямо или косвенно определяют их стабильность, структурную и функциональную целостность, а также эффективность, как предложил Матвеев А. В. (Матвеев А. В., 2013) .

Однако, безопасность не является специфическим свойством объекта. Понятие безопасности выходит за рамки отдельных качеств и характеристик объекта и связана, в первую очередь, с интересами субъекта оценки. Именно субъект оценки в зависимости от собственных или общественных интересов и представлений определяет желаемое состояние объекта в ближайшем или отдалённом будущем. Потому, безопасность можно рассматривать не только исходя из понятия опасностей и влияния их на объект, а как состояние рассматриваемого объекта (объекта безопасности). Опасности и соответственно риски для объекта определяются в последующем и составляют группу возможных негативных влияний на объект. Кроме негативных, из всей совокупности внешних и внутренних влияний на рассматриваемый объект, субъектом оценки выделяются положительные и нейтральные влияния. Следует отметить, что в практике некоторые влияния могут не быть отнесены ни к одной из перечисленных групп вследствие следующих причин:

- чрезвычайно слабого влияния, что не позволяет оценить направление изменений объекта;
- появления нового вида влияния, сведения о воздействии которого отсутствуют;
- сложности учёта синергетического или антагонистического эффекта двух или более факторов, особенно в случае изменяющейся интенсивности их воздействий;
- недостаточного развития научных знаний о всех видах влияний, что не позволяет в принципе определить неизвестные науке влияния;

- отсутствия эффективных методик определения известных и особенно новых видов влияний;
- отсутствие инструментов для оценки влияния на объект тех или иных факторов.

Оценивая безопасность объекта, исходя из желательного будущего состояния, позволяет значительно упростить анализ. Упрощается квантификация объекта безопасности в сравнении с другими методиками, значительно легче учесть различные стороны функционирования объекта, совокупность его базовых защитных свойств и свойств буферности².

Предположим, мы оцениваем объект X , который на протяжении отрезка времени $t_1 - t_n$ будет удовлетворять нашим ожиданиям. Ожидания можно связывать с любыми желательными превращениями объекта X . Эти превращения охватывают сферу от полного разложения объекта до максимально возможного развития и расширения данного объекта, включая при этом стабильное состояние или стабильное функционирование объекта. Желание, связанное с превращением определённого объекта, может лежать в рамках $g_1 - g_n$ где n -конечная величина. Соответственно объект трансформируется из состояния X в состояния $X_1 - X_n$. Когда n достигает максимального значения, тогда можно говорить о наилучшем достижимом эффекте. Когда же n равно 1 – это означает, что изменения (или стабильность) объекта соответствуют минимальному ожиданию. Если на заданном отрезке времени объект функционирует с ожиданиями $g_1 - g_n$, то он находится или находился в безопасности. В случае, если объект выходит за рамки ожидания $g_1 - g_n$, а именно находится в состоянии $\langle X_1 - X_n \rangle$, то его состояние можно оценить как $\langle X_1 -$ хуже чем наименьшее удовлетворительное ожидание, или $X_n \rangle$ – превышение наибольшего возможного ожидания, которое согласно условиям, также является нежелательным. Это верно, как и для случая, когда рассматривается любой временной отрезок объекта, который продолжает функционировать, например, выпуск продукции предприятием, или движение подшипника в механизме, а также для объектов, для которых состояние $X_1 - X_n$ является завершающей стадией процесса его изменения, то есть конечным результатом.

Построение определения безопасности на этой основе позволяет рассматривать или не рассматривать и не учитывать опасности, которые могут на определённом временном отрезке, входящем в общий рассматриваемый отрезок времени $t_{\text{общ}}$, приводят систему к состоянию, выходящему за рамки желательных $g_1 - g_n$, однако не приводящие к изменениям $\langle X_1 - X_n \rangle$ в характеристиках системы в конце рассматриваемого периода. Вместе с тем, могут быть рассмотрены условия, когда в каждый момент времени изменения не выходит за рамки желательных $g_1 - g_n$.

Таким образом, безопасность можно сформулировать как желательное состояние системы в определённый момент или отрезок времени. Такое состояние системы может предполагать также наличие определённых рисков и, следовательно, негативных воздействий, которые в дальнейшем могут привести к деструктивным изменениям объекта, например, трение, приводящее к износу. Исключить такие отрицательные влияния на объект невозможно, вследствие того что каждый объект в процессе функционирования подвержен определенным влияниям связанным с целью его функционирования. Таким образом, безопасность превращается в относительное понятие, где главным критерием выступает не наличие или отсутствие опасностей или опасных действий, а желаемое состояние системы на протяжении или в конце заданного временного отрезка.

В определении безопасности ключевым элементом является субъект оценки. Именно субъект оценки определяет показатели желаемого состояния $g_1 - g_n$ объекта X и соответственно изменения его состояния в рамках $X_1 - X_n$. Субъект оценки определяет временной промежуток $t_1 - t_n$ для заданных критериев желательного состояния системы. Субъектом оценки безопасности всегда выступает сложная система способная оценить последствия того или иного влияния на объект.

² Буферность - свойство систем обеспечивать неизменность определенных параметров систем при изменении внешних условий.

Чаще всего понятие субъекта оценки связывается с человеком. Кроме человека оценивать безопасность могут и другие живые объекты, а также интеллектуальные системы.

Интеллектуальные системы оценки безопасности и рисков являются результатом деятельности человека. Их возможности не выходят за рамки человеческих знаний и достижений, хотя и могут выходить за рамки функциональных возможностей человека. Потому их не следует выделять в отдельную группу, хотя эти системы могут функционировать в автономном режиме без непосредственного участия человека. Однако они требуют разработки, изготовления и настройки. Следовательно, интеллектуальные системы не являются самостоятельным субъектом оценки, а лишь инструментальным продолжением человеческой деятельности.

Живые объекты, как правило, оценивают свою безопасность и безопасность своих сообществ на том уровне, который зависит от сложности организации живого объекта. Считается, что это происходит преимущественно на инстинктивном уровне. Сегодня мерилем безопасности является представление человека о природе вещей и причинно-следственным связям. Оценивая безопасность, человек пользуется собственным опытом, опытом предыдущих поколений, а также достижениями современной науки.

На оценку безопасности значительное влияние оказывает социальная среда, общественное мнение, а нередко бизнес и политические установки. В контексте политических установок следует вспомнить грандиозные проекты времен Советского Союза: проект поворота северных рек на юг; строительство атомных электростанций в местах повышенного уровня риска, и т.д. Например, уже начатое строительство Крымской атомной электростанции в сейсмически опасной зоне удалось остановить лишь титаническими усилиями украинских учёных. Нередко в политической среде риски от снижения статуса страны в мировой расстановке сил считаются значительно выше, чем риски для жизни и здоровья граждан. В общем случае, чем демократичнее страна и чем больше социальная защита граждан в ней, тем более значимыми в этой стране являются риски прямо и косвенно влияющие на качество жизни, благополучие и здоровье граждан.

Ещё недавно во многих случаях при оценке безопасности в повседневной жизни люди пользовались опытом, полученным от предыдущих поколений, собственным опытом и знаниями, полученными в период образования. Соответственно ошибки и просчёты были частым явлением. Сейчас ситуация несколько изменилась в связи с распространением телекоммуникации и цифровых технологий. Это привело к тому, что основным мерилем правильности выбора действий (что в полной мере касается вопросов безопасности) является информация, полученная из интернет источников. Следует отметить, что в виртуальной среде представлены как научные материалы, так и материалы, основанные на социальном мнении, а так же интерпретированные для продвижения определенных политических и бизнес проектов. Таким образом, простое использование сведений из интернет источников, получившее сленговое название «загуглить»³, хотя и способствует повышению уровня безопасности, однако не может само по себе обеспечить належащий её уровень. Одним из важных элементов современных информационных технологий является скорость распространения информации, что позволяет значительному числу людей вовремя среагировать на ту или иную опасность.

В последние десятилетия наблюдается интенсивное развитие науки о безопасности, обновление инструментальной базы и методик определения рисков. Популярным стал риск ориентированный подход в решении различных аспектов безопасности. Не смотря на современные достижения науки, оценить все аспекты безопасности тех или иных систем остаётся довольно сложной задачей. Примером может служить пандемия COVID-19 охватившая всю планету. В этой ситуации разные страны выбрали для себя различные сценарии

³ Сегодня процесс быстрого получения сведений из интернет источников получил сленговое название «Загуглить» от слова Google – крупнейшей в мире (на время написания статьи) интернет - поисковой системы принадлежащая корпорации Google Inc.

в преодолении COVID-19 от введения жестких карантинных мероприятий и до статуса ожидания социального иммунитета. К слову сказать, каждый из подходов основывался на научном обосновании. Это один из примеров, того что современный уровень развития науки и техники не позволяет выявить и оценить все опасности, а также непосредственные и отдаленные последствия их влияния. Поэтому, чрезвычайно важным элементом любой системы или методики определения рисков должна быть методика оценки безопасности объекта основанная не на приемлемом уровне риска, а на понимании необходимого состояния объекта в определенный момент или промежуток времени.

Безопасность в этом случае следует определять следующим образом: *«Безопасность – субъективное понятие, обозначающее желаемое состояние объекта в определённый момент или отрезок времени, при котором риски или существующие негативные влияния не могут привести к нежелательным изменениям объекта».*

При этом следует помнить, что на практике желаемое не всегда будет соответствовать безопасности в широком смысле этого слова. Следовательно, данное определение, в известном смысле, идеализировано и относится лишь к определённому кругу возможных вариантов желаний человека. Данное определение указывает, на то, что с объектом безопасности не произойдут нежелательные для субъекта негативные изменения. Вместе с тем, определённые негативные изменения с объектом безопасности произойти могут. Эти негативные изменения могут заведомо не учитываться заинтересованным субъектом, в частности, это изменения, связанные с системными опасностями, возникающими в процессе износа, старения и т. п., в процессе жизненного цикла объекта.

Это подход следует использовать в практике оценки безопасности систем, предприятий, изделий, процессов и т.д., всего, где целесообразно выделить ключевые опасности и абстрагироваться от незначительных, а некоторые опасности учесть как неотъемлемый элемент системы и/или её взаимодействия с окружающей средой в период функционирования.

Выводы

Методика определения безопасности как желаемого состояния объекта сокращённо SDSO от английского - safety as the desired characteristic of the object. Эта методика может быть использована как основа в математических, экспертных, социологических методах прогнозирования. Она прекрасно сочетается с риск-ориентированным подходом – широко применяемым в последние десятилетия. Применение подхода к безопасности как к характеристике желательного состояния объекта (SDSO) позволяет повысить эффективность применяемых методов предвидения и оценки рисков практически во всех сферах.

Литература

ЗАПЛАТИНСЬКИЙ В.М. (2012) Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття «Безпека» //Вісник Камянець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. / [редкол.: П.С. Атаманчук (відп. Ред.) та ін.]. – Камянець-Подільський: Камянець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, – Випуск 5. (-336 с.) С. 90-98

МАТВЕЕВ А. В. (2013) Опасность–безопасность–риск: этимологический и семантико-философский анализ //Национальная безопасность и стратегическое планирование. – №. 4. – С. 4-12.

ПОЛТОРАКОВ О. (2009) Реконцептуалізація поняття „безпека” в сучасному політико-політологічному дискурсі.//Політичний менеджмент. Український науковий журнал. – К.: Український центр політичного менеджменту, № 5.(39) – С. 19-29.

**Vysoká škola evropských a regionálních studií
Katedra právních oborů a bezpečnostních studií**

**MEZINÁRODNÍ KONFERENCE
BEZPEČNÁ SPOLEČNOST 2020**

Editor:
Mgr. Štěpán Kavan, Ph.D.

Vydala
Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú.,
Žižkova tř. 6, České Budějovice
1. vydání, 2020
www.icsss.eu

ISBN 978-80-7556-074-2
ISSN 2533-6223
DOI: 10.36682/ssc_2020/1

**College of European and Regional Studies
Department of Law and Security Studies**

**INTERNATIONAL CONFERENCE
SAFE AND SECURE SOCIETY 2020**

Edited by
Mgr. Štěpán Kavan, Ph.D.

Publisher:
College of European and Regional Studies
Žižkova tř. 6, České Budějovice
Czech Republic, 2020
www.icsss.eu

ISBN 978-80-7556-074-2
ISSN 2533-6223
DOI: 10.36682/ssc_2020/1